

საქართველოს მართვალობის ინდექსი **2022**

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

საქართველოს პოლიტიკური ინსტიტუცია
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

საქართველოს მმართველობის ინდექსი **2022**

თბილისი
2023

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

ჩვენ შესახებ

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) არის თბილისში დაფუძნებული არაკომერციული, არაპარტიული კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია. საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი მუშაობს დემოკრატიული ინსტიტუტების ორგანიზაციული საყრდენის გასაძლიერებლად და კარგი მმართველობისა და განვითარების ხელშესაწყობად საქართველოში პოლიტიკის კვლევისა და ადვოკატირების მეშვეობით. ინსტიტუტი ასევე ხელს უწყობს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებასა და დემოკრატიული პროცესების განვითარებაში საზოგადოების მონაწილეობას. ორგანიზაცია მიზნად ისახავს, გახდეს განათლებისა და პოლიტიკის ინოვაციების მთავარი ცენტრი საქართველოში და შავი ზღვის რეგიონში. 2013 წლიდან ინსტიტუტი არის ეუთოს აკადემიური და კვლევითი ორგანიზაციების ქსელის წევრი. წინამდებარე დოკუმენტი მომზადებულია აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ფინანსური მხარდაჭერით. დოკუმენტის შინაარსი არის საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის პასუხისმგებლობა და არცერთ შემთხვევაში არ ასახავს USAID-ის პოზიციას.

© საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, 2023. ალექსანდრე პუშკინის ქუჩა 13, 0107 თბილისი, საქართველო; ტელ: +995 599 99 02 12; ელფოსტა: info@gip.ge. დამატებითი ინფორმაციისათვის იხ. www.gip.ge

შინაგანსი

ჩვენ შესახებ.....	2
გრაფიკის ჩამონათვალი.....	5
აპრევიატურები.....	6
მოკლე მიმოხილვა.....	7
მთავარი მიზანებები.....	8
დემოკრატიული მმართველობა.....	8
ეფექტური მმართველობა.....	9
სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა.....	9
საგარეო მმართველობა.....	10
შესავალი.....	11
მათოდოლოგია.....	15
ანგარიშის მიზანი.....	15
კონცეპტუალიზაცია.....	15
ინდექსის სტრუქტურა.....	16
კვლევის მეთოდები.....	17
ექსპერტთა გამოკითხვა.....	17
ნარატიული ანალიზი.....	18
შეზღუდვები.....	18
დემოკრატიული მართველობა.....	19
ძირითადი მიგნებები და მთავარი გამოწვევები.....	21
სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები.....	23
საარჩევნო სისტემა.....	24
პორიზონტალური ანგარიშვალდებულება და შეკავებისა და გაწონასწორების მექანიზმები.....	25
სამოქალაქო სექტორი და არასახელმწიფო აქტორები.....	27
შეჯამება.....	29

ეფექტური მართველობა	33
■ ძირითადი მიგნებები და მთავარი გამოწვევები	35
■ ძალუფლებაზე მონოპოლია	36
■ არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის აღტერნატიული ფორმები	38
■ კორუფციის კონტროლი	40
■ საჯარო ადმინისტრირების ეფექტიანობა	42
■ შეჯამება	44
სოციალურ-ეკონომიკური მართველობა	47
■ ძირითადი მიგნებები და მთავარი გამოწვევები	49
■ ეკონომიკური ჩარჩო და შრომის ბაზარი	51
■ ფისკალური პოლიტიკა	53
■ სოციალური პოლიტიკა	54
■ სოციალური დახმარება და ჯანმრთელობის დაცვა	55
■ შეჯამება	58
საგარეო მართველობა	61
■ ძირითადი მიგნებები და მთავარი გამოწვევები	63
■ რუსეთის შეჭრა უკრაინაში: 2022 წლის ანგარიშის სპეციალური დამატება	64
■ ევროკავშირთან დაახლოება	66
■ ურთიერთობა აშშ-სთან	67
■ დაახლოება წარმოსახულებისთვის	69
■ საგარეო გამოწვევებზე რეაგირება	70
■ მმართველობა უსაფრთხოების მიმართულებით	71
■ შეჯამება	73
დასკვნა	75
სიტყვარი	76
ინდიკატორები და ქვეინდიკატორები	76
პიპლიოგრაფია	80

გრაფიკის ჩამონათვალი

გრაფიკი 1: მმართველობის ქულები 2022.....	12
გრაფიკი 2: მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2022 წელს.....	13
გრაფიკი 3: მნიშვნელოვანი რეფორმები 2023 წლისთვის.....	14
გრაფიკი 4: დემოკრატიული მმართველობის ქულები 2021 და 2022 წლებში.....	22
გრაფიკი 5: დემოკრატიული მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2022 წელს.....	30
გრაფიკი 6: ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები დემოკრატიული მმართველობის სფეროში 2023 წლისთვის.....	31
გრაფიკი 7: ეფექტიანი მმართველობის ქულები 2021 და 2022 წლებში.....	36
გრაფიკი 8: ეფექტიანი მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2022 წელს.....	45
გრაფიკი 9: ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები ეფექტიანი მმართველობის სფეროში 2023 წლისთვის.....	46
გრაფიკი 10: სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის ქულები 2021 და 2022 წლებში.....	51
გრაფიკი 11: ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის სფეროში 2023 წლისთვის.....	59
გრაფიკი 12: საგარეო მმართველობის ქულები 2021 და 2022 წლებში.....	64
გრაფიკი 13: საგარეო მმართველობის ყველაზე დიდი გამოწვევები 2022 წელს.....	73
გრაფიკი 14: ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმები საგარეო მმართველობის სფეროში 2023 წლისთვის.....	74

პბრევიატურები

- CEC – საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია
- DRG – დიაგნოზთან შეჯიდული ჯგუფები
- ECHR – ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო
- GDP – მთლიანი შიდა პროდუქტი
- GGI – საქართველოს მმართველობის ინდექსი
- GIP – საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
- GRECO – კორუფციის წინააღმდეგ მებრძოლ სახელმწიფოთა ჯგუფი
- GYLA – საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია
- ICC – ჰააგის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო
- IDFI – ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი
- IDP – იძულებით გადაადგილებული პირი
- ISFED – სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება
- MOH – საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო
- MRDI – საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო
- NBG – საქართველოს ეროვნული ბანკი
- NDI – ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტი
- NSC – საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების საბჭო
- OECD – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია
- OECD/ACN – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ანტიკორუფციული ქსელი
- OGP – ღია მმართველობის პარტნიორობა
- PAR – საჯარო ადმინისტრირების რეფორმა
- SIGMA – მმართველობისა და მენეჯმენტის გაუმჯობესების პროგრამა
- SSA – საქართველოს სოციალური მომსახურების სააგენტო
- SSG – საქართველოს უსაფრთხოების სამსახური
- TI – საერთაშორისო გამჭვირვალობა
- UN – გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია

მოკლე მიმოხილვა

საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) აანალიზებს და აფასებს საქართველოს, როგორც ქვეყნის, საქმიანობას მმართველობის ოთხი მიმართულებით: დემოკრატია და ადამიანის უფლებები (დემოკრატიული მმართველობა), სახელმწიფოს და სახელმწიფო ინსტიტუტების ეფექტიანობა (ეფექტიანი მმართველობა), სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა (სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა) და საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა (საგარეო მმართველობა). მიუხედავად იმისა, რომ ინდექსი ძირითადად საქართველოს სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებზეა ფოკუსირებული, ის სხვა აქტორების, მათ შორის პოლიტიკური პარტიების, სამოქალაქო ორგანიზაციების და საგარეო მოთამაშეების ანალიზსაც მოიცავს.

მართალია, საქართველო მრავალი ინდექსის და რეიტინგის მსოფლიო თუ რეგიონულ ანალიზში გვხვდება, საქართველოს საქმიანობას ყოველწლიური სიღრმისეული კვლევა ქვეყნის კონტექსტის გათვალისწინებით და ქვეყანაზე ფოკუსირებით კვლავ მწირია. ქვეყანაში მოქმედ არცერთ ორგანიზაციას დღემდე არ უცდია ამის გაკეთება. GGI-ს ნაწილობრივ აქვს კვეთა საერთაშორისო ინდექსებთან როგორც მეთოდოლოგის, ასევე ემპირიული თვალსაზრისით, მაგრამ ის ასევე გვთავაზობს ორიგინალურ, საქართველოს პრიზმიდან დანახულ ანალიზს და ინოვაციურ მეთოდოლოგიურ ინსტრუმენტებს. საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის ინდექსი საქართველოს საზოგადოებას და დაინტერესებულ მხარეებს გააცნობს საქართველოს საქმიანობის მულტიპროფილური კუთხით, რადგან არსებობდა მზარდი მოთხოვნა ამ საკითხზე სრულფასოვანი ადგილობრივი ანგარიშის შექმნის შესახებ.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით GGI ეყრდნობა კვლევის რაოდენობრივ და თვისებრივ მეთოდებს და ეპისტემოლოგიას. შეფასების სისტემა ეფუძნება GGI ექსპერტთა გამოკითხვას, რომელშიც სხვადასხვა სფეროში მომუშავე 40 ექსპერტი მონაწილეობდა. რაოდენობრივი კვლევა შეივსო თვისებრივი ანალიზით, რომელიც საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის გუნდმა ჩაატარა.

წინამდებარე ანგარიში GGI-ის რიგით მეორე გამოცემაა. პირველი გამოცემის მსგავსად, 2022 წლის ანგარიში, შედეგების მხრივ, ქვეყნის არასახარბიელო მდგომარეობას ასახავს. საქართველოს საქმიანობა საშუალოზე დაბალი შეფასებით ფასდება მმართველობის ოთხივე მიმართულებით. ქვეყნის მონაცემები განსაკუთრებით სუსტია დემოკრატიული მმართველობის კატეგორიაში, თუმცა დაბალია ქულები ეფექტიანი და საგარეო მმართველობების მიმართულებებითაც. თავის მხრივ, სოციალურ-ეკონომიკურმა მმართველობამ ყველაზე მაღალი შეფასება მიიღო და ინდექსის სათავეში მოექცა, თუმცა მისი ქულებიც საშუალოზე დაბალია.

მთლიანობაში, 2022 წლის GGI ანგარიშსა და ექსპერტთა გამოკითხვაში დომინირებს საგარეო პოლიტიკის და უსაფრთხოების საკითხები, რაც არ არის გასაკვირი იმ მთავარი გეოპოლიტიკური მოვლენების გათვალისწინებით, რომლებიც საქართველოს გეოგრაფიულ სამეზობლოსა და ზოგადად, ევროპაში ვითარდება. ეს მოიცავს რუსეთთან დაკავშირებული უსაფრთხოების რისკების მართვას და დასავლელ პარტნიორებსა და უკრაინასთან ურთიერთობების გაციებას.

მთავარი მიზნები

დემოკრატიული მმართველობა

- **დემოკრატიული მმართველობა – კვლავ უსუსტესი რგოლი.** 2021 წლის მსგავსად, 2022 წელს დემოკრატიული მმართველობა უსუსტეს რგოლად დარჩია ოთხ მიმართულებას შორის, რომლებიც GGI-იმ შეისწავლა. მან კვლავ ყველაზე დაბალი ქულა მიიღო ექსპერტთა გამოკითხვაში. მწვავე პოლარიზაციისა და რადიკალიზაციის ფონზე მიმდინარე განგრძობადი პოლიტიკური კრიზისი, მართლმსაჯულების რეფორმის მუდმივი ჩავარდნა, ძალადობა უურნალისტებზე და ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის ვერმიღება დემოკრატიის უუსვლის გამო იმ გამოწვევებს შორისაა, რომელთა წინაშეც დემოკრატიული მმართველობა წლის განმავლობაში იდგა.
- **სამოქალაქო საზოგადოების ქულის კლება.** ბევრისთვის მოულოდნელად, სამოქალაქო საზოგადოების კატეგორიამ GGI ექსპერტთა რეიტინგში მნიშვნელოვანი ვარდნა განიცადა და მისი ქულა თითქმის განახევრდა. ეს, შესაძლოა, განპირობებული იყოს მზარდი პოლარიზაციითა და პოლიტიკური რადიკალიზაციით, ასევე არასამთავრობო ორგანიზაციების დემონიზების პოლიტიკით, რომელიც მათ ეფექტიან მუშაობას აფერხებს და მათი, როგორც ნეიტრალური აქტორების იმიჯს ძირს უთხრის. მიუხედავად ამისა, 2022 წელს არასამთავრობო ორგანიზაციებს და სახალხო საპროტესტო მოძრაობებს მნიშვნელოვანი ზეგავლენა ჰქონდათ საქართველოს პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებაზე.
- **მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა და ჩავარდნილი სასამართლო რეფორმა საქართველოს დემოკრატიის აქილევსის ქუსლად რჩება.** უკვე მეორე წელია, რაც მართლმსაჯულების უზრუნველყოფას და ჩავარდნილ სასამართლო რეფორმას მმართველობის ყველა კატეგორიას შორის ყველაზე პრობლემურ მიმართულებად მიიჩნევენ როგორც ამ ანგარიშის ავტორები, ისე გამოკითხული ექსპერტები. გარდა ამისა, გასული წლის მსგავსად, გამოკითხულმა ექსპერტებმა სასამართლო რეფორმა 2022 წლის ყველაზე მწვავე პრობლემად დაასახელეს.
- **დემოკრატიული მმართველობის სხვა ძველ და ახალ გამოწვევებს შორისაა პოლარიზაცია და რადიკალიზაცია, ერთპარტიული მმართველობა, შეკავების და განონას-წორების მექანიზმების სისუსტე, სახელმწიფო ინსპექტორის სამსახურის გაუქმება და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი ახალი საკამათო ცვლილებები ფარული მიყურადების და თვალთვალის შესახებ.**
- **რამდენიმე პოზიტიური ნაბიჯი, რომელიც 2022 წელს გადაიდგა, მოიცავს საკანონმდებლო ცვლილებებს გენერალური პროკურორის არჩევის წესში და საარჩევნო კანონში, მათ შორის 2024 წლიდან ელექტრონული ხმის მიცემის შესახებ.**

ეფექტური მმართველობა

- **ეფექტური მმართველობა** კიდევ ერთ პრობლემატურ კატეგორიად რჩება, რომელ- მაც GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში საგარეო მმართველობის მსგავსად ბოლოდან მეორე უდაბლესი ქულა მიიღო (100-დან 35 ქულა), დემოკრატიული მმართველობის შემდეგ. 2021 წლის მსგავსად, 2022 წლის მთავარ გამოწვევებს შორისაა არაფორ- მალური მმართველობა, ელიტურ კორუფციასთან ბრძოლა, ხელისუფლების უუნარო- ბა, გაავრცელოს ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონიპოლია საზოგადოების ყველა სეგმენტზე (ეკლესია და ულტრამერარჯვენე ჯგუფები) და პროგრესის არარსებობა ოკუპირებულ ტერიტორიებთან მიმართებაში. ბორდერიზაცია და საქართველოს მო- ქალაქების გატაცება ოკუპირებული ტერიტორიების მიმდებარე რაიონებიდან პრობ- ლემად რჩებოდა მთელი წლის განმავლობაში.
- **არაფორმალური მმართველობა** და სახელმწიფოს მიტაცება 2022 წელსაც მთავარ გამოწვევებად დარჩა. GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში არაფორმალურმა მმართველო- ბამ ყველაზე დაბალი ქულა მიიღო ყველა კატეგორიას შორის – 100-დან მხოლოდ 2.5 ქულა. გარდა ამისა, თუ წინა წლებში არაფორმალური მმართველობა ძირითა- დად ქვეყნის შიდა პრობლემად რჩებოდა, 2022 წელს მან საერთაშორისო ხასიათიც შეიძინა. საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანება ახლა, სხვა საკითხებთან ერთად, ოლიგარქული მმართველობის დამარცხებაზეა დამოკიდებული, რაც ერთ-ერთია იმ 12 რეკომენდაციაში, რომლებიც ევროკომისიამ საქართველოს განუსაზღვრა.
- **(ელიტურ) კორუფციასთან ბრძოლა** რიგით მეორე სერიოზული პრობლემაა არაფორ- მალური მმართველობის შემდეგ. თუმცა, მეორეს მხრივ, დადებით ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს ბიუროკრატიული კორუფციის წინააღმდეგ აღსრულების მექანიზმების ეფექტიანად გამოყენება.
- **გასული წლის მსგავსად, საჯარო სერვისების მიწოდებამ ყველაზე მაღალი ქულა მიიღო (100-დან 50)** ეფექტური მმართველობის ყველა ინდიკატორს შორის. მიუხედავად ამი- სა, ამ მიმართულებითაც რჩება სერიოზული ხარვეზები და გამოწვევები.
- საქართველოს ეფექტიანი მმართველობის გასაძლიერებლად GGI ექსპერტებმა მრავა- ლი რეკომენდაცია წარმოადგინეს, რომელთა შორისაც, მათი დასახელების სიხშირით, გამოიკვეთა სამი: სასამართლო რეფორმა, ანტიკორუფციული რეფორმა/დამოუკიდე- ბელი ანტიკორუფციული სააგენტოს შექმნა და არაფორმალური მმართველობისა და ოლიგარქიის დამარცხება.

სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა

- **მოწინავე სფერო, მაგრამ გამოწვევებით.** 2022 წელს საქართველოს საქმიანობამ სო- ციალურ-ეკონომიკური მმართველობის კუთხით ყველაზე მაღალი შეფასება (100-დან 45 ქულა) მიიღო GGI ექსპერტების გამოკითხვაში, რითიც ამ კატეგორიამ მმართ- ველობის ყველა სხვა მიმართულებას გაუსწრო. მიუხედავად ამისა, გასული წლის

ანგარიშში აღნიშნული პრობლემები გადაუჭრელი დარჩა. სახელმწიფო მმართველობით ორგანოებს არ აქვთ ყოვლისმომცველი და გრძელვადიანი რეფორმების გეგმა მთავარი მიმართულებებით.

- **ძლიერი ეკონომიკური ზრდა, მაგრამ მზარდი ინფლაცია.** 2022 წელს საქართველოს ეკონომიკა სწრაფი ტემპით აღდგენას განაგრძობდა, რასაც თან ახლდა მზარდი ინფლაცია და მკაცრი მონეტარული პოლიტიკა, რაც თავის მხრივ საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ ზრდასა და ინკლუზიურობას.
- GGI ექსპერტთა გამოკითხვის მიხედვით, სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობის მთავარ გამოწვევებად კვლავ რჩება სოციალური დაცვის პოლიტიკა, მზარდი უთანასწორობა, რუსეთიდან გაზრდილი მიგრაციის სოციალური შედეგები და მზარდი ფასები მედიკამენტებზე. მეორეს მხრივ, DRG სისტემის შემოღება ერთხმად იქნა შეფასებული, როგორც 2022 წელს მთავარი წინგადადგმული ნაბიჯი.

საგარეო მმართველობა

- **საგარეო მმართველობის GGI ქულა 45-დან 35-მდე (100-დან) შემცირდა 2022 წელს.** შედეგად ის მოწინავე პოზიციებიდან ჩამოქვეითდა და მეორე ადგილს იყოფს ეფექტიან მმართველობასთან ერთად. როგორც ჩანს, ქვეყანამ ვერ შეძლო სათანადოდ ემოქმედა რუსეთ-უკრაინის ომისა და ევროპაში გეოპოლიტიკური ლანდშაფტის ცვლილებიდან მომავალი რისკების მართვისა და შესაძლებლობების გამოყენების კუთხით.
- **მთავარი პოზიტიური მოვლენა, რომელიც 2022 წელს საქართველოს საგარეო მმართველობის კუთხით მოხდა, იყო ის, რომ საქართველომ ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივა მიიღო.** სხვა პოზიტიურ მოვლენებს შორის იყო საქართველოს მიერ შესრულებული როლი აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის მედიაციის პროცესში, ასევე საქართველოს სატრანზიტო და ენერგეტიკული პოტენციალის სტრატეგიული მნიშვნელობის ზრდა რუსეთსა და დასავლეთს შორის გეოპოლიტიკური კონკურენციის პირობებში. ნეგატიურ მხარეს რაც ეხება, GGI ექსპერტების გამოკითხვაში 2022 წლის მთავარ გამოწვევებად დასახელდა საქართველოს კონფირონტაციული კურსი უკრაინასა და დასავლეთთან, ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის ვერ მიღება და რუსეთთან დაკავშირებულ უსაფრთხოების რისკებზე არასათანადო რეაგირება.
- GGI ექსპერტების გამოკითხვის თანახმად, **2023 წელს საგარეო მმართველობის გასაძლიერებელ მთავარ რეკომენდაციებს შორისაა დასავლეთთან ურთიერთობების გაუმჯობესება და გაღრმავება, „ასოცირებული ტრიოს“ ფორმატის გაძლიერება და ურთიერთობების გაუმჯობესება უკრაინასთან, ასევე ევროკომისიის წარმოდგენილი 12 რეკომენდაციის შესრულება ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის დროულად მისაღებად.**

შესაბალი

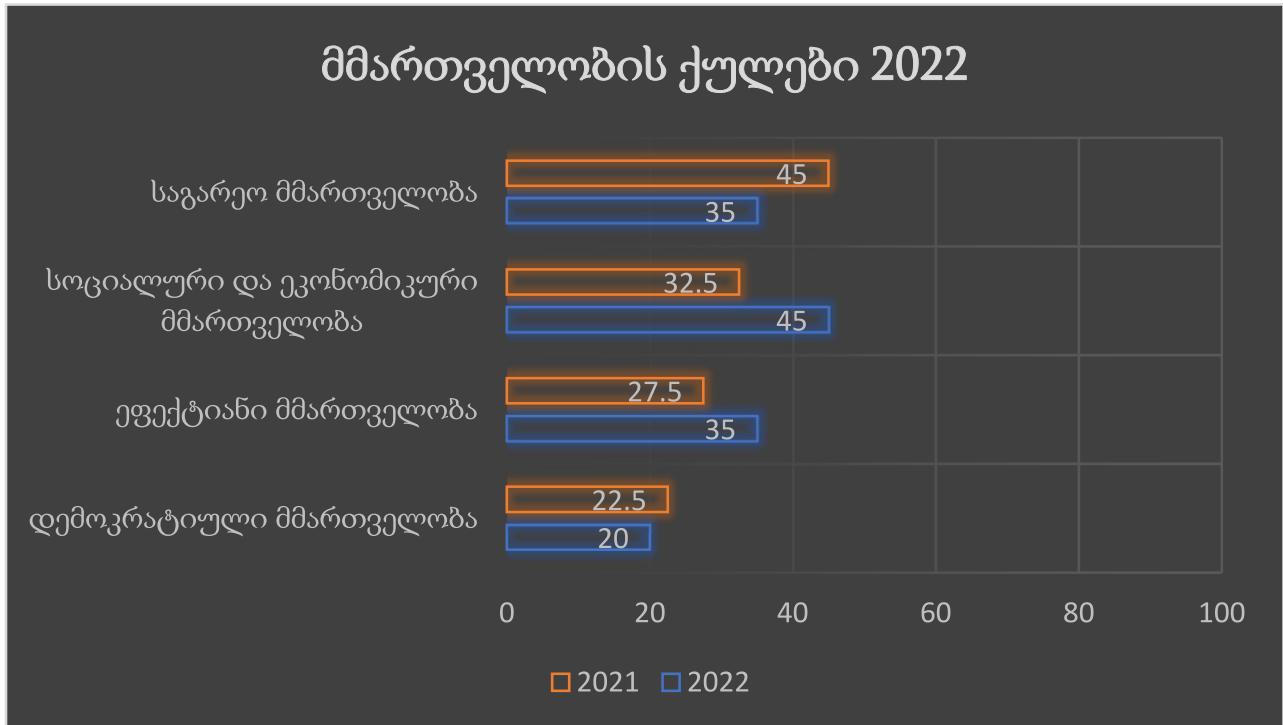
2022 წელი მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური ცვლილების წელი იყო ევროპაში. უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ და შემდგომმა კონფრონტაციამ მოსკოვსა და დასავლეთს შორის საქართველო მზარდი რისკების და რთული არჩევანის წინაშე დააყენა, მაგრამ, ასევე, იშვიათი შესაძლებლობის ფანჯარა გაუხსნა, მიეღო ევროკავშირის წევრობის პერსპექტივა. გლობალურ გეოპოლიტიკურ გაურკვევლობას ტრადიციული შიდა პრობლემები დაემატა, როგორებიცაა რადიკალიზაცია, არაფორმალური მმართველობა და სოციალურ-ეკონომიკური სირთულეები. შედეგად, ქვეყანა ხანგრძლივ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კრიზისს განიცდის. შესაბამისად, არ არის გასაკვირი, რომ მმართველობის ოთხივე მიმართულებით (დემოკრატიული, ეფექტიანი, სოციალურ-ეკონომიკური და საგარეო), რომლებიც GGI ექსპერტებმა შეაფასეს, სერიოზული გამოწვევები აღინიშნა.

როგორც GIP-ის ანალიტიკური გუნდის მიერ, ასევე GGI ექსპერტთა გამოკითხვის ფარგლებში ჩატარებული ანალიზი კრიტიკულია შეფასებებში. წინა წლის მსგავსად, დადებითი შეფასება მმართველობის არცერთ მიმართულებას არ მიუღია და ვერცერთმა ვერ გადალახა 50 ქულიანი ბარიერი 100-ქულიან სკალაზე (გრაფიკი 1). თუმცა, მმართველობის ცალკეული სფეროების შეფასებაში მნიშვნელოვანი სხვაობები გამოვლინდა. წინა წლის მსგავსად, GGI ექსპერტებმა საქართველოს საქმიანობა დემოკრატიული მმართველობის კუთხით ყველაზე დაბალი ქულებით შეაფასეს – 22 ქულით 100-დან (გრაფიკი 1). როგორც გამოკითხულმა ექსპერტებმა, ასევე ამ ანგარიშის ავტორებმა 2022 წლის ყველაზე სერიოზულ პრობლემად დემოკრატიულ მმართველობაში მართლმსაჯულების უზრუნველყოფის არარსებობა და ჩავარდნილი სასამართლო რეფორმა დაასახელეს.

იგივე შეიძლება ითქვას საქართველოს ეფექტიანი მმართველობის შეფასებაზე (35 ქულა 100-დან). წინა წლების მსგავსად ამ მიმართულებით ყველაზე საზიანო პრობლემები არაფორმალური მმართველობა და პოლიტიკური კორუფციაა, რომლებიც ძირს უთხრის ქვეწის ინსტიტუტების მიერ საქმიანობის კარგად და ინკლუზიურად შესრულებას.

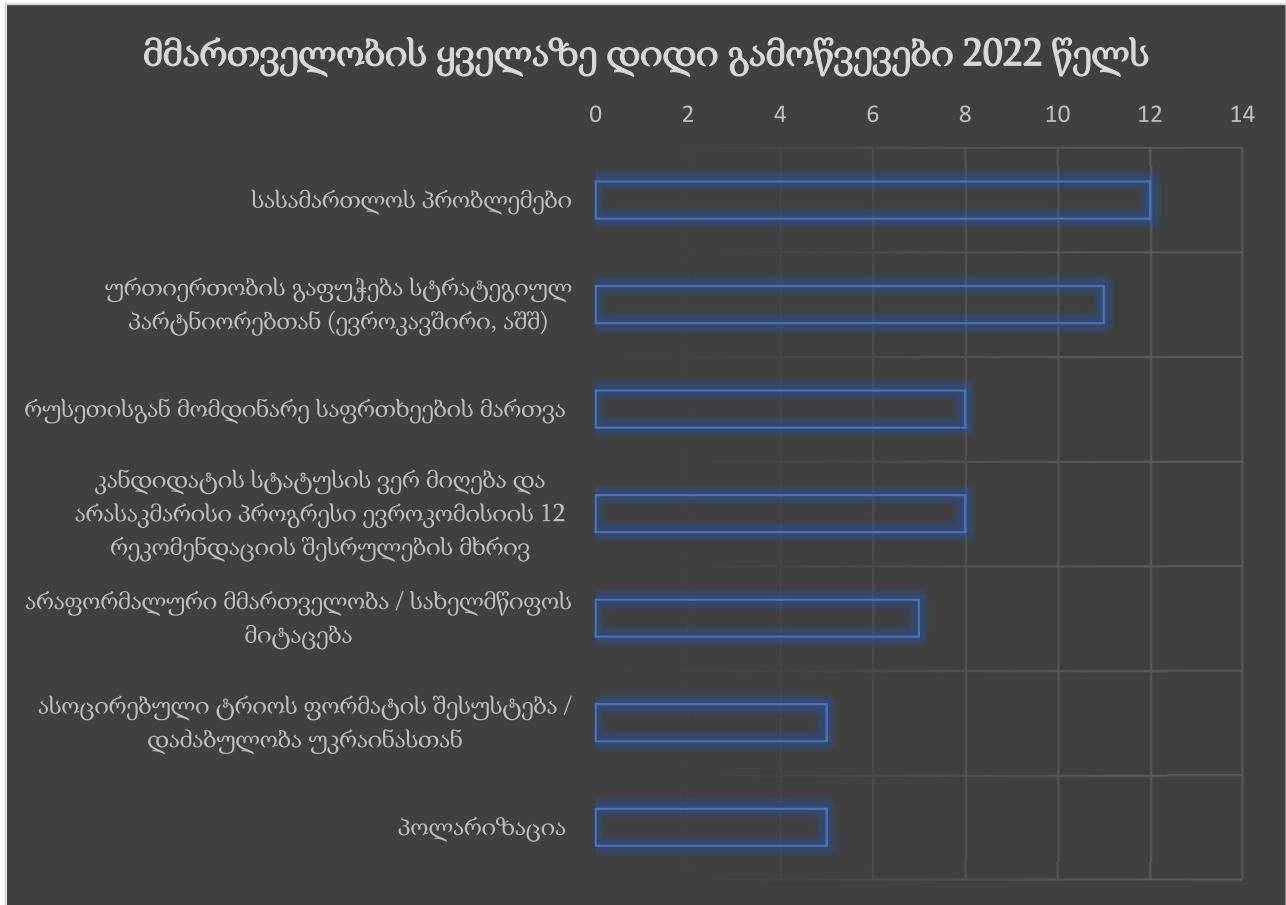
გასული წლის მონინავე სფერომ – საგარეო მმართველობამ 2022 წელს უფრო დაბალი ქულები მიიღო (35 ქულა 100-დან) და ეფექტიან მმართველობასთან გაინაწილა მეორე ადგილი (გრაფიკი 1). როგორც ჩანს, საქართველოს რეაქცია შავი ზღვის რეგიონსა და ევროპაში მთავარ გეოპოლიტიკურ ცვლილებებზე GGI ექსპერტებმა არ მიიჩნიეს ოპტიმალურად და 2022 წელს საქართველოს საგარეო პოლიტიკა უფრო კრიტიკულად შეაფასეს. სამაგიეროდ, GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში ყველაზე მაღალი ქულა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურმა მმართველობამ მიიღო (100-დან 45 ქულა, იხილეთ გრაფიკი 1), რომელმაც საკმაოდ გაუსწრო მმართველობის დანარჩენ სამ მიმართულებას (გრაფიკი 1).

გრაფიკი 1: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას მმართველობის ცალკეულ სფეროებში 2022 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზირებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

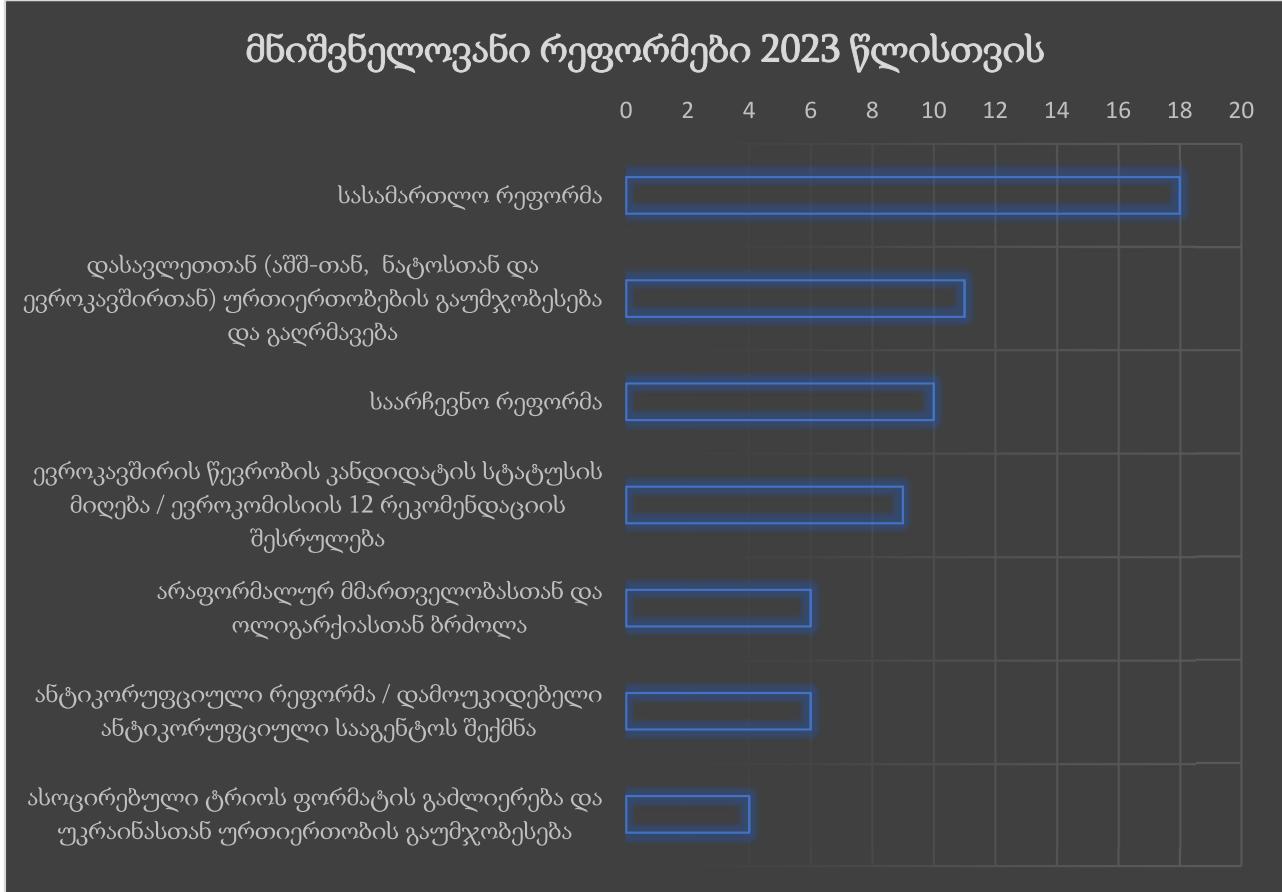
GGI-ის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიზანი ოთხი მმართველობის თითოეულ მიმართულებაში მთავარი ნაკლოვანებების გამოვლენა იყო. მეორე გრაფიკში წარმოდგენილია GGI ექსპერტთა ყველა პასუხის აგრეგირებული შედეგები. წინა წლის მსგავსად სასამართლო ხელისუფლება ყველაზე სერიოზულ პრობლემად იქნა დასახელებული ოთხივე მიმართულებით. თუმცა, 2021 წლისგან განსხვავებით, 2022 წლის ექსპერტთა გამოკითხვაში დომინირებდა საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის პრობლემები (გრაფიკი 2). ყველა კატეგორიაში შვიდი ყველაზე ხშირად ნახსენები გამოწვევიდან ოთხი საგარეო მმართველობას ეხება: ურთიერთობების გაუარესება სტრატეგიულ პარტნიორებთან (ევროკავშირი, აშშ), რუსეთიდან მომდინარე რისკების მართვა, წარუმატებლობა ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღებაში და ევროკავშირის 12 რეკომენდაციის შესრულებაში წინსვლის არარსებობა და ასევე, „ასოცირებული ტრიოს“ შესუსტება, და უკრაინასთან ურთიერთობების გაფუჭება (გრაფიკი 2).

გრაფიკი 2: თქვენი აზრით, რა იყო ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოსთვის 2022 წელს? (ყველა პასუხის ჯამი)

და ბოლოს, GGI-მ ასევე განსაზღვრა და გააანალიზა ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმების იდეები საქართველოს მმართველობის გასაუმჯობესებლად 2023 წელს. აქ GGI ექსპერტთა გამოკითხვამ არაორაზროვანი შედეგები აჩვენა, რამაც კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი საგარეო და საშინაო პოლიტიკის მზარდ ურთიერთყავშირს. როგორც 2021 წელს, ექსპერტებმა სა-სამართლო რეფორმა ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხად განსაზღვრეს ქვეყნის მმართველობის გაუმჯობესებისთვის მმართველობის ოთხივე მიმართულებით, რომლებიც ინდექსის ფარგლებში შეფასდა (გრაფიკი 3). თუმცა, როგორც მთავარი გამოწვევების შემთხვევაშია, მიმდინარე წელს რეფორმის იდეების ნახევარი, რომლებიც ექსპერტებმა დაასახელეს, საგარეო მმართველობას ეხება (გრაფიკი 3). მათ შორისაა ურთიერთობების გაუმჯობესება და გაღრმავება დასავლეთთან (ევროკავშირი, აშშ, ნატო), ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღება/12 რეკომენდაციის შესრულება და „ასოცირებული ტრიოს“ გაძლიერება და უკრაინასთან ურთიერთობების გაუმჯობესება (გრაფიკი 3).

გრაფიკი 3: მნიშვნელოვანი რეფორმები 2023 წლისთვის (ყველა პასუხის ჯამი)

გეორდილია

ანგარიშის მიზანი

საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) სწავლობს საქართველოს შედეგებს მმართველობის ოთხი მიმართულებით: დემოკრატიული მმართველობა, ეფექტური მმართველობა, სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა და საგარეო მმართველობა. წინამდებარე კვლევის მიზანია მმართველობის სხვადასხვა მიმართულებით საქართველოს მთავარი გამოწვევების და ჩავარდნების და ასევე მიღწევების განსაზღვრა და შესაბამისი პოლიტიკის რეკომენდაციების შემუშავება, თუ როგორ მოხდეს რისკების შემცირება და მმართველობის ხარისხის გაუმჯობესება.

მოცემული ინდექსის სამიზნე ჯგუფია ფართო აუდიტორია, მათ შორის სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები, პოლიტიკური პარტიები და პოლიტიკოსები, მასმედიის წარმომადგენლები, კვლევითი ორგანიზაციები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, საერთაშორისო და შიდა დამკვირვებლები და ექსპერტები; ისევე, როგორც ფართო საზოგადოების წევრები, რომლებიც დაინტერესებული არიან საქართველოს მმართველობის დინამიკით. ინდექსი წარმოდგენილი იქნება თბილისში საქართველოს მმართველობისა და დემოკრატიზაციის პროცესში არსებული გამოწვევების შესახებ ქართული და საერთაშორისო საზოგადოების უკეთ ინფორმირების, რეფორმების საერთაშორისო კონტექსტში განხილვის და საქართველოს ევროატლანტიკური ინტეგრაციის ადვოკატირების მიზნით. ინდექსი გააძლიერებს პოლიტიკოსთა ანგარიშვალდებულებას მათი ამომრჩევლის წინაშე და ხელს შეუწყობს უფრო გამჭვირვალე მმართველობას. გარდა ამისა, იგი დაეხმარება საქართველოს მთავრობას, მიიღოს კონსტიტუქციული უკუკავშირი მის მიერ გატარებული პოლიტიკისა და დაგეგმილი რეფორმების შესახებ სამოქალაქო საზოგადოების აქტივისტებისგან, ისევე როგორც ქართული კვლევითი და ექსპერტთა საზოგადოებისგან. წარმოდგენილი ინდექსი იქნება პლატფორმა სამოქალაქო საზოგადოებისთვის, პოლიტიკის შესახებ შეხედულებებისა და კონსტრუქციული წინადადებების გამოსახატად.

კონცეპტუალიზაცია

კონცეპტუალური ჩარჩოს თვალსაზრისით, GGI იყენებს მყარი დემოკრატიის კონცეფციას, რომელიც გერმანელმა პოლიტიკური მეცნიერებების მკვლევარმა ვოლფგანგ მერკელმა შეიმუშავა. მყარი დემოკრატია ხუთი ერთმანეთთან ურთიერთკავშირში მყოფი რეჟიმისგან შედგება: სამოქალაქო უფლებები, პოლიტიკური უფლებები, საარჩევნო რეჟიმი, პორიზონტური ანგარიშვალდებულება და ეფექტური მმართველობისთვის (Merkel 2004). აღნიშნული ხუთი რეჟიმი ერთმანეთთან მჭიდრო ურთიერთკავშირშია და ასევე უკავშირდება სხვა კონტექსტუალურ კომპონენტებს, როგორებიცაა სამოქალაქო საზოგადოება, სახელმწიფოებრიობა და სოციალურ-ეკონომიკური რეკვიზიტები (Merkel 2004). ამ კონცეფციის სხვადასხვა ასპექტი შეტანილია წამყვან ინდექსებსა და რეიტინგებში, რომლებითაც დემოკრატიის სხვადასხვა ასპექტი იზომება. ზოგი რეიტინგი საგანგებოდაც მოარგეს ამ კონცეფციას (მაგ., დემოკრატიის ბარომეტრი). მყარი დემოკრატია, როგორც

კონცეფცია, რამდენიმე არასრული სისტემისგან შედგება, რომლებიც დემოკრატიული და ეფექტური მმართველობის ასპექტებს ეხება და ასევე მოიცავს ეკონომიკურ და სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებულ კონეტესტუალურ მდგომარეობებს, თუმცა ის ძირითადად მაინც დემოკრატიულ მიღწევებზეა ფოკუსირებული. GGI-ში ჩვენ ყველა არასრული სისტემა და კონტექსტუალური კომპონენტები შევიტანეთ, რათა კარგი მმართველობის მდგომარეობა გავვეზომა საქართველოში. თუმცა, ასევე დავამატეთ ერთი განზომილება: საგარეო მმართველობა ევროატლანტიკურ ინტეგრაციასა და უსაფრთხოების რისკების მშვიდობიან მართვაზე აქცენტით. მართალია, დემოკრატიის და კარგი მმართველობის საზომი ინდექსებში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის სფეროს შეტანა ჩვეული პრაქტიკა არ არის, მაგრამ მისი ჩართვა ამ ჯაჭვს მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ და ემპირიულ რგოლს მატებს. დემოკრატიზაციისკენ სწრაფვაში საქართველო, როგორც ევროკავშირის ასპირანტი ქვეყანა, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ევროკავშირსა და აშშ-ზე. დემოკრატიზაციის შესახებ ლიტერატურაში დემოკრატიზაციის გარე განზომილების ხაზგასასმელად ხშირად არის ნახსენები ისეთი სხვადასხვა პრაქტიკა, როგორებიცაა გამოცდილების გათვალისწინება, იმიტაცია, პირობითობა, დიფუზია და დემოკრატიული ნორმების მიღება. ამაზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ევროატლანტიკური ინტეგრაცია და დემოკრატიზაცია პოზიტიურ კორელაციაშია ერთმანეთთან, ხოლო ევროატლანტიკური ჰარმონიზაციის ხარისხი, ასევე, უსაფრთხოების რისკების მშვიდობიანი მართვა და მათთან ადაპტაცია დემოკრატიის მეტი კონსოლიდირების ერთ-ერთ კრიტერიუმად ან წინაპირობად შეიძლება განვიხილოთ.

ინდექსის სტრუქტურა

მყარი დემოკრატიის კონცეპტუალურ ჩარჩოზე დაყრდნობით, საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) შეისწავლის საქართველოს შედეგებს მმართველობის ოთხი მიმართულებით. თითოეული ეს მიმართულება იყოფა 4 ქვეკატეგორიად, რომლებიც ცალ-ცალკე გააანალიზება ინდექსის ავტორებმა და ქულებით შეაფასეს გამოკითხულმა რესპონდენტებმა.

- **დემოკრატიული მმართველობა (დემოკრატია და ადამიანის უფლებები)**
 - 0 სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები
 - 0 საარჩევნო სისტემა
 - 0 პორიზონტური ანგარიშვალდებულება
 - 0 სამოქალაქო საზოგადოება და არასამთავრობო აქტორები
- **მთავრობის ეფექტურობა (სახელმწიფობრიობა და სახელმწიფო ინსტიტუტები)**
 - 0 ძალაუფლებაზე მონოპოლია
 - 0 არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული წყაროები
 - 0 კორუფციის კონტროლი
 - 0 საჯარო მმართველობა
- **სოციალური და ეკონომიკური მმართველობა (სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა)**
 - 0 საჯარო სერვისები და კონკურენცია
 - 0 საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკა

- 0 სოციალური პოლიტიკა
- 0 სოციალური უზრუნველყოფა და ჯანდაცვა

- საგარეო მმართველობა (ევროატლანტიკური ინტეგრაცია, საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა)
 - 0 რუსეთის შექრა უკრაინაში: 2022 წლის ანგარიშის სპეციალური დამატება
 - 0 ევროპული ინტეგრაცია
 - 0 ურთიერთობები აშშ-თან
 - 0 ნატოსთან დაახლოება
 - 0 საგარეო გამოწვევებზე რეაგირება
 - 0 ეფექტიანობა უსაფრთხოების, კონფლიქტების და მედეგობის მიმართულებით.

თითოეული კატეგორიის და ქვეკატეგორიის დეტალური განსაზღვრებები მოცემულია სიტყვარში, წინამდებარე ანგარიშის ბოლოს.

კვლევის მთოლები

ინდექსის მეთოდოლოგია მოიცავს კვლევის როგორც თვისებრივ ისე რაოდენობრივ მეთოდებს. პოლიტიკის ექსპერტთა გამოკითხვა რაოდენობრივი კვლევის ძირითადი ინსტრუმენტი იყო ცალკეულ კატეგორიებსა და ქვეკატეგორიებში საქართველოს ეფექტიანობის შესაფასებლად. თითოეულ კატეგორიაში კვლევის მონაცემებს საქართველოში არსებული მდგომარეობის თვისებრივი ანალიზი ემატება. თვისებრივი და რაოდენობრივი მეთოდების ინტეგრაცია, კვლევის შედეგების ტრიანგულაციასთან ერთად, განხორციელდა კომპლექსური შეფასების პროცესის ფონზე, რომელშიც კვლევებისა და ინდექსების როგორც ადგილობრივი, ისე საერთაშორისო ექსპერტები მონაწილეობდნენ.

ექსპერტთა გამოკითხვა

ექსპერტთა გამოკითხვის რესპონდენტებს შორის იყვნენ მკვლევრები, მეცნიერები, პოლიტიკის ექსპერტები, სამოქალაქო სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და ანალიტიკური ცენტრების წარმომადგენლები. თითოეულ სფეროში 10 რესპონდენტი შეირჩა პოლიტიკური მიუკერძოებლობისა და აკადემიური ან შესაბამისი პოლიტიკის ექსპერტიზის საფუძველზე.

აკადემიური წრეებიდან რესპონდენტების შერჩევა შემდეგი კრიტერიუმის მიხედვით განხორციელდა:

- მინიმუმ ერთი პუბლიკაცია საქართველოს შესახებ რეცენზირებად გამოცემაში, არა-კეთილსინდისიერი ჟურნალებისა და დაფინანსებული სტატიების გამოკლებით;
- პოლიტიკურ პარტიასთან ან მოძრაობასთან კავშირის არარსებობა;

რესპონდენტები სამოქალაქო და საექსპერტო საზოგადოებიდან შემდეგი კრიტერიუმების საფუძველზე შეირჩა:

- საქართველოს შესახებ რელევანტურ თემაზე მოხსენებების და ანალიზის თანაავტორობა და / ან ქართულ/საერთაშორისო მედიაში ხშირი საჯარო გამოსვლები;

- პოლიტიკურ პარტიასთან ან მოძრაობასთან კავშირის არარსებობა;

ექსპერტთა გამოკითხვა Google ფორმების გამოყენებითა და სრული ანონიმურობის დაცვით ჩატარდა. ექსპერტებს უნდა შეფინანსოს საქართველოს მიღწევები შესაბამისი საკითხის სხვადასხვა კატეგორიაში; ასევე, გაეზიარებინათ შეხედულებები მთავარ გამოწვევებზე, ნინ გადადგმულ ნაბიჯებსა და აუცილებელ რეფორმებზე.

ნარატიული ანალიზი

ექსპერტთა გამოკითხვას თვისებრივი კონტენტ-ანალიზი ავსებს, რომელზეც საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის ანალიტიკოსებით დაკომპლექტებულმა საგანგებო ჯგუფმა იმუშავა. თვისებრივი ანალიზი პირველადი და მეორადი წყაროების (სახელმწიფო დოკუმენტები, ანგარიშები, ინტერვიუები, გამოსვლები, შეხვედრების ოქმები, კომენტარები და საგაზეთო სტატიები) შინაარსის ანალიზს ეყრდნობა. სამაგიდო კვლევაზე დაფუძნებული მონაცემთა ანალიზის გარდა, სფეროს ექსპერტებთან რამდენიმე ნახევრად სტრუქტურირებული თვისებრივი ინტერვიუ ჩატარდა. ნარატიული ანალიზის ცალკეულმა ნაწილებმა ადგილობრივი და საერთაშორისო ექსპერტების ჩართულობით მრავალშრიანი განხილვის პროცესი გაიარეს. აქვე აღსანიშნავია, რომ ნარატიული ნაწილი შესაბამისი საკითხის სფეროებს ქულებით არ აფასებს. ის აერთიანებს ექსპერტთა შეფასებებს, როგორც ნახევრად რაოდენობრივ ინსტრუმენტს, მათი კრიტიკული განხილვის გარეშე.

შეზღუდვები

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს რამდენიმე მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური შეზღუდვა. პირველ რიგში, ეს მმართველობის ინდექსის მხოლოდ რიგით მეორე კვლევაა და, შესაბამისად, ინდექსის მონაცემების შედარება მხოლოდ 2021 წლის საპილოტე კვლევასთან არის შესაძლებელი. ამის გამო, არ გვაქვს საშუალება, ქვეყანაში არსებული პროცესები მრავალწლიან დინამიკაში განვიხილოთ. მეორე, ეს არის ერთი ქვეყნის მდგომარეობის შესწავლა, რომელსაც ასევე აკლია სხვა ქვეყნებთან შედარებისა და მათგან განსხვავებების პოვნის შესაძლებლობა. თუმცა, კვლევაში მმართველობის სხვადასხვა კატეგორიები და ქვეკატეგორიებია გაანალიზებული, რაც თავად ქვეყნის შიგნით ეფექტიანობის მრავალსექტორული შედარების შესაძლებლობას იძლევა. მონაცემთა შეგროვების თვალსაზრისით, კვლევის ავტორებს გაუჭირდათ ბოლოდროინდელი მოვლენების თაობაზე მონაცემების მოძიება. დაბოლოს, ვინაიდან ანგარიში ძირითადად თვისებრივია, მცირე მასშტაბის ნახევრად რაოდენობრივ გამოკითხვაზე დაფუძნებული, არ გამოვრიცხავთ, რომ ზოგიერთი ინფორმაცია შეიცავდეს აკადემიურად მიკერძოებულ შეხედულებებს.

დემოპრატიული მმართველობა

GGI მსპარტია გამოკითხვის ქულა 20 (100-დან)

ძირითადი მიგრაციები და მთავარი გამოცვევები

- 2022 წელს, მსგავსად გასული წლებისა, მთავარ გამოწვევად კვლავ რჩება მართლმ-საჯულების სისტემაში არსებული ხარვეზები და ზოგიერთი მედია საშუალების დამფუძნებლებისა და ხელმძღვანელობის წინააღმდეგ მიმდინარე სასამართლო საქმეები. 2022 წელს, წინა წლების მსგავსად, საპარლამენტო კონტროლის მექა-ნიზმის ეფექტური განხორციელებისთვის კვლავ გამოწვევად რჩება ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური პოლარიზაცია და ერთპარტიული მმართველობა ყველა სახელისუფლო რგოლზე.
- 2022 წელს უკან გადადგმულ ნაბიჯებს შორისაა მმართველი პარტიის მიერ სახელ-მწიფო ინსპექტორის სამსახურის გაუქმება და ე.ნ. მოსმენების კანონის მიღება, რომლის ფარგლებშიც სამართალდამცავ სტრუქტურებს გაუმარტივდათ მოქა-ლაქეებზე თვალთვალი. ასევე, გაიზარდა დანამაულის ჩამონათვალის ნუსხა, რომ-ლებზეც ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება ხდება შესაძლებელი.
- 2022 წლის პოზიტიურ ნაბიჯებად შეიძლება შეფასდეს „ქართული ოცნების“ მიერ ინიციირებული საკონსტიტუციო ცვლილებები გენერალური პროკურორის არჩევ-ის წესზე და ასევე, ინიციირებული ცვლილებები საარჩევნო კოდექსში, რომლის მიხედვითაც 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე უბნების მინიმუმ 70%-ზე ხმის მიცემა მოხდება ელექტრონულად. თუმცა, მეორეს მხრივ, საქართველოს პარლა-მენტმა 2021 წლის მიწურულს დაჩქარებული წესით მიიღო ცესკოს თავმჯდომარ-ისა და წევრების არჩევის წესის გამარტივების შესახებ ცვლილებები.
- 2022 წლის GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში მთავარი სიახლე იყო “სამოქალაქო საზო-გადოების” რეიტინგის თითქმის განახევრება წინა წელთან შედარებით. ამის შესაძ-ლო გამომწვევი მიზეზები შეიძლება იყოს მზარდი პოლარიზაცია და პოლიტიკური რადიკალიზაცია, ასევე მიზანმიმართული დემონიზაციის პოლიტიკა პოლიტიკური აქტორების მიერ, რაც მნიშვნელოვნად აბრკოლებს სამოქალაქო და არასამთავრო-ბო აქტორების ეფექტურ საქმიანობას. გარდა ამისა, სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემა ძირითადად თავიანთი საქმიანობის შესახებ მოქალაქეებთან ნათელი კომუნიკაციის ნაკლებობაა.

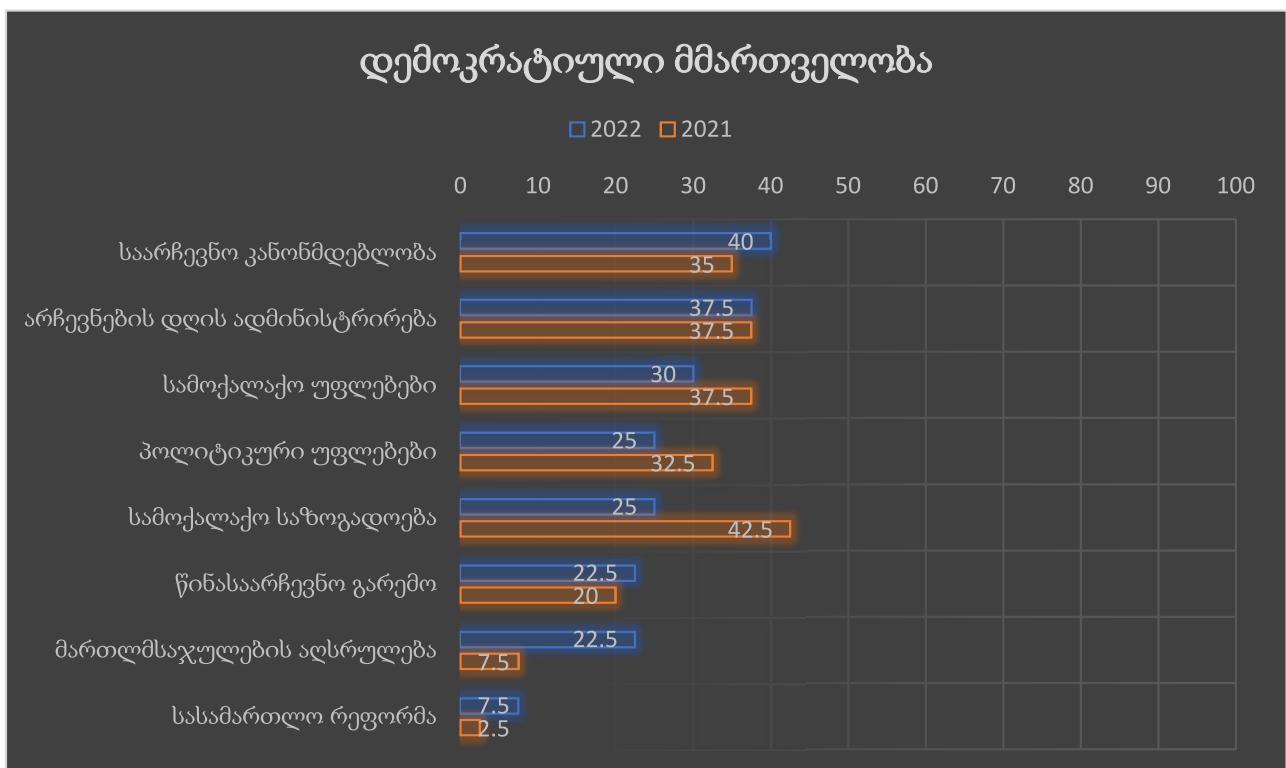
საქართველოში 2022 წელი, მსგავსად წინა წლებისა, დემოკრატიული მმართველობის კუთხ-ით საკმაოდ რთული გამოწვევებითა და წარუმატებლობებით სავსე იყო. 2022 წელს ქვეყ-ანას არსებითი წინსვლა არ განუცდია დემოკრატიის და ადამიანის უფლებების თითქმის არცერთ სფეროში. ეს წელიც, მსგავსად უკანასკნელი პერიოდისა, ხასიათდებოდა პოლი-ტიკური პოლარიზაციითა და რადიკალური დისკურსით. 2022 წელს ქართული დემოკრატი-ისთვის სერიოზულ გამოწვევად დარჩა პოლიტიკურ მართლმსაჯულებად აღქმული საქმეე-ბი და ერთპარტიული მმართველობა ქვეყნის ყველა რგოლზე.

შესაბამისად, არაა საკვირველი რომ, GGI-ის ექსპერტთა გამოკითხვაში წინა წელს ისედაც ბოლო ადგილზე მყოფმა დემოკრატიული მმართველობის ქულამ კიდევ უფრო დაიკლო 22,5-დან 20-დე (100 ქულიან სკალაზე). მეტიც, მთელი წლის მანძილზე განვითარებუ-

ლი ნეგატიური მოვლენები ასევე აისახა ცალკეული საკითხების ქულებზე (გრაფიკი 4). დემოკრატიულ მმართველობასთან დაკავშირებულ არც ერთ საკითხს არ აქვს დადებითი შეფასება (გრაფიკი 4). საერთო ჯამში, დემოკრატიული მმართველობა ანგარიშში გაანალიზებულ სხვა სამ მმართველობით სფეროსთან შედარებით, დიდი დაშორებით რჩება ბოლო ადგილზე.

ამასთან აღსანიშნავია, რომ გასულ წელთან შედარებით ყველაზე დიდი უარყოფითი ცვლილება განიცადა „სამოქალაქო საზოგადოების“ კატეგორიამ, რომელიც ექსპერტთა გამოკითხვებში მანამდე მეტი პოპულარობით სარგებლობდა (გრაფიკი 4). ამის მიზეზი შეიძლება იყოს მზარდი სოციალური პოლარიზაცია და პოლიტიკური რადიკალიზაცია, რომელიც ხელს უშლის სამოქალაქო აქტორების და არასამთავრობო ორგანიზაციების ნეიტრალურ აქტორებად წარმოჩენას. მეორეს მხრივ, მთავარ გამოწვევად კვლავინდებურად რჩება მართლმსაჯულების პრობლემები და სასამართლო სისტემის რეფორმა. მიუხედავად უმნიშვნელო გაუმჯობესებისა, ექსპერტთა გამოკითხვაში, ამ სფეროებმა გასული წლის მსგავსად, წელსაც ბოლო ადგილი დაიკავა დემოკრატიული მმართველობის სფეროში.

გრაფიკი 4: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ გაწეულ ძალისხმევას დემოკრატიულ მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2022 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები

2022 წელს, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების თვალსაზრისით, საქართველოს არ-სებითი წინსვლა არ განუცდია. ხოლო უახლოეს პერიოდში პროგრესი დიდ წილად დამოკ-იდებული იქნება იმაზე თუ რამდენად სწრაფად და ეფექტურად მოახერხებს საქართველოს ხელისუფლება ევროკომისიის მიერ შემოთავაზებული თორმეტი რეკომენდაციის დროულ და ეფექტურ იმპლემენტაციას.

2022 წელს, მსგავსად 2021 წლისა, გამოწვევები არსებობდა უფრო მეტად პოლიტიკური უფლებების მიმართულებით, ვიდრე სამოქალაქო უფლებების. მაშინ როდესაც ქვეყანაში ფუნდამენტური სამოქალაქო უფლებები მეტნაკლებად დაცულია, კვლავ გამოწვევად რჩე-ბა სამართალდამცავი და უსაფრთხოების ორგანოების კონტროლის ეფექტური მექანიზმი. ამ მხრივ, უარყოფითად შეიძლება შეფასდეს სექტემბერში, პარლამენტის მიერ მიღებული ე.წ. მოსმენების კანონი, რომელიც მნიშვნელოვნად უმარტივებს სამართალდამცავ სტრუქ-ტურებს მოქალაქეებზე თვალთვალს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ კანონპროექტის მიღებას წინ უძლოდა სამოქალაქო საზოგადოებისა და დასავლელი პარტნიორების მხრიდან კრი-ტიკა (რადიო თავისუფლება 2022e). ვენეციის კომისიის რეკომენდაციების მიხედვით კი, პროცესი უნდა ყოფილიყო უფრო მეტად გამჭვირვალე და ინკლუზიური. ასევე, პრობლე-მურ საკითხად რჩება ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებასთან დაკავშირებუ-ლი ვადები და დანაშაულის ჩამონათვალის გაზრდა, რომლებზეც ფარული საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება ხდება შესაძლებელი (on.ge 2022b). აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ კანონის მიღება მოხდა პრეზიდენტის ვეტოს დაძლევის შედეგად, რაც კიდევ უფრო მეტად პრობლემურს ხდის ამ პროცესს.

პრესის თავისუფლება გარანტირებულია და დაცულია კონსტიტუციით. თუმცა, მსგავსად 2021 წლისა, მედია გარემო კვლავ რჩება პლურალისტური, მაგრამ უკიდურესად პოლარ-იზებული. კვლავ გამოწვევად რჩება კონკრეტული მედიასაშუალებების ხელმძღვანელების წინააღმდეგ მიმდინარე სასამართლო საქმეები. მართალია, რომ 2022 წლის იანვარში „ტელეკომპანია პირველის“ დამფუძნებლის, ვატო წერეთლის მამის, ავთანდილ წერეთლის მიმართ წაყენებული მუხლის გადაკვალიფიცირების შედეგად, შეფარდებული გირაოს, პროკურატურასთან შეთანხმების გარეშე ქვეყნის დატოვების აკრძალვისა და ქონებაზე დადებული ყადაღის მოხსნა შეიძლება შეფასდეს როგორც დადებითი მოვლენა (Civil.ge 2022a), მაგრამ მნიშვნელოვნად უკან გადადგმული ნაბიჯია ტელეკომპანია „მთავარის“ დირექტორის, ნიკა გვარამიას დაკავება. ჯერ კიდევ 2019 წელს სახალხო დამცველის ოფისმა გამოაქვეყნა მოსაზრება, რომ ოპოზიციური მედიის ხელმძღვანელის წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდება არათუ სისხლის, არამედ საკორპორაციო-სამართლებრივ პასუხ-ისმგებლობასაც კი მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში ექვემდებარება (ombudsman.ge 2019).

მედიაგარემოს მდგომარეობის თვალსაზრისით საყურადღებოა „მაუწყებლის შესახებ“ კან-ონში მმართველი პარტიის მიერ ინიციირებული ცვლილებები, რომელიც გულისხმობს სი-ძულვილის ენისა და ტერორიზმის მოწოდების შემცველი პროგრამებისა და რეკლამების აკრძალვას. შემოთავაზებული ცვლილების მიზანია ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში არსებული პრაქტიკის დანერგვა საქართველოში, რამაც უნდა აღმოფხვრას ძალადობის ან

ზიზღის წაქეზება კონკრეტული პირის ან ჯგუფის მიმართ. თუმცა, ექსპერტთა ნაწილის შეფასებით, დაგეგმილი ცვლილებები შეიცავს საფრთხეს რომ ის შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც კრიტიკულად განწყობილი მედია საშუალებების წინააღმდეგ სანქცია ან პოლიტიკური დევნის იარაღი (TI.ge 2022m).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კონსტიტუცია იცავს თითოეული მოქალაქის შეკრებისა და გამოხატვის თავისუფლებას, განურჩევლად მისი გენდერისა, რელიგიისა, რწმენისა, პოლიტიკური შეხედულებისა თუ სექსუალური ორიენტაციისა, ლგბტ+ თემის წარმომადგენლებისათვის ამ უფლების სრულად რეალიზება კვლავ პრობლემად რჩება. 2022 წელსაც, მიუხედავად თბილის პრაიდის კვირეულისა, ორგანიზაციამ ვერ შეძლო ღირსების მარშის ჩატარება (on.ge 2022a), რაც მიუთითებს იმაზე რომ საზოგადოების ყველა ჯგუფისთვის გამოხატვის თავისუფლების თანაბრად უზრუნველყოფა კვლავ გამოწვევად რჩება. ასევე, უფლებადამცველთა შეფასებით, პრობლემად რჩება, მიუხედავად საჯარო და ღია მტკიცებულებებისა არსებობისა, 2021 წლის 5 ივლისის ძალადობრივი აქციების ორგანიზატორთა დაუსჯელობა (Interpressnews 2022d).

საკუთრების უფლებისა და ეკონომიკური მეწარმეობის უფლების დაცვის კუთხით, აღსანიშნავია ის, რომ 2022 წელს ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსით საქართველო 14 პუნქტით ჩამოქვეითდა და 26-ე ადგილზეა. The Heritage Foundation-ის ამ ინდექსის მიხედვით, ქვეყანას ყველაზე დიდი ვარდნა ფისკალური სიჯანსაღის კომპონენტში ჰქონდა, თუმცა ასევე გაუარესდა სასამართლოს ეფექტიანობის, საკუთრების უფლების, ბიზნესის კეთების თავისუფლებისა და შრომის უფლების თავისუფლების კომპონენტები (Bm.ge 2022a). ამ მიმართულებით მონაცემების გაუარესებამ შესაძლოა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიოს ქვეყნის საინვესტიციო გარემოსა და მის სანდოობაზე.

საარჩევო სისტემა

მიუხედავად იმისა, რომ 2022 წელი არ იყო საარჩევნო წელი, ევროკომისიის რეკომენდაციების შემდეგ მმართველმა პარტიამ დაიწყო საარჩევნო კოდექსის გადასინჯვის პროცესი, რომელიც მიზნად ისახავს საარჩევნო სისტემის გაუმჯობესებას. თუმცა, ეს სამუშაო პროცესი იმთავითვე ხარვეზებით დაიწყო, რადგან „ქართულმა ოცნებამ“ პირველივე სამუშაო შეხვედრაზე არ მიიწვია ამ თემაზე საქართველოში მომუშავე ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ორგანიზაცია „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ (ISFED). ამას პასუხად მოჰყვა სამოქალაქო საზოგადოების მხრიდან კრიტიკა და ამ პროცესში ჩართული მეორე ორგანიზაციის, „საქართველოს იურისტთა ასოციაციის“ (საია) მხრიდან, პროტესტის ნიშნად, შეხვედრის დატოვება (Civil.ge. 2022l). ამ პროცესის ასეთი ფორმით წარმართვა ჩრდილს აყენებს მის სანდოობას, რომელიც დიდ წილად დამოკიდებულია სწორედ მის ინკლუზიურობაზე.

გარკვეულწილად პოზიტიურ მოვლენად შეიძლება შეფასდეს „ქართული ოცნების“ მიერ, ევროკომისიის რეკომენდაციების ფარგლებში შემოთავაზებული 2024 წლიდან ელექტრონული არჩევნების ჩატარების ინიციატივა. ელექტრონული ხმის მიცემის პროცესი დააჩქარებს წინასწარი შედეგების გამოცხადებას და მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს არჩევნების

შედეგების მიმართ ნდობის გაზრდაში. თუმცა, ამ მიმართულებით მაინც რჩება რამდენიმე გამოწვევა, რომელმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს არჩევნები შედეგების მიმართ სრულ ნდობაზე. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს ის, რომ შემოთავაზებული კანონპროექტი მოიცავს ამომრჩეველთა სულ მცირე 70%, რაც ტოვებს 30%-ში ხმებით მანიპულირებისთვის სივრცეს (Civil.ge 2022m). საყურადღებოა ისიც, რომ ელექტრონული ხმის მიცემის ეს ვარიანტი არ გულისხმობს დისტანციურად, აიდი ბარათის გამოყენებით ხმის მიცემას, რაც კვლავ ურთულებს ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებ საქართველოს მოქალაქეებს არჩევნებში მონაწილეობას. სწორედ ეს საკითხები იწვევს ოპოზიციურ სპექტრის დიდ ნაწილში შემოთავაზებული ცვლილებების მიმართ უნდობლობას (Civil.ge 2022n).

ამ ანგარიშის მომზადების მომენტში ჯერ კიდევ ბოლომდე არ არის გარკვეული, თუ როგორ მოხდება ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ახალი თავმჯდომარის არჩევა. საუკეთესო სცენარის შემთხვევაში, სასურველია რომ პარლამენტის სრული შემადგენლობის ორმა მესამედმა მხარი დაუჭიროს. ამ მიმართულებით დადებითად შეიძლება შეფასდეს საქართველოს პრეზიდენტის ნაბიჯი, რომ მან კანდიდატებს შორის არ წარადგინა მოქმედი თავმჯდომარე, იმ არგუმენტით, რომ მან უკვე ორჯერ ვერ მოახერხა სრულფასოვნად არჩევისთვის საკმარისი ხმების მოგროვება (რადიო თავისუფლება 2022c). მეორეს მხრივ, საქართველოს პარლამენტმა, 2021 წლის მიწურულს დაჩქარებული წესით მიიღო ცესკოს თავმჯდომარისა და წევრების არჩევის წესის გამარტივების შესახებ ცვლილებები, რაც „სამართლიანმა არჩევნებმა“ და „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველომ“ 19 აპრილის შეთანხმების დარღვევად შეაფასეს (on.ge 2021), ხოლო აშშ-ს საელჩომ ნაჩქარევი და არასაჭირო ნაბიჯი უწოდა (Formula News 2021). აქედან გამომდინარე ბევრი რამ იქნება დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ წარიმართება ცესკოს თავმჯდომარის არჩევნები და შეძლებს თუ არა, ამჯერად მაინც, რომელიმე კანდიდატი პარლამენტში საკმარისი ხმების მოგროვებას (სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის), რომ 6 თვის ნაცვლად 5 წლით დაიკავოს ეს თანამდებობა.

ჰორიზონტალური ანგარიშვალდებულება და შეკავებისა და განონასეორების მექანიზმები

საქართველოში, როგორც მოქმედ საპარლამენტო რესპუბლიკაში, საკანონმდებლო ორგანოს აკისრია ხელისუფლების სხვადასხვა შტოზე მთავარი მაკონტროლირებელი ფუნქცია. ამ მექანიზმებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია მინისტრის საათი, როდესაც კონკრეტული მინისტრს უწევს დეპუტატებთან ანგარიშის წარდგენა და მათ კითხვებზე პასუხის გაცემა. 2022 წელს, იანვრიდან ნოემბრამდე, პარლამენტმა ეს მექანიზმი 9-ჯერ გამოიყენა (Parliament.ge. 2022a). საქართველოს პარლამენტის ვებგვერდზე ხელმისაწვდომი მონაცემებით, 2022 წლის ოქტომბრამდე, დეპუტატებმა კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საზედამხედველო მექანიზმი – ინტერპელაცია მხოლოდ 5-ჯერ გამოიყენეს, საიდანაც 3 კითხვა ოპოზიციონერ დეპუტატებს ეკუთვნოდათ (Parliament.ge. 2022b).

2022 წელს, წინა წლების მსგავსად, საპარლამენტო კონტროლის მექანიზმის ეფექტური განხორციელებისთვის კვლავ გამოწვევად რჩება ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური პოლარიზაცია და ერთპარტიული მმართველობა ყველა სახელისუფლო რგოლზე. ამ

მხრივ აღსანიშნავია ოპოზიციური პარტიების შეზღუდული შესაძლებლობა, ანარმოონ საზედამხედველო საქმიანობა გამომდინარე მათი მანდატების სიმცირისა. ამ მიზეზით, წლის დასაწყისში მათ ვერ მოახერხეს ექსპრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის საქმეზე საგა-მოძიებო კომისიის ფორმირებისთვის საკმარისი მხარდაჭერის მოპოვება (კუნძულია 2022). არანაკლებ პრობლემური იყო 46 ოპოზიციონერი დეპუტატის მოთხოვნის საპასუხოდ, საქართველოს პრეზიდენტის მიერ 18 ივლისს მოწვეულ რიგგარეშე პარლამენტის სესიის მიმართ მმართველი პარტიის ბოკოტი, რამაც გამოიწვია კვორუმის არ არსებობა (Interpressnews 2022a). მოვლენების ასეთი განვითარება ხელს უშლის პოლარიზაციის დაძლევის ძალისხმევასა და ევროკომისიის რეკომენდაციების შესრულების პროცესში პროგრესის მიღწევას.

2022 წელი ასევე გამოირჩეოდა „ქართული ოცნების“ მხრიდან პრეზიდენტის ინსტიტუტის წინააღმდეგ მიმართული ნაბიჯებით. კერძოდ, მმართველმა პარტიამ, მისავე მხარდაჭერით არჩეული პრეზიდენტის წინააღმდეგ საკონსტიტუციო სასამართლოში სარჩელის შეტანის შესახებ განაცხადა, რომელშიც ის ქვეყნის მეთაურს უფლებამოსილების გადაჭარბებას ედავება (Civil.ge 2022c). სამოქალაქო საზოგადოების შეფასებით კი, ეს უფრო მეტად პრეზიდენტის წინააღმდეგ „პოლიტიკურ რევანშს“ ჰგავს (Civil.ge 2022h). „საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის“ მოსაზრებით, ელჩების დანიშვნის თუ გათავისუფლების იმ ნაწილში, რომელზეც მთავრობა პრეზიდენტს ედავება, ამ უკანასკნელს უფლებამოსილება არ გადაუმეტებია (GYLA 2022). პრეზიდენტის ინსტიტუტის კიდევ უფრო დასუსტება და მისი უფლებების დაკინება სერიოზულ გამოწვევას შეუქმნის სახელისუფლო შტოებს შორის ჰორიზონტალურ ანგარიშვალდებულებას.

2022 წელს კვლავ პრობლემად დარჩა სასამართლო სისტემაში არსებული გამოწვევები. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკომისიის რეკომენდაციების ერთ-ერთი პუნქტია მართლმ-საჯულების სისტემის რეფორმა, „კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმ-საჯულებისთვის“ მიიჩნევს რომ იურიდიულ საკითხთა კომიტეტის ფარგლებში შექმნილი სამუშაო ჯგუფის მიერ შემოთავაზებული რეფორმების სტრატეგია სრულფასოვნად არ ასახავს არსებულ გამოწვევებს. შესაბამისად, ჩნდება ეჭვი რომ ფუნდამენტური ცვლილებების ნაცვლად, შესაძლოა სასამართლო სისტემის მხოლოდ „ფასადური“ რეფორმები განხორციელდეს (TI.ge 2022n). აღსანიშნავია ისიც, რომ 2022 წლის ოქტომბერში, მურუსიძისა და გვრიტიშვილის (მოსამართლების ე.წ. „კლანთან“ აფილირებული პირები) იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს წევრებად არჩევამ ხელი არ შეუწყო მართლმსაჯულების მიმართ ნდობის გაუმჯობესებას.

მეორეს მხრივ, დადებით ნაბიჯად შეიძლება შეფასდეს „ქართული ოცნების“ მიერ ინიციირებული საკონსტიტუციო ცვლილებები გენერალური პროკურორის არჩევის წესზე. ამ ინიციატივის მიხედვით, პროკურორს პარლამენტი სამი მეხუთედის უმრავლესობით ირჩევს. ხოლო თუ ორჯერ ვერ მოხდა რომელიმე კანდიდატის მიერ მსგავსი მხარდაჭერის მოპოვება, მაშინ სრული შემადგენლობის უმრავლესობა გენერალურ პროკურორს მხოლოდ ერთი წლის ვადით ირჩევს (Interpressnews 2022e). დარგის ექსპერტთა შეფასებით, მიუხედავად იმისა, რომ შემოთავაზებულ წესსაც აქვს ხარვეზები, ის მოქმედ სისტემას სჯობს (Interpressnews 2022e). ცვლილებები ხელს შეუწყობს გენერალური პროკურორის მიმართ ნდობის გაზრდას.

2021 წლის მიწურულს ექსპრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის საქმეზე იუსტიციის სამინისტროს სახელმწიფო ინსპექტორის მიერ დაჯარიმებას მოჰყვა მმართველი პარტიის მიერ ნაჩეარევად კანონპროექტის მომზადება, რომელმაც გააუქმა სახელმწიფო ინსპექტორის სამსახური. აშშ-ს საელჩოს შეფასებით, ამ ნაბიჯმა „ძირი გამოუთხარა მთავრობის ანგარიშვალდებულებას“ (ბიძინაშვილი 2022), ხოლო საქართველოში გაერთიანებული ერების წარმომადგენლობის შეფასებით, ეს ნაბიჯი „შემაშინებელი გზავნილია ადამიანის უფლებათა დამცველი დამოუკიდებელი ინსტიტუტებისათვის“ (მენაღარიშვილი 2022a). ამ მხრივ საყურადღებოა ისიც, რომ სასამართლომ დაჩეარებული წესით განიხილა იუსტიციის სამინისტროს სახელმწიფო ინსპექტორის მიერ დაჯარიმების საქმე და გააუქმა ამ უკანასკნელის გადაწყვეტილება (ტაბულა 2022). გაუქმებული სახელმწიფო ინსპექტორის სამსახურის ნაცვლად ჩამოყალიბდა ორი სტრუქტურა, სპეციალური საგამოძიებო სამსახური და პერსონალურ მონაცემთა დაცვის სამსახური.

ანგარიშვალდებულების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო 2022 წელი, გამომდინარე იქიდან, რომ დეკემბრის დასაწყისში ვადა ამოენურა სახალხო დამცველს, ხოლო მიუკერძოებელი და ფართო ნდობით აღჭურვილი კანდიდატის ომბუდსმენის თანამდებობაზე არჩევა ევროკომისის მიერ გაცემულ 12 რეკომენდაციას შორის ერთ-ერთი პუნქტია. „ქართულმა ოცნებამ“ 31 აგვისტოს, სახალხო დამცველის არჩევის ახალი წესი წარადგინა, რაც მოიცავს ომბუდსმენობის კანდიდატების მსურველთა შეფასებას პარლამენტის თავმჯდომარის მიერ შექმნილი სამუშაო ჯგუფის მიერ (ცქიფურიშვილი 2022a). გამომდინარე იქიდან, რომ ამ წესის ცვლილების არანაირი საჭიროება არ იდგა, მმართველი პარტიის ამ გადაწყვეტილებამ სამოქალაქო საზოგადოების ნაწილში გააჩინა ეჭვი, რომ „ქართულ ოცნებას“ კანდიდატის არჩევის პროცესის საკუთარი კონტროლის ქვეშ მოქცევა სურს (იბიდ). საბოლოო ჯამში, პარლამენტმა ვერ შეძლო კონსენსუსის მიღწევა და სახალხო დამცველის ვერცერთმა კანდიდატმა ვერ მოაგროვა საჭირო 90 ხმა (Interpressnews 2022f). მომავალი ომბუდსმენის არჩევა დიდ წილად დამოკიდებული იქნება ოპოზიციურ პარტიებთან თანამშრომლობასა და კონსენსუსზე, რამაც შეიძლება ხელი შეუწყოს ამ ინსტიტუტის მიმართ ნდობის გაზრდასა და შესაბამისად ზედამხედველობის ეფექტიანობის გაუმჯობესებას.

სამოქალაქო სექტორი და არასახელმიწოდებული აქტორები

ინსტიტუციური რეფორმების განხორციელების ხელშეწყობისა და მათი მონიტორინგის თვალსაზრისით საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოებას განსაკუთრებული როლი აქვს, თუმცა ეს არ აისახება საქართველოს მოქალაქეების მათდამი ნდობაზე. სამოქალაქო საზოგადოებისადმი ხალხის ნდობის შესახებ ჩატარებული ბოლო გამოკითხვის შედეგების თანახმად, არასამთავრობო სექტორის მოსახლეობის მხოლოდ 22% უცხადებს ნდობას, 20% არ ენდობა და 43% არც ენდობა და არც უნდობლობას უცხადებს (CRRC 2021-22).

სამოქალაქო სექტორის მიმართ საზოგადოების ნდობის დაბალი ხარისხის ერთ-ერთი განმაპირობებელი ფაქტორი შესაძლოა იყოს მმართველი პარტიის ლიდერების მიერ გაკეთებული განცხადებები. კერძოდ რეპლიკები იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი არასამთავრობო ორგანიზაცია პოლიტიკურ პარტიად ჩამოყალიბდა და ის გარემოება, რომ ქართული

ოცნების ლიდერებმა ეჭვქვეშ დააყენეს ზოგიერთი ორგანიზაციის ფინანსური გამჭვირვალობა (კობახიძე 2022). სამოქალაქო საზოგადოების უმრავლესობა ხელისუფლებისადმი კრიტიკით გამოირჩევა, ხოლო მმართველ პარტიას ამ კრიტიკისადმი მიმღებლობა ნაკლებად გააჩნია, რაც საზოგადოებაში არაერთგვაროვნად არის აღქმული. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების უმრავლესობა ფინანსურად არამდგრადია და მათი ფუნქციონირება საერთაშორისო დონორებზეა დამოკიდებული. ამგვარად მათი ფუნქციონირება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად გამჭვირვალეა მათი საქმიანობა, როგორც შინაარსობრივი, ისე ფინანსური თვალსაზრისით, რაც საერთაშორისო დონორების მხრიდან მკაცრად კონტროლდება. შესაბამისად, არასამთავრობო სექტორის ფინანსურ გამჭვირვალობაში ეჭვის შეტანა საკმაოდ მყარ მტკიცებულებებს უნდა ეყრდნობოდეს.

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ სამოქალაქო საზოგადოების პოზიტიურ როლზეა ხაზი გასმული ევროკავშირი-საქართველოს შორის ასოცირების ხელშეკრულების იმპლემენტაციის შეფასების ევროკავშირის ანგარიშში (European Commission 2022). ამ დოკუმენტში ყურადღებაა გამახვილებული სამოქალაქო სექტორის უნარზე, რომელთაც შეუძლიათ ანგარიშვალდებული გახადოს მთავრობა, როგორც ცენტრალურ დონეზე, ისე გარკვეულწილად ადგილობრივ დონეზეც. მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო სექტორი დაკომპლექტებულია კვალიფიციური კადრებით და საკმაოდ დიდი ავტორიტეტით სარგებლობს საერთაშორისო არენაზე, ქვეყნის შიგნით მისი როლი ნაკლებად არის დაფასებული. ამ მხრივ სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემა ძირითადად საკუთარი საქმიანობის შესახებ უფრო გამჭვირვალე და მოქალაქეებთან მჯიდრო კომუნიკაციის ნაკლებობაა. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო საზოგადოების უფრო ვიწრო კატეგორია, კერძოდ სამოქალაქო აქტივიზმი უფრო მეტი ნდობის მატარებელია საზოგადოებაში, რაც გარკვეულწილად განპირობებულია პოლიტიკური ელიტების სისუსტით. მიუხედავად სამოქალაქო საზოგადოებისადმი ხალხის დაბალი ნდობისა, გამომდინარე იქიდან რომ მოქალაქეთა უმრავლესობა, კერძოდ 56% მიიჩნევს რომ მის ინტერესებს არც ერთი პოლიტიკური პარტია არ გამოხატავს, მისი პროტესტისა, თუ აზრის გამოსახატად ალტერნატივას ისევ სამოქალაქო აქტივისტების მიერ დაორგანიზებულ აქციებში ხედავს (NDI 2022). ამის კარგი მაგალითი იყო რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შემდეგ საქართველოში გამართული მრავალრიცხოვანი აქციები, რაც სამოქალაქო აქტივისტების მიერ დაიგეგმა. შემდეგ, გაიმართა ბოლო წლებში ყველაზე მასშტაბური აქცია, რაც საქართველოსთვის ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსის მიცემის საკითხზე გადაწყვეტილების მიღებას ეხებოდა, რაც ასევე სამოქალაქო აქტივისტებმა დაგეგმეს და შესაბამისად ბევრი ხალხი შეკრიბეს, თუმცა პოლიტიკური შემადგენლის გარეშე აქციები მაღევე დაიშალა, რაც სიმპტომატურია. თუმცა ზოგადად საზოგადოებაში არის დაკვეთა კონსენსუსზე დაფუძნებული პოლიტიკის წარმოებისა, რათა გაიზარდოს ნდობა პოლიტიკური ელიტისადმი და მოხერხდეს ეროვნული მნიშვნელობის თემების გარშემო საზოგადოების უკეთ კონსოლიდაცია. ეს კი მხოლოდ პოლიტიკური და სამოქალაქო ძალისხმევის გაერთიანებით იქნება შესაძლებელი.

არასახელმწიფო აქტორებიდან მიმდინარე წელს განსაკუთრებული როლი მედიასაც მიუძღვის, როგორც საზოგადოების ინფორმირების, ისე მწვავე თემების აქტუალიზებისა და საზოგადოების მობილიზებაში წვლილის შეტანის კონტექსტში. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მედიის თავისუფლების კუთხით, წინა წელთან შედარებით საქართველოს მაჩვენებელი საგრძნობლად გაუარესებულია. კერძოდ თუ 2021 წელს 180 ქვეყანას შორის საქართვე-

ლო პრესის თავისუფლების ინდექსში მე-60-ე ადგილს იკავებდა, ახლა ის 89-ე ადგილზეა, 59.30 ქულით (RSF 2022). მედიის თავისუფლების ინდექსის გაუარესებული მაჩვენებელი შესაძლოა იყოს ქვეყანაში მედიის უკიდურესად პოლიტიზების, მედია მფლობელის დაჭერის, უურნალისტზე ფიზიკური ძალადობისა (წერეთელი 2022) და ოპერატორებზე თავდასხმის ფაქტების შედეგი (დეგნანი 2022).

საგულისხმოა, რომ ისევე როგორც სამოქალაქო საზოგადოებას, არც მედიის მიმართაა ხალხი ნდობით გამსჭვალული. კერძოდ, CRRC-ის გამოკითხვის შედეგების თანახმად მედიას მხოლოდ 14% უცხადებს ნდობას, 25% არ ენდობა და 55% არც ენდობა და არც უნდობლობას უცხადებს (CRRC 2021-22).

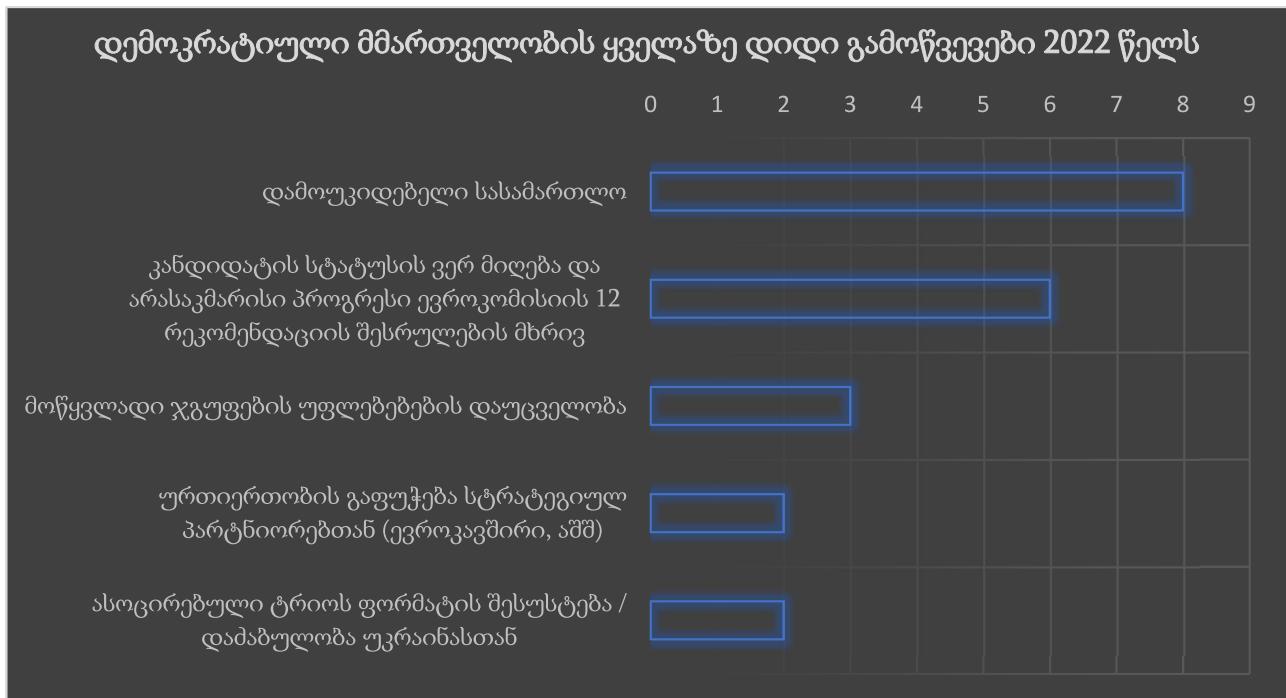
მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მედია საკმაოდ მრავალფეროვანია, ის ამავდროულად უკიდურესად პოლარიზებულია (European Commission 2022), შესაბამისად საზოგადოებას არ ეძღვავა ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების საშუალება. მედია გარემო ასევე ზედმეტად პოლიტიზიბულია და კონკურეტული მედია საშუალებები აღქმულები არიან პოლიტიკურ მხარეებად, შესაბამისად არ არის გასაკვირი რომ საზოგადოების ზოგადად მედიისადმი ნდობა ასევე დაბალია. მიმდინარე წელს მედია გარემო ასევე იმითაც გამოიჩინდა, რომ ქვეყნის მასშტაბით ფუნქციონირების უფლება მოიპოვა ულტრამემარჯვენე ნარატივის გამავრცელებელმა ტელევიზია ალტ-ინფომ, რომელიც რუსეთის უკრაინაში შექრის შემდეგ პირდაპირ და ღიად გადავიდა რუსული პროპაგანდისტული კლიშეების გავრცელებაზე, რასაც საზოგადოების დიდი ნაწილის უკმაყოფილება მოყვა. ამან უფრო გაამდაფრა მედია პოლარიზაცია (IDFI 2022b). უკრაინაში რუსეთის შექრის შემდეგ, საქართველოში პოლიტიკური პოლარიზაციის გამომწვევი მიზეზები არა მხოლოდ ადგილობრივი ხასიათისაა, არამედ საგარეო პოლიტიკური თემების გარშემოც გაიყო პოლიტიკური კლასი. ანალოგიურად გაიზარდა მედია პოლარიზაციის თემატური არეალი, რაც არ არის გასაკვირი, რადგან მედია რეალურად ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების ანარეკლია.

შეჯამება

შეჯამების სახით, უნდა აღინიშნოს, რომ საერთო ჯამში, 2022 წელს, ქვეყანაში დემოკრატიული მმართველობის მიმართულებით, მსგავსად 2021 წლისა, მთავარ გამოწვევად რჩება მართლმსაჯულების მიუკერძოებლობისა და დამოუკიდებლობის საკითხი, და მასთან დაკავშირებული სასამართლო სისტემის რეფორმის აუცილებლობა (გრაფიკი 5). მეტიც, ექსპერტთა გამოკითხვაში, ასევე ნაკლები ქულები მიიღეს ისეთმა სფეროებმა, როგორიცაა „სამოქალაქო საზოგადოება“, „რომელიც ტრადიციულად მეტი მხარდაჭერით სარგებლობს ექსპერტულ წრეებში, რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს მზარდი პოლარიზაციით და სამოქალაქო სექტორის საზოგადოებასთან უფრო მჭიდრო კომუნიკაციის ნაკლებობით. ასევე აღსანიშნავია, რომ სავარაუდოდ იმის გამო, რომ 2022 წელი გეოპოლიტიკური მოვლენებით დახუნდლული წელიწადი გამოვიდა, GGI გამოკითხვის მიხედვით, დემოკრატიის გამოწვევების ჩამონათვალში ასევე მოხვდნენ საგარეო-პოლიტიკური ფაქტორები, როგორიცაა ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის ვერ მიღება და ურთიერთობების გაუარესება დასავლეთის სტრატეგიულ პარტნიორებთან და უკრაინასთან (გრაფიკი 5). სავარაუდოდ,

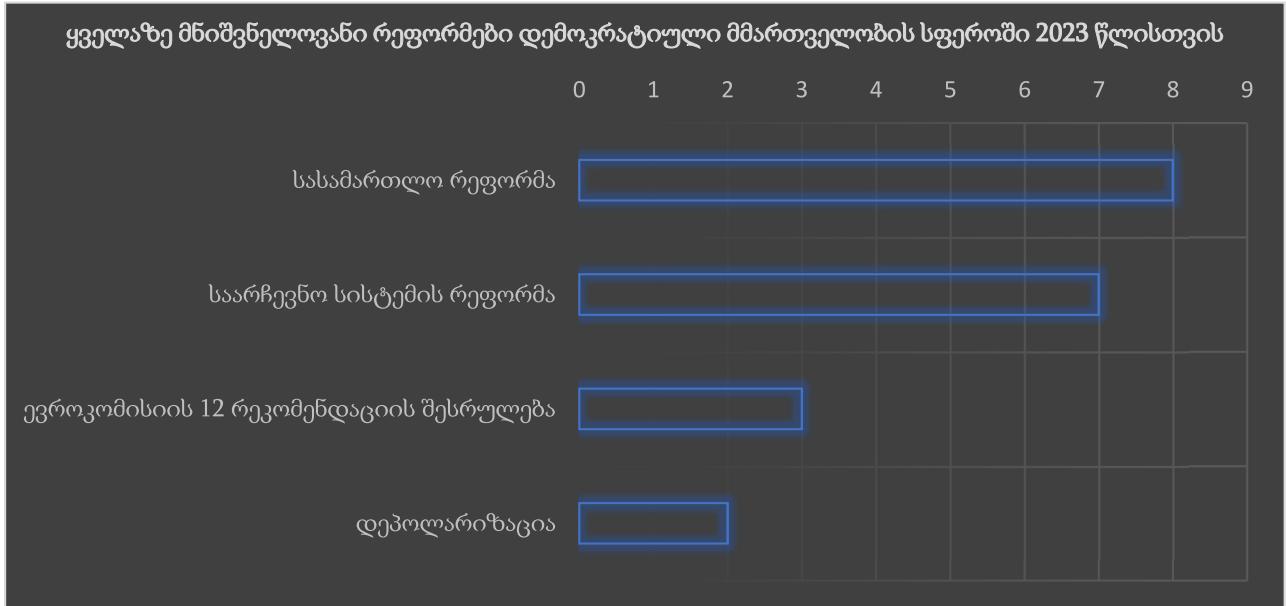
ეს იმით აიხსნება, რომ გამოკითხული ექსპერტები ხედავენ მჭიდრო კავშირს საქართველოს დასავლეთისგან დაცილებასა და დემოკრატიულ უკუსვლას შორის. თუმცა, მეორეს მხრივ, გასულ წელს ასევე აღინიშნა მცირე პოზიტიური ნაბიჯები საარჩევნო კოდექსთან და პროკურორის არჩევის წესის ცვლილების მიმართულებით.

გრაფიკი 5: გთხოვთ, დაასახელოთ 2022 წლის განმავლობაში სამი დიდი გამოწვევა საქართველოში დემოკრატიზაციისა და ადამიანის უფლებების კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები).

2021 წელთან შედარებით, ექსპერტთა გამოკითხვაში, მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა ყველაზე აუცილებელი რეფორმების ჩამონათვალი. მსგავსად წინა წლისა, სასამართლო სისტემა კვლავ ლიდერობს 2023 წლის ყველაზე საჭირო რეფორმების ჩამონათვალში (გრაფიკი 6). ასევე, წინა წლის მსგავსად, ექსპერტების მეორე ყველაზე ხშირად დასახელებული რეკომენდაცია საარჩევნო რეფორმა იყო (გრაფიკი 6). მეორეს მხრივ, სიახლეს წარმოადგენს ევროკავშირის 12 პუნქტის შესრულების რეკომენდაცია, რომელიც ექსპერტთა გამოკითხვაში ხშირად იყო ნახსენები, როგორც საქართველოს დემოკრატიული კონსოლიდაციის მნიშვნელოვანი წინაპირობა. სიახლე იყო ასევე დეპოლარიზაციისკენ მოწოდება, რომელიც ბოლო წლებში ქვეყნის პოლიტიკური ცხოვრების და დემოკრატიული განვითარების ერთ-ერთ მთავარ დაბრკოლებად იქცა (გრაფიკი 6).

გრაფიკი 6: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოს დემოკრატიის კონსოლიდაციისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2023 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

ეფექტუაციური მართველობა

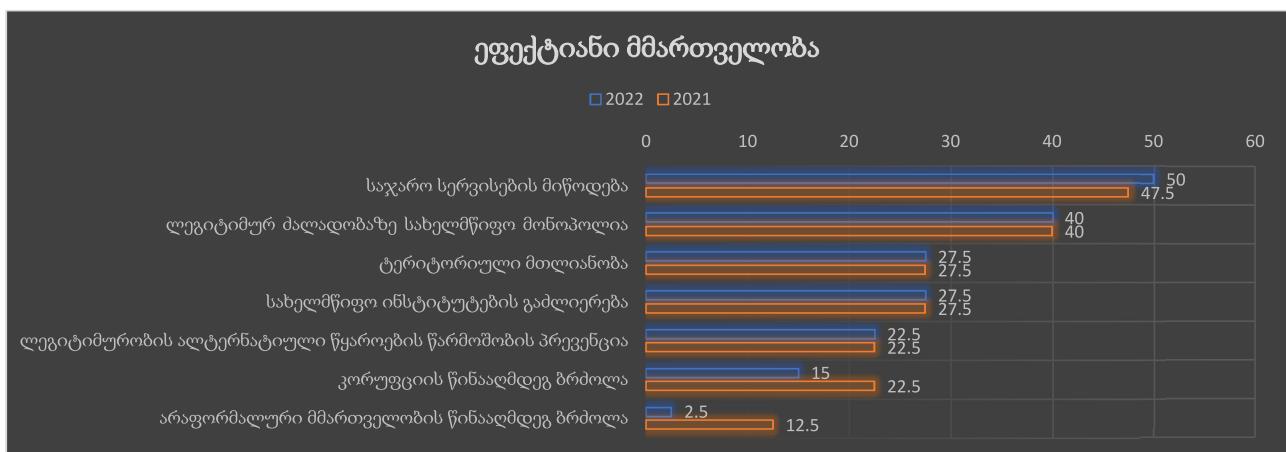
ძირითადი მიგრაციის და მთავარი გამოცვები

- ლეგიტიმურ ძალადობაზე სახელმწიფოს მონოპოლია კვლავინდებურად შეზღუდულია როგორც ტერიტორიული თვალსაზრისით (ოკუპირებული ტერიტორიები), ასევე ცალკეულ სოციალურ სეგმენტებთან (საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან) მიმართებით, რომლებიც ზღუდავ-ენ უმცირესობების კონსტიტუციურ უფლებებს. 2022 წელს კვლავ გაგრძელდა საოკუპაციო ძალების მიერ უკანონო ბორდერიზაცია და სასაზღვრო ზოლიდან საქართველოს მოქალაქეების გატაცება. მნიშვნელოვანია, რომ 2022 წლის დეკემბერში ჰავაგის სასამართლომ 2008 წლის რუსეთ- საქართველოს ომის საქმეზე გამოძიება დაასრულა.
- არაფორმალური მმართველობა კვლავ რჩება ეფექტიანი მმართველობის მთავარ გამოწვევად. მეტიც, თუ 2022 წლამდე არაფორმალური მმართველობა ძირითადად ქვეყნის შიდა დემოკრატიული განვითარებისთვის რჩებოდა სერიოზულ დაბრკოლებად, 2022 წელს ის ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის თვალსაზრისითაც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევად იქცა – დეოლიგარქიზაცია წარმოადგენს ევროკომისის 12 რეკომენდაციიდან ერთ-ერთს, რომელიც საქართველოს შესასრულებლად და ევროპული პერსპექტივის უზრუნველსაყოფად განესაზღვრა.
- მნიშვნელოვან გამოწვევებად რჩება ელიტური კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა და სახელმწიფოს მიტაცება, რაც არაფორმალურ მმართველობასთან მჭიდროდაა გადაჯაჭვული. მეორეს მხრივ დადებით ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს ბიუროკრატიული კორუფციის შესახებ აღსრულების მექანიზმების ეფექტიანად გამოიყენება.
- საჯარო სერვისების მიწოდება კვლავინდებურად ყველაზე პოზიტიურად ფასდება ექსპერტების მიერ. ეს შედეგი გამომდინარეობს იქიდან, რომ შემუშავდა სახელმწიფო სერვისების განვითარების სტრატეგია 2022-2025 რომელიც სახელმწიფო სერვისების მიღვიმების და პრაქტიკების ჰარმონიზაციას და ხარისხის ერთიან უზრუნველყოფას შეუწყობს ხელს. კერ კიდევ პრობლემურ საკითხად რჩება საჯარო სამსახურში შესაბამისი პროფესიული უნარ-ჩვევების არსებობისა და პოლიტიკური ნეიტრალურობის მნიშვნელობის საკითხი, თუმცა, ამასთან დაკავშირებით საჯარო სამსახურის ბიუროს მიერ გადადგმულია რიგი პოზიტიური ნაბიჯები პროფესიული უნარ-ჩვევების განვითარების და ცნობიერების ამაღლების ხელშეწყობის კუთხით.

GGI ექსპერტთა გამოკითხვის მიხედვით, მმართველობის ოთხ კატეგორიას შორის, ეფექტიან მმართველობას ასევე დაბალი, 35 ქულა მიენიჭა (გრაფიკი 7), რაც ცოტა უფრო მაღალია ექსპერტთა 2021 წლის შეფასებასთან შედარებით (გრაფიკი 7). ამ მიმართულებით, ყველაზე მაღალი ქულა მიენიჭა საჯარო სერვისების მიწოდების კატეგორიას, რომლის მაჩვენებელი 2021 წელთან შედარებით 2.5 ქულით გაზრდილია. ყველაზე დაბალი შეფასება კი მიიღო არაფორმალური მმართველობის წინააღმდეგ ბრძოლის კატეგორიამ, რომლის ქულამაც მნიშვნელოვნად (10 ქულით) დაიკლო წინა წელთან შედარებით. ასევე, მნიშვნელოვანი ნეგატიური დინამიკა აღინიშნება კორუფციასთან ბრძოლის კატეგორიაში,

რომელსაც ეფექტიანი მმართველობის ჯგუფში, მეორე, ყველაზე პრობლემურ ასპექტად იქნა დასახელებული. კორუფციასთან ბრძოლის მიმართულებით სახელმწიფოს განეული ძალისხმევა შეფასდა 15 ქულით, რაც ასევე 7.5 ქულით დაბალია 2021 წელთან შედარებით. დანარჩენი ოთხი ინდიკატორი, ლეგიტიმურ ძალადობაზე სახელმწიფოს მონოპოლია, ტერიტორიული მთლიანობა, სახელმწიფო ინსტიტუტების გაძლიერება, ლეგიტიმურობის ალტერნატიული წყაროების წარმოშობის პრევენცია, 2021 წელთან შედარებით არ შეცვლილა (გრაფიკი 7).

გრაფიკი 7: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას ეფექტიან მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2022 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

ძალაუფლებაზე მონოპოლია

ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის თვალსაზრისით, 2022 წელსაც მთავარი გამოწვევა კვლავ ტერიტორიული კონტროლის თვალსაზრისით აღინიშნება. მსგავსად წინა წლებისგან, დეოკუპაციის მიმართულებით 2022 წელსაც არ მომხდარა რაიმე მნიშვნელოვანი დიპლომატიური გარღვევა და საქართველოს ორ ოკუპირებულ რეგიონში, აფხაზეთ-სა და ცხინვალის რეგიონში, ეფექტური კონტროლის განმახორციელებელ ძალად (ECHR 2021) კვლავ რუსეთის ფედერაცია რჩება. ამასთან, ცხინვალის რეგიონის მიმართულებით, საოკუპაციო ხაზს გასწვრივ არსებულ ტერიტორიაზე, 2022 წლის განმავლობაშიც საოკუპაციო ძალების წარმომადგენლების მიერ ადგილი ჰქონდა უკანონო ე.წ. ბორდერიზაციის შემთხვევებს (Ssg.gov.ge 2022a, Ssg.gov.ge 2022h, Ssg.gov.ge 2022q). ამასთან, აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის საოკუპაციო ხაზის მიმდებარე ტერიტორიებიდან საოკუპაციო ძალების წარმომადგენლები კვლავ უკანონოდ აკავებდნენ საქართველოს მოქალაქეებს (Ssg.gov.ge 2022c, Ssg.gov.ge 2022g, Ssg.gov.ge 2022j). 2022 წელსაც, საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებული მდგომარეობის მონიტორინგისა და ჰუმანიტარული კრიზისების დროს მხარეებს შორის მედიაციის თვალსაზრისით, კვლავ დიდ როლს ასრულებს საერთაშორისო საზოგადოება. ამ თვალსაზრისით, 2022 წლის უმნიშვნელოვანეს მოვლენა ჰავაგის სასამართლოს გადაწყვეტილებას უკავშირდება, რომელმაც 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის საქმეზე გამოძიება 2022 წლის დეკემბერში დაასრულა (ICC 2022). სა-

სამართლოს გადაწყვეტილების მიხედვით, ქართული მხარის წარმომადგენელი არც ერთი სამხედრო მოსამსახურე თუ სამხედრო მაღალჩინოსანი ომის დანაშაულში მხილებული არ არის; ნაცვლად კი, აღნიშნული გამოძიების საფუძველზე სასამართლომ სამი ეჭვმიტანილი პირის დაპატიმრების ორდერები გამოსცა, რომელთაც რუსეთის ფედერაციის მიერ განხორციელებული ოკუპაციის კონტექსტში ეთნიკურად ქართველი მშვიდობიანი მოსახლეობის თავისუფლების უკანონო აღკვეთაში, წამებაში, სასტიკ მოპყრობაში, მძევლად აყვანასა და, შემდგომში, მათ უკანონო გადაადგილებაში ედებათ ბრალი (ICC 2022). გარდა ამისა, 2022 წელსაც კვლავ მნიშვნელოვანი იყო საერთაშორისო საზოგადოების მონაწილეობით არსებული ინციდენტების პრევენციისა და მათზე რეაგირების მექანიზმების ჯგუფის (IPRM) და უენევის ფორმატის თანამშრომლობის როლი. საქართველოს მთავრობისთვის 2021 და 2022 წლის განმავლობაში საოკუპაციო ზოლის მიმდინარე ტერიტორიებიდან გატაცებული მოქალაქეების გათავისუფლება სწორედ აღნიშნულ ფორმატებში ჩართული საერთაშორისო საზოგადოების მეშვეობით გახდა შესაძლებელი (Ssg.gov.ge 2022e, Ssg.gov.ge 2022k, Ssg.gov.ge 2022m, Ssg.gov.ge 2022n, Ssg.gov.ge 2022o, Ssg.gov.ge 2022s, Ssg.gov.ge 2022t, Ssg.gov.ge 2022u, Ssg.gov.ge 2022v). თუმცა, მიუხედავად იმის, რომ საერთაშორისო საზოგადოების ჩართულობით წინა წლებში დაკავებული მოქალაქეების გარკვეული რაოდენობა 2022 წელს გათავისუფლდა, საოკუპაციო ძალების უკანონო პატიმრობაში კვლავ რჩებიან საქართველოს მოქალაქეები.

ოკუპირებული ტერიტორიებთან და იქ შექმნილ ვითარებასთან დაკავშირებით, 2022 წლის აგვისტოში საქართველოს პარლამენტმა „დეოკუპაციისა და კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების შესახებ“ რეზოლუცია მიიღო (რადიო თავისუფლება 2022d). აღნიშნული რეზოლუციით პარლამენტი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს საქართველოს მთავარ პრიორიტეტს, მშვიდობიანი გზით ქვეყნის ოკუპირებული ტერიტორიების დეოკუპაციას და იძულებით გადაადგილებულ პირთა და ლტოლვილთა საკუთარ სახლებში უსაფრთხო და ლირსეული დაბრუნებას და მოუწოდებს რუსეთს, რომ მან შეაჩეროს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონების ანექსიისკენ გადადგმული ნაბიჯები. ამასთან, რეზოლუცია მიემართება საერთაშორისო თანამეგობრობასაც, დაიკავოს თანმიმდევრული, ერთიანი და გადამწყვეტი პოზიცია რუსეთის მიერ განხორციელებული ოკუპაციისა და ანექსიის პოლიტიკის საწინააღმდეგოდ (რადიო თავისუფლება 2022d).

2021 წელს განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლიის თვალსაზრისით გამოწვევები ასევე აღინიშნებოდა ქვეყნის ტერიტორიის იმ ნაწილზეც, რომელიც საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების კონტროლს ქვეშა. 2021 წელს ძალის გამოყენებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია გარკვეულწილად შეზღუდული იყო საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან მიმართებით, რაც ცალსახა გახდა 2021 წლის 5 ივლისის (GIP 2021) მოვლენების ფონზე. განსხვავებით 2021 წლისგან, 2022 წელს ლგბტ+ პირთა უფლებადამცველ ადგილობრივ ორგანიზაცია „თბილისი პრაიდს“ „ლირსების მარშის“ ჩატარება არ დაუანონსებია (Civil.ge 2022g) იმ მიზეზით, რომ „მათ არ გააჩნიათ არავითარი სივრცე და შესაძლებლობა ლირსების მარშის ჩასატარებლად“ (Civil.ge 2022g). ეს მოცემულობა კი იძლევა ლეგიტიმური ვარაუდის საფუძველს, რომ საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასა და ულტრამემარჯვენე ჯგუფებთან მიმართებით, რომლებიც ზღუდავენ ლგბტ+ პირთა კონსტიტუციურ უფლებებს, ძალის გამოყენებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია 2022 წელსაც კვლავ შეზღუდულია.

არაფორმალური მხართველობა და ლეგიტიმაციის აღნიშვნათვისული ფორმები

უკანასკნელი წლების განმავლობაში, არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის აღნიშვნათვისული ფორმების არსებობა მთავრობის ეფექტურობის მთავარი გამოწვევაა საქართველოში. არსებული კვლევებით, არაფორმალური მმართველობა დაკავშირებულია მმართველი პარტიის დამფუძნებელ, მილიარდერ ბიძინა ივანიშვილის სახელთან, რომელ-საც ოფიციალური პოლიტიკური თანამდებობის დაკავების გარეშე ხელისუფლების ყველა შტოზე არაფორმალური გავლენა გააჩნია (TI.org 2022b) და მისი გავლენის მასშტაბი შეე-საბამება სახელმწიფოს მიტაცების დეფინიციას (TI.org. 2022a). არაფორმალური მმართ-ველობისა და ლეგიტიმაციის აღნიშვნათვისული ფორმის ტენდენცია საქართველოში 2022 წელსაც შენარჩუნებულია. რუსეთის უკრაინაში შეჭრის და შესაბამისი გეოპოლიტიკური ცვლილებების ფონზე, საქართველოში არაფორმალური მმართველობის საკითხი მიმდინარე წელს განსაკუთრებით გააქტიურდა. ამ მხრივ, 2022 წელი საქართველოში არაფორმალური მმართველობის პრობლემა მისი ინტენსივობის თვალსაზრისით ფართო სურათში შეიძლება სამ ეტაპად დაიყოს: სტატუს-კვოს პერიოდი, როდესაც 2021 წელთან შედარებით ბიძინა ივანიშვილის გავლენა არ შეცვლილა აღმასრულებელ, საპარლამენტო და სასამართლო ხე-ლისუფლებაზე. კერძოდ, 2022 წელსაც საქართველოში აღმასრულებელი ხელისუფლების საკვანძო თანამდებობებს კვლავ ისეთი პირები ინარჩუნებენ, რომლებიც ბიძინა ივანიშ-ვილის ერთგულებით გამოირჩევან და ან ნარსულში მის კომპანიებში მუშაობდნენ (TI.ge 2020, TI.ge 2022i, Police.ge 2022, Nsc.gov.ge 2022, Mrdi.gov.ge 2022, Ssps.gov.ge 2022)

რაც შეეხება ბიძინა ივანიშვილის გავლენას საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუ-ფლებაზე, გავლენიანი ადგილობრივ ორგანიზაციებს სერიოზული ეჭვი აქვთ რომ, ყვე-ლა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გადაწყვეტილება მხოლოდ არაფორმალური მმართვე-ლის თანხმობით მიიღება და კონსტიტუციური ინსტიტუტები ხშირად უგულებელყოფილია (Jam-news 2022a). ერთპარტიული საპარლამენტო მმართველობის გამო აღმასრულებელი ხელისუფლების მიმართ არ მოქმედებს შეკავებისა და განონასწორების დემოკრატიული მექანიზმები (TI.ge 2022i, TI.ge 2022t). სასამართლო ხელისუფლებას კი სრულად აკონ-ტროლებს მოსამართლეთა გავლენიანი ჯვეფი, რომელიც ხელისუფლებასთან არაოფი-ციალურ გარიგებებშია ეჭვმიტანილი (TI.ge 2022q, TI.ge 2022o, TI.ge 2022k).

მეორე ნაწილი, მნიშვნელოვნად უკავშირდება რუსეთ-უკრაინის ომის გამო ევროპული ინტეგრაციის მხრივ უცერად გაჩენილ შესაძლებლობას ასოცირებული ტრიოს ქვეყნები-სთვის. თუმცა, ამ მხრივ, თუ 2022 წლამდე, არაფორმალური მმართველობა ძირითადად ქვეყნის შიდა დემოკრატიული განვითარების რჩებოდა სერიოზულ დაბრკოლებად, 2022 წელს ის ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის თვალსაზრისითაც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გა-მოწვევად იქცა. მას შემდეგ რაც მ/წ 3 მარტს საქართველოს ხელისუფლებამ ევროკავშირს კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მინიჭების შესახებ ოფიციალური განცხადებით მიმართა (რადიო თავისუფლება. 2022a), ევროპარლამენტის რეზოლუციას „საქართველოში მედიის თავისუფლებისა და უურნალისტების უსაფრთხოების დარღვევა“ (European Parliament 2022a) დაემატა შესწორება ბიძინა ივანიშვილის შესახებ (European Parliament 2022b). შესწორება-ში ივანიშვილი მოხსენიებულია, როგორც „ქვეყნის ერთადერთი ოლიგარქი, რომელსაც გააჩნია დესტრუქციული როლი ქვეყნის პოლიტიკასა და ეკონომიკაზე (European Parliament

2022b) და გამოხატულია წუხილი „კრემლთან ივანიშვილის აშკარა პირადი და ბიზნეს ინტერესების გამო, რომელიც განსაზღვრავს საქართველოს მთავრობის პოზიციებს რუსეთის მიმართ დაწესებული სანქციების მიმართ“ (European Parliament 2022b). ამავდროულად, შესწორება შეიცავს ევროპარლამენტარების მხრიდან ევროპული საბჭოსა და დემოკრატიული პარტიონორების მიმართ მოწოდებას, რომ „საქართველოში პოლიტიკური პროცესის დაზიანებისთვის, ივანიშვილის მიმართ გატარდეს პერსონალური სანქციები“ (European Parliament 2022b). საქართველოსთვის ევროკავშირის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მინიჭების შესახებ ევროკომისიის უარყოფითი დასკვნის შემდეგ კი, „დეოლიგარქიზაცია და ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და საჯარო ცხოვრებაში კერძო ინტერესების გადაჭარბებული გავლენის აღმოფხვრა“ წარმოადგენს ევროკომისიის 12 რეკომენდაციიდან ერთ-ერთს, რომელიც საქართველოს შესასრულებლად და ევროპული პერსპექტივის უზრუნველსაყოფად განესაზღვრა (European Commission 2022b).

ქვეყანაში არაფორმალური მმართველობის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ინტენსივობის თვალსაზრისით მესამე ეტაპი უკავშირდება მმართველი პარტიის მხრიდან შემუშავებულ ინსტიტუციურ მიდგომებსა და მკაფიო რიტორიკას, რაც ივანიშვილის სოციალური თუ ფინანსური კაპიტალის დაცვისკენაა მიმართული. იმის მიუხედავად, რომ მმართველი პარტია საქართველოს აღმასრულებელ, საპარლამენტო და სასამართლო ხელისუფლებაზე ივანიშვილის გავლენას მთლიანად გამორიცხავს (Interpresnews.ge 2022c), ქართულმა ოცნებამორი მოსმენით მიიღო დეოლიგარქიზაციის კანონპროექტი (Parliament.ge 2022e, menaRariSvili 2022b), რომელიც ანალოგიურია უკრაინის დეოლიგარქიზაციის კანონის და უკრაინასა და საქართველოს შორის არსებული კონტექსტური განსხვავებების გამო არ პასუხობს საქართველოში არაფორმალური მმართველობის პრობლემას (პაპუაშვილი 2022, ზურაბაშვილი 2022) და შესაბამისად, ის არ ეხება ბიძინა ივანიშვილს. აღსანიშნავია, რომ კანონში მოცემული ოლიგარქის დეფინიციიდან გამომდინარე, დეოლიგარქიზაციის კრიტერიუმებში ხვდებიან საქართველოში ოპოზიციური პარტიების დამფინანსებელი ბიზნესმენები, რაც ოპოზიციურ სპექტრსა და სამოქალაქო საზოგადოების ნაწილში აჩენს ლეგიტიმურ ეჭვს, რომ ქართული ოცნება ევროკომისიის აღნიშნული რეკომენდაციის გამოყენებას პოლიტიკური კონკურენციის შეზღუდვისთვის აპირებს (ზურაბაშვილი 2022, რადიო თავისუფლება 2022f). ამასთან, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს ამ პერიოდში მმართველი პარტიისა და მასთან დაკავშირებული საპარლამენტო ჯგუფების მხრიდან პოპულისტური რიტორიკა, რომელიც კაპიტალიზებულია რუსეთთან სავარაუდო ომის გამო საზოგადოებაში არსებულ შიშზე და მიზნად ისახავს მოქალაქეებში ბიძინა ივანიშვილის, როგორც ქვეყანაში მშვიდობის შენარჩუნების გარანტის სახის შექმნას (ლარიბაშვილი 2022, კობახიძე 2022).

ოპოზიციური პარტიებისა და სამოქალაქო საზოგადოების წესის ფონზე, 2022 წლის დეკემბერში მმართველმა პარტიამ დეოლიგარქიზაციის კანონპროექტი ვენეციის კომისიას და ეუთოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისს, ერთობლივი სამართლებრივი მოსაზრებისთვის გადაუგზავნა (ცქიფურიშვილი 2022b). აღნიშნული ნაბიჯი პოზიტიურად შეფასდა საქართველოში ევროკავშირის წარმომადგენლობის მხრიდან. მათ აღნიშვნით, „მნიშვნელოვანია საერთაშორისო სტანდარტების შემქმნელებთან კონსულტაციები და მათი რეკომენდაციების შესრულება“ (Europen Union in Georgia 2022).

2022 წლის ბოლოს ევროპარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტმა საქართვე-

ლო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების ანგარიში დაამტკიცა (European Parliament 2022d). მიუხედავად იმის, რომ ანგარიშის პროექტის 220-ე შესწორებაში კვლავ გამოკვეთილი იყო ბიძინა ივანიშვილის, როგორც ოლიგარქის როლი, მისი კრემლთან კავშირების საკითხი და მოთხოვნილი იყო მისთვის სანქციების დაწესება (European Parliament 2022c), საბოლოო ანგარიშში ლაპარაკია კერძო ინტერესების გადაჭარბებულ ზეგავლენაზე საქართველოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში (European Parliament 2022c). თუმცა, ბიძინა ივანიშვილი აღარ არის ოლიგარქად მოხსენიებული და მას უწოდებენ საქართველოს ყოფილ პრემიერ-მინისტრს, ასევე არ არის ნახსენები სანქციები; ხოლო, დეოლიგარქიზაცია კვლავ ერთ-ერთ პრიორიტეტულ რეკომენდაციად არის მითითებული კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მინიჭებამდე (European Parliament 2022d).

კორუფციის კონტროლი

2021 წელთან შედარებით, 2022 წელსაც საქართველოშიც კორუფციის მხრივ არსებული კონტექსტი მთლიანად უკავშირდება ქვეყანაში არაფორმალური მმართველობის პრობლემას და სახელმწიფოს მიტაცებას. საერთაშორისო გამჭვირვალობის სამდივნოს მიერ შემუშავებული „კორუფციის აღქმის ინდექსი“ ავტორების მიხედვით, „მმართველი პარტიის დამფუძნებლის, ბიძინა ივანიშვილის გავლენა ძირითად ინსტიტუციებზე სახელმწიფოს მიტაცების განმარტებაში ჯდება [...]“ მიუხედავად იმისა, რომ ივანიშვილმა ფორმალურად დატოვა პოლიტიკა მისმა პარტიამ, „ქართულმა ოცნებამ“, ბოლო წლებში საბოლოოდ ხელში ჩაიგდო სასამართლო და სამართალდამცავი ორგანოები, რითაც, ფაქტობრივად, შეაჩერა კორუფციასთან საბრძოლველად საჭირო პოლიტიკური იმპულსი“ (TI.org 2022b).

2021 წელს, კორუფციის საკითხზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან კრიტიკის მთავარ საგანს წარმოადგენდა ანტიკორუფციული პოლიტიკის შემუშავებისა და რეგულირების მიმართულებით მთავრობის დემონსტრირებული უმოქმედობა. კერძოდ კი, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის უწყებათაშორისი საბჭო, რომელიც პასუხისმგებელია ქვეყნის ანტიკორუფციული პოლიტიკის განსაზღვრაზე, განხორციელების მონიტორინგსა და შეფასებაზე, ასევე საერთაშორისო რეკომენდაციების შესრულებაზე, არ იყო შეკრებილი 2019 წლის შემდეგ (TI.ge 2021a, TI.ge 2021b). 2019 წლის შემდეგ ასევე შეჩერებული იყო ღია მმართველობის პარტნიორობის (OGP) რეფორმა (TI.ge. 2021a, TI.ge 2021b). ამავდროულად, 2021 წლის მონაცემებით, ანტიკორუფციული საბჭოს სამდივნო რეალურად არ არსებობდა, რადგან მასში შვიდ თვეზე მეტია ერთი ადამიანიც კი არ იყო დასაქმებული და 2021 წლის მიწურულს კვლავ არ იყო დამტკიცებული 2021-2022 წლების ანტიკორუფციული სამოქმედო გეგმა (TI.ge 2021a, TI.ge 2021b). ამ მიმართულებით, ქვეყნის ანტიკორუფციულ პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ძვრები არც 2022 წლის განმავლობაში ყოფილა თვალსაჩინო. ქვეყანას ჯერ კიდევ არ მიუღია მმართველობის პარტნიორობის (OGP) რეფორმის ახალი სამოქმედო გეგმა (OpenGeorgia.gov.ge 2022) და არ წარმოუდგენია ანტიკორუფციული სამოქმედო გეგმა 2022 წლისთვის (IDFI 2022a). ამავდროულად, იმ ფონზე, როდესაც ევროკომისიის რეკომენდაციებიდან ერთ-ერთს წარმოადგენს დამოუკიდებელი ანტი-კორუფციული ორგანოს შექმნა, რომელიც აღჭურვილი იქნება სპეციალური საგამოძიებო უფლებამოსილებით და წარმოადგენს მაღალი დონის კორუფციასთან ბრძოლის მნიშვნელოვან მექანიზმს (European Comission 2022b), მმართველმა პარტიამ არგუ-

მენტაციის გარეშე შეაჩერა საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველოს ჩართულობით შემუშავებული დამოუკიდებელი ანტიკორუფციული სააგენტოს შექმნის შესახებ კანონ-პროექტი და ნაცვლად, შექმნა ანტიკორუფციული სააგენტო, რომლის ხელმძღვანელსაც დანიშნავს საქართველოს პრემიერ-მინისტრი დანიშნავს (Parliament.ge 2022d). გამომდინარე აქედან, აღნიშნული ინიციატივა, როგორც პოლიტიკური კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტივიზმი, არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან დადგებითად არ ფასდება (TI.ge 2022r, TI.ge 2022v). ამავდროულად, საქართველო OECD/ACN-ის წევრი ერთადერთი ქვეყანაა, რომელიც ჯერ კიდევ არ შეერთებია ანტიკორუფციული გარემოს შესახებ OECD-ის შეფასების პროცესს (TI.ge 2022u). კორუფციის საკითხზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციების განცხადებით, „თუ 2022 წლის ბოლომდე საქართველოს მთავრობა არ განაცხადებს თანხმობას ქსელის ყველა ქვეყნის მიერ უკვე დამტკიცებული შეფასების ჩარჩო-დოკუმენტზე მიერთებაზე, 2023 წელს საქართველოში ველარ განხორციელდება OECD/ACN-ის ანტიკორუფციული გარემოს მეხუთე რაუნდის მონიტორინგი“ (IDFI 2022d); საქართველოს მთავრობის პასიურობა კი, OECD/ACN-ის მონიტორინგის მე-5 რაუნდის პროცესში მონაწილეობაზე ზიანს აყენებს საქართველოს რეპუტაციას და კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ქვეყანაში ანტიკორუფციული რეფორმების გატარების დღის წერიგს“ (IDFI 2022d).

კორუფციასთან ბრძოლის წინააღმდეგ უშუალოდ კანონის აღსრულებასთან დაკავშირებით, 2021 წელს მთავარ გამოწვევას წარმოადგენდა პოლიტიკური წების არ არსებობის გამო კანონის აღსრულება მაღალი დონის, პოლიტიკურ კორუფციასთან მიმართებით (TI.ge 2022s). ლია წყაროებში არსებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, ასევე ჩანს, რომ ამ მიმართულებით 2022 წელს ქვეყანაში ვითარება არ გაუმჯობესებულა. სახელმწიფოს ანტიკორუფციული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ მონაცემების მიხედვით, აღნიშნულმა სამსახურმა ქმედითი ღონისძიებები ძირითადად კვლავ ბიუროკრატიული კორუფციის წინააღმდეგ გაატარა (Ssg.gov.ge 2022b, Ssg.gov.ge 2022f, Ssg.gov.ge 2022l, Ssg.gov.ge 2022r). მაღალი ღონის კორუფციასთან დაკავშირებით, 2022 წელს დააკავეს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ხელმძღვანელის ყოფილი მოადგილე, იოსებ გოგაშვილი ანტიკორუფციული სააგენტოს წარმოებაში არსებულ სისხლის სამართლის საქმეზე, რომელზეც გამოძიება უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის ფაქტზე მიმდინარეობს (Ssg.gov.ge 2022i, Ssg.gov.ge 2022p). მოსამართლის განჩინების საფუძველზე ყადაღა დაედო იოსებ გოგაშვილის, მისი ოჯახის წევრებისა და ახლო გარემოცვის კუთვნილ უძრავ და მოძრავ ქონებებს (Ssg.gov.ge p). გოგაშვილი ადრეც მოხვედრილა საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველოს მაღალი დონის კორუფციის სავარაუდო შემთხვევების სიაში (TI.ge 2022s), თუმცა, 2022 წლამდე სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური არ დაინტერესებულა მის და არც სხვა მაღალი დონის კორუფციის სავარაუდო შემთხვევებით. გოგაშვილის დაკავება მოხდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მან გაავრცელა მის ხელთ არსებული მასალა, რაც 2021 წლის თვითმართველობის არჩევნების გაყალბებას ეხებოდა (რადიო თავისუფლება 2022b). ეს კი ტოვებს სივრცეს იმ მოსაზრებისთვის, რომ ხელისუფლება მაღალი დონის კორუფციასთან ბრძოლის საბაბს ოპონენტების წინააღმდეგ იყენებს.

2022 წლის განმავლობაში კვლავ დაფიქსირდა სავარაუდო კორუფციის ფაქტები სახელმწიფო შესყიდვებში – სახელმწიფო ტენდერებში მმართველ პარტიასთან დაახლოებული კომპანიების/ინდივიდების გამარჯვება (TI.ge 2022h, TI.ge 2022c, TI.ge 2022h, TI.ge 2022c,

TI.ge 2022d, TI.ge 2022x, TI.ge 2022p), „მბრუნავი კარის“ და მასთან დაკავშირებული სავარაუდო კორუფციის ფაქტები (TI.ge 2022g). ამასთან, 2022 წელს კვლავ პრობლემად დარჩა მაღალი თანამდებობის პირების მიერ არასრულყოფილად შევსებული დეკლარაციები, რაც შეუძლებელს ხდის თანამდებობის პირების ბიზნეს ინტერესების და მათი სამსახურებრივი საქმიანობის შეუთავსებლობის მონიტორინგს (TI.ge 2022a). სწორედ, აღნიშნული წარმოადგენდა კორუფციის წინააღმდეგ მებრძოლ სახელმწიფოთა ჯგუფის (GREKO) მეოთხე შეფასებით ანგარიშში ხაზგასმულ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რეკომენდაციას, რომელიც მხოლოდ ნაწილობრივ არის შესრულებული (GRECO 2022).

საჯარო ადგინისტრირების ეფექტურება

2022 წლის პირველ ნახევარში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა საჯარო ადმინისტრირების რეფორმის იმპლემენტაციის კუთხით. დაგვიანებით, მაგრამ შემუშავდა საჯარო მმართველობის რეფორმის სტრატეგია და 2022-2023 წლების სამოქმედო გეგმა (საქართველოს მთავრობა 2022). საჯარო სამსახურის რეფორმის კონცეფციის გადახედვისა და ანალიზის განხორციელების მიზნით საჯარო სამსახურის ბიუროს ორგანიზებით, გაიმართა ადამიანური რესურსების მართვის (HR) ფორუმი. 2022 წლის ევროკავშირის ასოცირების ხელშეკრულების შესრულების შეფასების ანგარიშის მიხედვით, საქართველოს მთავრობის №629 დადგენილების შესრულება „პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავების, მონიტორინგისა და შეფასების წესის დამტკიცების შესახებ“ (მიღებული იქნა 2019 წლის 20 დეკემბერს და ძალაში შევიდა 2020 წლის 1 იანვრიდან) პოზიტიურადაა შეფასებული და აღნიშნულია, რომ პოლიტიკის დასაგეგმად სამინისტროები აქტიურად იყენებენ შესაბამის გზამკვლევებს (European Commission 2022).

ქვეყანაში მიმდინარე საჯარო მმართველობის რეფორმის ფარგლებში, მიმდინარე წლის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიღწევა სახელმწიფო სერვისების განვითარების სტრატეგია 2022-2025 და სახელმძღვანელო მეთოდოლოგიების შემუშავება და დამტკიცება იყო (SDA 2022). სტრატეგიის მიზანი ახალი სერვისების შექმნისა და არსებულის განვითარების ხელშეწყობაა, ასევე სერვისების მიწოდების ხარისხის გაუმჯობესება და ამ კუთხით უფრო მოქნილი მიდგომების დანერგვაა. ასეთი სტრატეგიის შექმნის საჭიროება პირველ რიგში იმის გამო დადგა, რომ სერვისების სწრაფად დანერგვასთან ერთად მიდგომასა და პრაქტიკაში განხორციელებას შორის სხვადასხვა სერვის მიმწოდებელს შორის დიდი სხვაობა იყო, შესაბამისად ხარისხის ერთიანად უზრუნველყოფა ვერ ხერხდებოდა. ეს, თავის მხრივ, გამოწვეული იყო სამართლებრივი ჩარჩოს გაუმართაობით, მონიტორინგის არარეგულირებული და არასტრუქტურული ჩარჩოთი, გამოცდილი ადამიანური რესურსების ნაკლებობით, მოწყვლადი ჯგუფებისთვის არასათანადო სერვისებისა და მათთვის ინფორმაციის მიწოდების პრობლემით და ასევე სერვისების ფასნარმოქმნის პრაქტიკის არარსებობით. ეფექტური სახელმწიფო სერვისების უზრუნველყოფის მიზნით სტრატეგიაში ჩამოყალიბებულია 17 ძირითადი პრინციპი რაც ხელს შეუწყობს სერვისების ერთ ჩარჩოში მოქცევას. ეს პრინციპები მოიცავს ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებს, როგორებიცაა მომხმარებელთა საჭიროებებზე ორიენტირება, ანგარიშვალდებულება, სწრაფი რეაგირება, გამჭვირვალობა, პერსონალური მონაცემების დაცვა და სხვა ისეთ მიდგომებს, რაც არსებითად განსაზღვრავს სერვისის ხარისხს და სისტემატიზაციას. ბიუჯეტის დოკუ-

მენტი შემუშავდა სამოქმედო გეგმის შესაბამისად და 2022-2023 წწ. ის განხორციელებისათვის მოიცავს 425 020 (ოთხას ოცდახუთი ათას ოცი) ლარს (SDA 2022). გათვალისწინებული ბიუჯეტის უმეტესი ნაწილი ფინანსდება საერთაშორისო პარტნიორი დონორი ორგანიზაციების მიერ.

საჯარო მმართველობის ხელშეწყობის მიზნით, მიმდინარე წელს ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავდა სახელმძღვანელო ღია ადგილობრივი მმართველობისა და საჯარო სამსახურში ეთიკის წესების შესახებ, რომელიც სერვისების მიწოდებისა და პოლიტიკის შემუშავების კუთხით მოქალაქეთა ნდობის საჭიროებას უსვამს ხაზს (COE 2022). აღნიშნული სახელმძღვანელო დაფუძნებულია ევროპის საბჭოს კონგრესის 2021-2026 წლების პრიორიტეტებზე, სადაც ყურადღება გამახვილებულია ადგილობრივ და რეგიონულ დონეებზე დემოკრატიისა და მოქალაქეთა ჩართულობის ხელშეწყობის მნიშვნელობაზე. კერძოდ, დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ საჯარო ადმინისტრაციისადმი ნდობის განახლებისა და შენარჩუნების მიზნით საჭიროა შევქმნათ ქცევის სტანდარტების დანერგვისა და სტანდარტებთან შესაბამისობის ეფექტური მექანიზმები. სახელმძღვანელოს 4 მიმართულებას მოიცავს, რომელთაგან საჯარო სამსახურში ეთიკის წესები და საზოგადოების მიმართ ანგარიშვალდებულება საჯარო სერვისის განვითარების გასაღებია, რადგან საჯარო სერვისები, რომლებიც მოქალაქეთა მოთხოვნებს ეფუძნება, მათ წინაშეა ანგარიშვალდებული და ხალხის მოსაზრებებით, იდეებით, ენერგიითა და საგნის ყურადღებით შესწავლის უნარით სარგებლობს, უკეთ იმუშავებს ხალხისთვის და მთლიანად საზოგადოებისთვის.

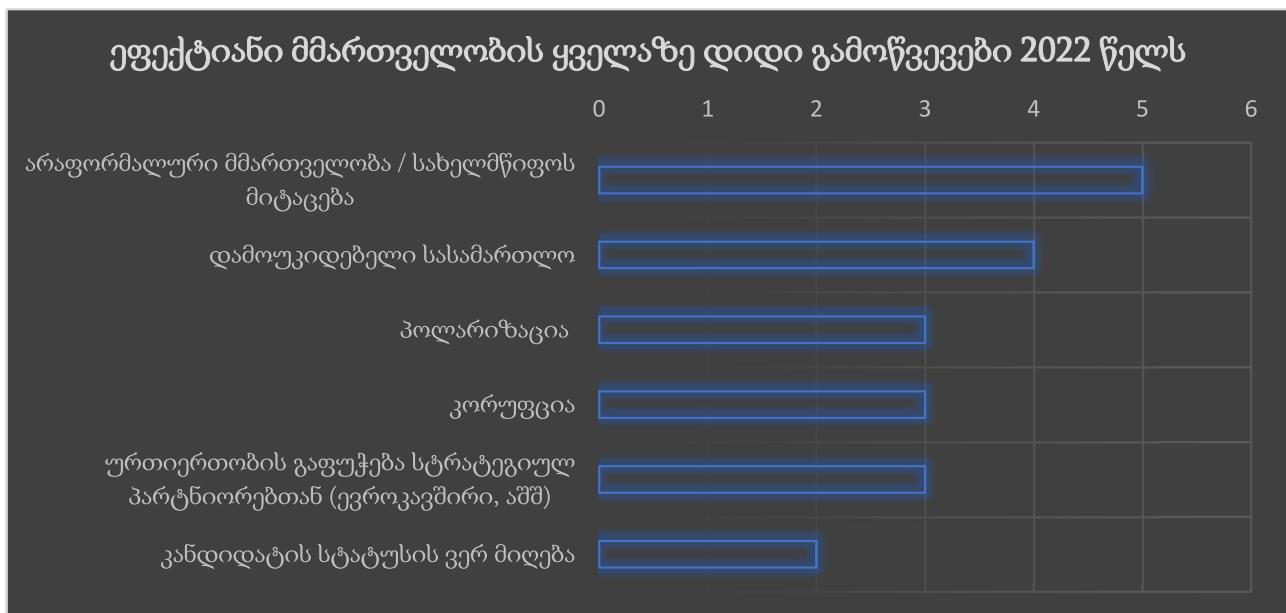
საჯარო სექტორის გამოწვევათაგან ერთ-ერთი კვლავ საჯარო მოსამსახურეთა გარკვეული უნარ-ჩვევების ნაკლებობაა, რისთვისაც საჯარო სამსახურის ბიუროს ხელმძღვანელობით ტარდება პროფესიული გადამზადების კურსები, თუმცა ამ მიმართულებით კიდევ დასახვენია მუშაობა. განსაკუთრებული პრობლემა რასაც მოხელეები აწყდებიან პოლიტიკის დაგეგმვისა და ბიუჯეტის მართვის ჰარმონიზაციაა. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის 2022 წლის ანგარიშის საჯარო მმართველობის რეფორმის იმპლემენტაციის აუდიტორიული შემოწმებისას განსაკუთრებული ყურადღება სწორედ საჯარო მოხელეთა პროფესიული განვითარების ეფექტიან მართვაზე გამახვილდა (SAO 2022). სახელმწიფო აუდიტორების მიერ შერჩეული ოთხი სამინისტროდან, ადამიანური რესურსების განვითარების სტრატეგია არ შეუმუშავებიათ განათლებისა და მეცნიერების, აგრეთვე, რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროებს, ხოლო ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების, ასევე, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროების მიერ, აუდიტორებისთვის წარდგენილი სტრატეგიები შემუშავებული და დამტკიცებული იყო 2021 წელს. შესაბამისად, გათვალისწინებული აქტივობების უმეტესობას ჰქონდა მიმდინარე სტატუსი. მიუხედავად საჯარო სამსახურის ბიუროს მიერ ადამიანური რესურსების მართვის სტრატეგიული დოკუმენტების შემუშავების ხელშესაწყობის მიზნით განხორციელებული აქტივობებისა, აღნიშნული მიმართულებით არსებული მდგომარეობა საჭიროებს გაუმჯობესებას. საჯარო მოხელეთა პროფესიული განვითარების ეფექტიანი მართვის მიმართულებით, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა ხუთი რეკომენდაცია გასცა (SAO 2022). რეკომენდაციების გათვალისწინება ხელს შეუწყობს პროფესიული განვითარების გეგმების ორგანიზაციების სტრატეგიული განვითარების მიზნებთან შესაბამისობას და პროფესიული განვითარების საჭიროებების დადგენის მეთოდოლოგიების შემუშავება, დანერგვის პროცესის გაუმჯობესებას.

შეჯამება

შეჯამების სახით, უნდა აღინიშნოს, რომ საერთო ჯამში, 2022 წელს, ეფექტიანი მმართველობის მიმართულებით 2022 წლის მსგავსად კვლავ პრობლემად რჩება ტერიტორიული კონტროლი. ასევე, კვლავ შეზღუდულია სახელმწიფოს ლეგიტიმური ძალაუფლების გამოყენება კონკრეტული სოციალური სეგმენტების მიმართ. ხოლო არაფორმალური მმართველობა, რომელთანაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია ანტიკორუფციული პოლიტიკის შენელება ქვეყანაში, 2022 წელს ქვეყნის ევროპული ინტეგრაციის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანეს გამოწვევად იქცა. სხვა კატეგორიებთან შედარებით, პოზიტიური დინამიკა შეიმჩნევა საჯარო ადმინისტრირების მხრივ, რაც განპირობებული უნდა იყოს 2022-2025 სახელმწიფო სერვისების განვითარების სტრატეგიის დამტკიცებიდან, რომელიც გულისხმობს სწრაფ და ეფექტურ მომსახურებას ერთიანი სტანდარტიზებით, საჯარო მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლებას, სერვისების მიწოდების ხარისხის უზრუნველყოფას და მის მონიტორინგს.

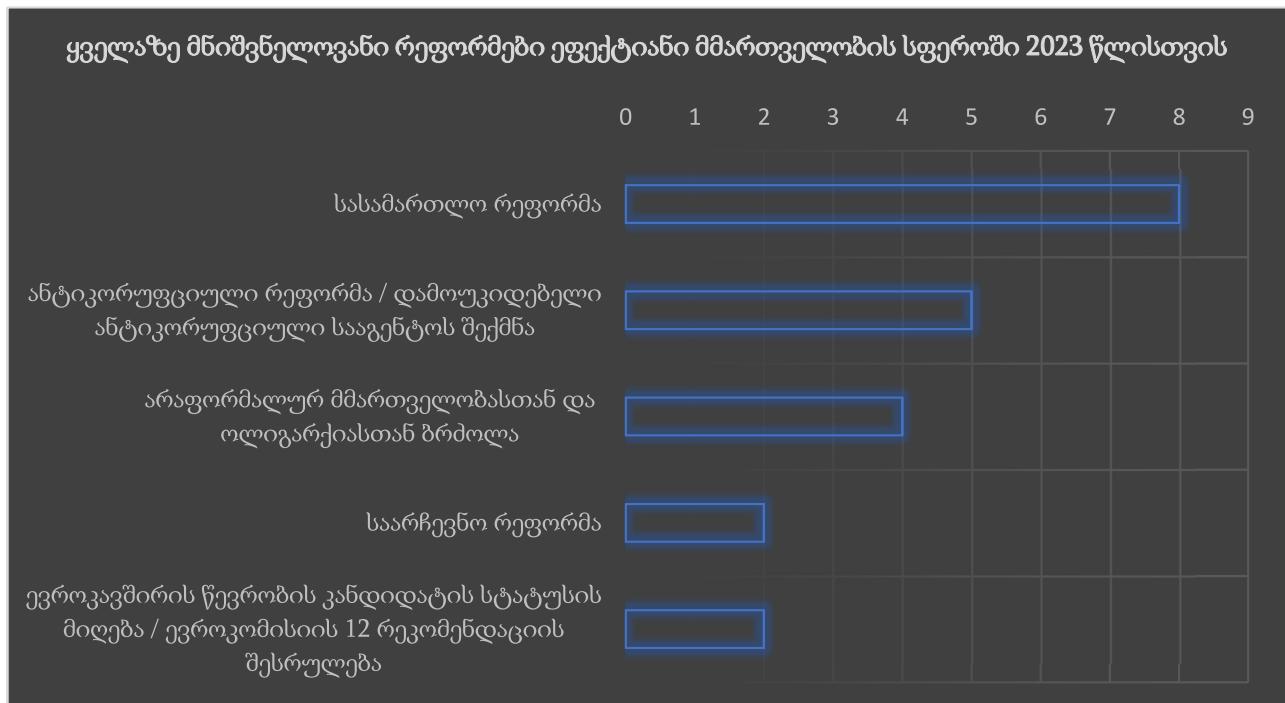
შესაბამისად, გამოკითხულმა ექსპერტებმა ეფექტიანი მმართველობის თვალსაზრისით ყველაზე პრობლემურ სფეროებად დაასახელეს არაფორმალური მმართველობა/სახელმწიფო მიტაცება, დამოუკიდებელი სასამართლო და პოლარიზაცია (გრაფიკი 8).

გრაფიკი 8: გთხოვთ დაასახელოთ 2022 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში ეფექტიანი მმართველობის კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

ამავდროულად, 2023 წლის განმავლობაში საქართველოში ეფექტიანი მმართველობის გან-
მტკიცებისთვის ექცერტებმა დაასახელეს პრიორიტეტული მიმართულებები, რომელთა
შორისაც სასამართლო რეფორმა, ანტიკორუფციული რეფორმა/დამოუკიდებელი ანტიკო-
რუფციული სააგენტოს შექმნა და არაფორმალურ მმართველობის და ოლიგარქიის წი-
ნააღმდეგ ბრძოლა აღნიშნული თანამიმდევრობით პირველ სამ პრიორიტეტს შორის მოხ-
ვდა (გრაფიკი 9).

გრაფიკი 9: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში ეფექ-
ტიანი მმართველობის განმტკიცებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2023 წლისთვის
(გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ
იყო ნახსენები)

სოციალურ-ეკონომიკური მართველობა

GGI მქანერტია გამოკითხვის ქულა 45 (100-დან)

პირითადი მიგრაციი და მთავარი გამოცვები

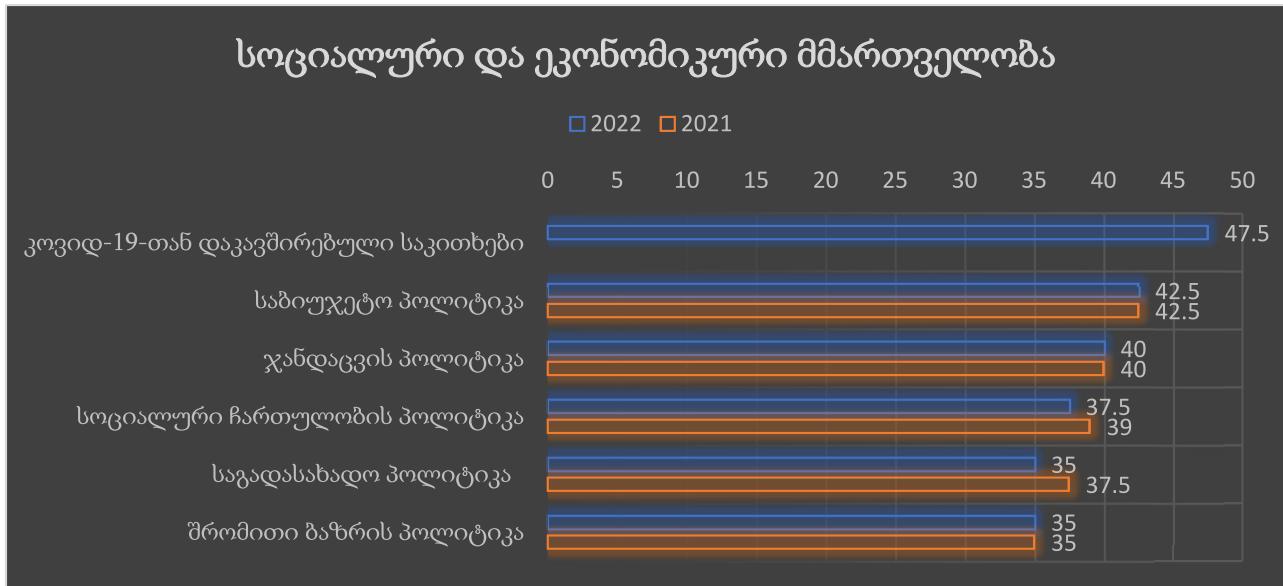
- საქართველოს მმართველობის ინდექსის კვლევაში ყველაზე მაღალი ქულა სო-ციალურ-ეკონომიკურმა მმართველობაში მიიღო და მმართველობის სამ დანარჩენ კატეგორიას გაუსწრო. შედარებით დადებითი შეფასება განაპირობა COVID-19-ის პანდემიის მართვამ, უფრო დაბალანსებულმა ბიუჯეტმა და მედიკამენტების ფასების დარეგულირების მიმართულებით გადადგმულმა ნაბიჯებმა.
- უმუშევრობის დონე წინა წელთან შედარებით შემცირებულია, თუმცა მაინც მაღალ მაჩვენებლად რჩება. ვინაიდან უმუშევრობის და სილარიბის მაღალი დონეები ქვეყანაში სისტემურ პრობლემებად რჩება, შრომის ბაზრის პოლიტიკის ქულა არ გაუმჯობესებულა წინა წელთან შედარებით და ის ისევ ყველაზე დაბალი ქულად რჩება სოციალურ-ეკონომიკური ინდიკატორებს შორის. გარდა ამისა, რუსი ვიზიტორების ქვეყანაში მასობრივი შემოდინების შედეგად უთანასწორობის აღქმა გაძლიერდა, ხოლო ტურიზმის შემოსავლებზე, ფულის გადარიცხვასა და ფულად გზავნილებზე დამოკიდებულება გაიზარდა. ეს საქართველოს ეკონომიკას უფრო დაუცველს ხდის საგარეო შოკების მიმართ და უფრო დამოკიდებულს მოხმარებაზე, ვიდრე ქვეყნის წარმოების პოტენციალზე.
- 2022 წლისთვის ჯანდაცვისა და სოციალური პოლიტიკის ნაწილში ექსპერტების მხრიდან მთავარ პოზიტიურ ნაბიჯად DRG სისტემის შემოღება დასახელდა, რის მიხედვითაც ხდება ტარიფების გადახედვა სამედიცინო სერვისებზე, სახელმწიფოს მხრიდან თანხის გადარიცხვა, სერვისების კატეგორიზება და ერთიანი ტარიფების გენერირება. DRG-ის სისტემა ითვალისწინებს სხვადასხვა საავადმყოფოებში სერვისების ერთიან ტარიფიკაციას და პაციენტის მხრიდან თანადაფინანსების მკაფიო გაკონტროლებას.
- 2022 წლის მონაცემებით, საქართველოს მოსახლეობის 17%-ზე მეტი იღებს სოციალურ შემწეობას, რაც წინა წელთან შედარებით რეკორდულად გაზრდილი მაჩვენებელია, კერძოდ კი 133,750-ით. ხოლო კოვიდ-პანდემიის დაწყების შემდგომ კი 5%-ით გაზრდილი მაჩვენებელია. ასეთი ნეგატიური მაჩვენებელი მეტწილად პანდემიის დროს უმუშევრად დარჩენილი ადამიანების რაოდენობის ზრდამ გამოიწვია. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განსხვავებით წინა წლისგან, როდესაც დასაქმების ეროვნული სააგენტო ძირითადად კოვიდ-პანდემიასთან საბრძოლველად და სოციალური პაკეტების გადანაწილებით იყო დაკავებული, 2022 წელს ამ სააგენტომ აქტიურად დაიწყო დასაქმების ფორუმების და პროგრამების ორგანიზება, მათ შორის შშმ პირებისთვის.

2022 წელს გაგრძელდა COVID-19-ით გამოწვეული კრიზისის შემდეგ V-ფორმის ეკონომიკური აღდგენა და მშპ-ის რეალურმა ზრდამ 10%-აც კი გადააჭარბა. ამ ზრდას ძირითადად მზარდი მოხმარება განაპირობებს, რასაც უკრაინაში ომის დაწყების შემდეგ რუსეთიდან ჩამოსული მოქალაქეების და გადმორიცხული ფულის მატება უწყობდა ხელს. ეს ზრდის ინფლაციას, რომლის დონეც 11%-ს აღემატება და დაგეგმილ 3%-ს მნიშვნელოვნად აჭარბებს. ინფლაციას მატებას ისევ ხელს უწყობს სურსათზე ფასების ზრდა, რადგან საქართვება, მათ შორის შშმ პირებისთვის.

ველო სურსათის იმპორტზეა მნიშვნელოვნად დამოკიდებული, ასევე, მოთხოვნის ზრდა გართობის, მასპინძლობისა და ტურიზმის ეკონომიკურ სექტორებზე. უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის შემდეგ ინფლაციას ხელი შეუწყო, ასევე, მსოფლიო ფასების მატებამ საქონელსა და ენერგორესურსებზე. იმ დიდი ვარდნის შემდეგ, რაც COVID-19-ის დაწყების შემდეგ შეინიშნებოდა, აღდგენა დაინტ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინებამ და საგარეო ვაჭრობამ. მოსალოდნელზე უფრო მაღალმა ეკონომიკურმა ზრდამ და მოთხოვნის მატებამ საგადასახადო შემოსავლების ზრდას შეუწყო ხელი, რაც სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობებზე დადებითად აისახა და საბიუჯეტო დეფიციტი შემცირდა. შეინიშნება უმუშევრობის დონის შემცირების ტენდენცია იმ პიკური 22%-იანი მაჩვენებლიდან, რომელიც 2021 წელს აღინიშნა, თუმცა უმუშევრობის დონე მაინც ძალიან მაღალი რჩება და სამუშაო ძალის თითქმის ყოველი მეხუთე უმუშევარია. საზოგადოებრივი აზრის ბოლო გამოკითხვებით (NDI 2022) საქართველოს მოქალაქეებს ყველაზე მეტად უმუშევრობა, ფასების ზრდა და სიღარიბის დონე აწუხებს. ფასების ზრდა და ცხოვრების სიძვირე განსაკუთრებით მძიმედ ყველაზე მოწყვლად ჯგუფებს აწვება, როგორებიც არიან ღარიბები და სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მცხოვრები ადამიანები. მთლიანობაში, საქართველოს ეკონომიკა მოხმარებაზე ორიენტირებულ ეკონომიკად რჩება და მის მზარდ ხარჯებს უფრო ფულადი გადმორიცხვებითა და გზავნილებით ფარავს, ვიდრე წარმოების გაფართოებით.

2022 წელს სოციალურ-ეკონომიკურმა მმართველობამ ყველაზე მაღალი ქულა მიიღო - 100-დან 45 და მმართველობის დანარჩენ სამ მიმართულებას აჯობა. თუმცა, საერთო ქულა მაინც დაბალია, ხოლო გამოკითხული ექსპერტები ბევრ ნაკლოვანებას და ხარვეზს ასახელებენ, რომლებიც მომდევნო წლებშია გამოსასწორებელი (იხილეთ ამ თავის ბოლო ნაწილი). სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობის ცალკეული მიმართულებების შეფასებისას ექსპერტთა პასუხებში, ზოგადად, განგრძობადობა ჩანს და მხოლოდ მცირედი სხვაობაა წინა წლის ცალკეულ ქულებთან შედარებით (გრაფიკი 10). COVID-19-ის პანდემიის მართვა (რომელიც წელს კვლევას დაემატა) ყველაზე მაღალი ქულით (47,5) შეფასდა, რაც ასევე აიხსნება პანდემიის ყველაზე აქტიური ფაზის ჩავლით როგორც რეგიონში, ასევე მსოფლიოში (გრაფიკი 10). წინა წლის მსგავსად, ყველაზე დაბალი ქულები შრომის ბაზრის პოლიტიკამ მიიღო. ქულები დაბალია საგადასახადო პოლიტიკის და სოციალური ინკლუზიის პოლიტიკის შეფასებებშიც (გრაფიკი 10). კიდევ ერთი საინტერესო დაკვირვება ის არის, რომ მმართველობის სხვა მიმართულებებთან შედარებით, სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობის ცალკეული პოლიტიკის სფეროების შეფასებებში განსხვავებები შედარებით მცირეა (12 პუნქტიანი სხვაობაა ყველაზე მაღალ და დაბალ ქულებს შორის), რაც იმის მაჩვენებელია, რომ სხვადასხვა სფეროში სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა ერთგვაროვნად ხორციელდება და მსგავსი შედეგები მოაქვს. საერთო შედეგები, მათ შორის ყველაზე მაღალი ქულა, ისევ საშუალო ქულაზე (50) დაბალია.

გრაფიკი 10: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ გაწეულ ძალისხმევას სოციალურ და ეკონომიკურ მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2022 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც ასი ნიშნავს „ძალიან ეფექტიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტიანს“)

ეკონომიკური ჩარჩო და შრომის პაზარი

მგპ-ის ზრდა

2022 წლის პირველ 8 თვეში მშპ-ის რეალურმა ზრდამ 10.3%-ს მიაღწია (Geostat 2022a), რაც ორჯერ აღემატება ზრდის მოსალოდნელ დონეს (5%). მსოფლიო ბანკის პროგნოზით, წლის ბოლოსთვის ქვეყნის ეკონომიკა 8.8%-ით გაიზრდება (World Bank 2022a). აზის განვითარების ბანკი შედარებით დაბალ ზრდის ტემპს ვარაუდობს – 7% წლის ბოლოს (ADB 2022). ზრდას მეტწილად განაპირობებს ვიზიტორების ჩამოსვლა და ფულადი გადარიცხვების წმინდა ღირებულების მატება (წლიური 62%) (World Bank 2022b), რის შედეგადაც მთლიანი მოთხოვნა გაიზარდა.

საქართველოში ჩამოსული უცხოელი ვიზიტორების რაოდენობა 2022 წლის I კვარტალში, 4.3-ჯერ, ხოლო 2022 წლის მეორე კვარტალში ორჯერ გაიზარდა გასული წლის შესაბამის პერიოდებთან შედარებით. ვიზიტორების რაოდენობის მატებამ დაახლოებით 3.7 მილიარდი ლარი მოიტანა მათ მიერ 2022 წლის პირველ ნახევარში გაწეული დანახარჯების სახით. ვიზიტორების მზარდი დინამიკა მხოლოდ ნაწილობრივ უკავშირდება COVID-19-ის პანდემიასთან დაკავშირებული შეზღუდვების მოხსნას. ნაკადების ზრდის მთავარი მამოძრავებელი რუსეთიდან შემოსული ვიზიტორები არიან, რომელთა რაოდენობაც თითქმის ექვსჯერ გაიზარდა 2022 წლის პირველ ნახევარში 2021 წლის ამავე პერიოდთან შედარებით, ხოლო 2022 წლის მეორე კვარტალში ჩამოსულ ვიზიტორთა თითქმის ნახევარი (49.2%) რუსეთის მოქალაქე იყო (Geostat 2022b). ამის მიზეზი ის არის, რომ რუსეთთან უვიზორუებიმმა საქართველო მთავარ დანიშნულების პუნქტად აქცია რუსებისთვის, რომლებიც რუსეთზე დაწესებულ საერთაშორისო სანქციებს და 2022 წლის სექტემბერში ვლადიმერ

პუტინის მიერ გამოცხადებულ სამხედრო მობილიზაციას გაურბოდნენ.

ფულის გადარიცხვების მატება უცხოელი ვიზიტორების გაზრდილ ნაკადს უკავშირდება და ძირითადად რუსეთიდან ხორციელდება. მაგალითად, იანვარსა და თებერვალში ფულის გადარიცხვები 30 მილიონ აშშ დოლარამდე იყო და საქართველოს მიერ მიღებული მთლიანი გადარიცხვების 12%-13%-ს შეადგენდა. აპრილის შემდეგ კი რუსეთიდან ფულის გადარიცხვებმა 130 მილიონ აშშ დოლარს გადააჭარბა და საქართველოს მიერ მიღებული ფულადი გადარიცხვების თითქმის ნახევარი შეადგინა. ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი 2022 წლის მაისში აღირიცხა, როდესაც რუსეთიდან გადარიცხვებმა 314 მილიონ აშშ დოლარს მიაღწია, რაც ცხრაჯერ მეტია 2021 წლის მაისის შესაბამის მონაცემთან (NBG 2022).

ინფლაცია

საქართველოში ინფლაციის წლიურმა მაჩვენებელმა ორნიშნა ციფრს ჯერ კიდევ 2021 წლის ბოლოს მიაღწია და 2022 წელსაც განავრდო ზრდა და სექტემბერში 11.5% შეადგინა (წლიური ცვლილება). ეს გაცილებით აჭარბებს ინფლაციის 3%-იანი ზრდის საპროგნოზო მაჩვენებელს. ინფლაციური რისკების და მოლოდინების სამართვად, საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა (სებ) მარტში მონეტარული პოლიტიკა 50 საბაზისო პუნქტით გაზარდა 11%-მდე.

წინა წლის მსგავსად ინფლაციას სურსათსა და უალკოჰოლო სასმელებზე ფასების ზრდა განაპირობებს (17.6%) (Geostat 2022c). ამის მიზეზი კი ის არის, რომ საქართველო სასურსათო იმპორტზე დამოკიდებული ქვეყანაა და სურსათზე ფასები მგრძნობიარედ რეაგირებს გაცვლის კურსის მერყეობის მიმართ, განსაკუთრებით ლარის გაუფასურების მიმართ, რაც გასულ წელს აღინიშნა. 2022 წელს ფასების ზრდაზე დამატებით იმოქმედა უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანმა შეჭრამ, რამაც რუსეთიდან და უკრაინიდან ხორბლის მოწოდება შეამცირა. სხვა ძირითადი სექტორები, რომლებიც ინფლაციის ზრდას უწყობს ხელს, არის რესტორნები და სასტუმროები (15.7%), ტრანსპორტი (14.1%), საცხოვრებლით უზრუნველყოფა (12.2%) და გართობა და კულტურა (10.4%) (Geostat 2022d). ეს უკავშირდება ქვეყანაში უცხოელი ვიზიტორების მზარდი ნაკადების შემოდინებას უკრაინაში ომის დაწყების შემდეგ. ენერგომატარებელზე მსოფლიო ფასების ზრდა კომუნალური მომსახურების ტარიფების ზრდას იწვევს და ხელს უწყობს ინფლაციას პროდუქციის ყველა კატეგორიაში.

ვაჭრობა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები

ეკონომიკური ზრდის და მოხმარების მატების გამო 2022 წელს ლარი მყარდებოდა. 2022 წლის იანვარ-ოქტომბერში გაცვლის ნომინალური კურსის თვალსაზრისით, ლარი დოლართან მიმართებით 10.86%-ით გამყარდა (შამუგია, 2022). მთლიანობაში, 2022 წლის სექტემბერში რეალური ეფექტური გაცვლითი კურსი წლიური 18.3% იყო. ლარის გამყარების მიუხედავად ექსპორტი 40%-ით გაიზარდა 2022 წლის პირველ ნახევარში, თუმცა ეს ზრდა გააძათილა იმპორტის ზრდამ 36.5%-ით (წლიური), რაც მოთხოვნის მატებამ გამოიწვია. ვინაიდან იმპორტი, ტრადიციულად, ორჯერ აღემატება ექსპორტს, საქართველოს სავაჭრო დეფიციტი 40%-ით (წლიური) გაღრმავდა (World Bank 2022b).

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინებაზე პანდემიამ ძალიან უარყოფითად იმოქმედა. 2020 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შემოდინება მინიმალურ დონეზე იყო 2005 წლის შემდეგ და თითქმის ორჯერ შემცირდა 2019 წლის 1.3 მილიარდიდან 590 მილიონამდე 2020 წელს. ამ ნაკადების აღდგენა 2021 წელს დაიწყო და 1.2 მილიარდ აშშ დოლარს მიაღწია 2021 წლის ბოლოს. 2022 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდა გაგრძელდა და თითქმის 1 მილიარდ აშშ დოლარს უკვე წლის პირველ ნახევარში მიაღწია. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთავარი მომწოდებლები გაერთიანებული სამეფო და ნიდერლანდები არიან, რომელთა წილიც საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მთლიან შემოდინებაში დაახლოებით ერთი-მესამედის ტოლია 2022 წლის მეორე კვარტლის მდგომარეობით (Geostat 2022d).

შრომის პაზარი

საქართველოში უმუშევრობის დონე 18% იყო 2022 წლის მეორე კვარტალში, რაც კლებას აჩვენებს 2021 წლის გაზრდილ მაჩვენებელთან შედარებით, რომელიც 22%-ს შეადგენდა. და მაინც, უმუშევრობის მაჩვენებელი ძალიან მაღალია მცირე ზომის ქართული ეკონომიკისთვის, რადგან სამუშაო ძალის ყოველი მეხუთე უმუშევარია ქვეყანაში. გარდა ამისა, დასაქმებულთა მხოლოდ ორი-მესამედია დაქირავებით დასაქმებული, დანარჩენი ერთი-მესამედი კი თვითდასაქმებულია. თვითდასაქმება, ძირითადად, მცირე ზომის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე მოდის რეგიონებში, სადაც ოჯახებს მიწის მცირე ნაკვეთები აქვთ (Akhvlediani 2021). ამით აიხსნება უმუშევრობის უფრო მაღალი დონე ქალაქებში, ვიდრე საქართველოს სასოფლო რეგიონებში.

2021 წლის პიკური დონეების შემდეგ უმუშევრობის კლების ტენდენცია შეინიშნება როგორც კაცებში, ასევე ქალებში. წინა წლების მსგავსად, 2022 წლის პირველ ნახევარში უმუშევრობა უფრო მაღალი იყო კაცებს შორის, ვიდრე ქალებს შორის და ეს სხვაობა ტრადიციულად 5%-ის მიდამოებში მერყეობდა. გაიზარდა შრომითი მონაწილეობის მაჩვენებელიც ორივე სქესის კატეგორიაში, თუმცა მატება მეტი იყო (0.5%) კაცებს შორის, ვიდრე ქალებს შორის (0.1%), რამაც კიდევ უფრო გააღრმავა შრომითი მონაწილეობის მაჩვენებლის სხვაობა მამაკაცების შრომითი სასარგებლოდ, რომელმაც 24% შეადგინა. უმუშევრობის დონე კვლავ ყველაზე მაღალია ახალგაზრდებს შორის და 40%-ს შეადგენს 20-24 წლის ასაკობრივ ჯგუფში და 28%-ს 25-29 წლის ასაკობრივ ჯგუფში.

ფისკალური პოლიტიკა

საქართველოს ეკონომიკის მოსალოდნელზე უფრო მაღალი ზრდის გამო სახელმწიფო ბიუჯეტმა, 2022 წლის პირველ ნახევარში, დაგეგმილზე მეტი შემოსულობა მიიღო (102.7% შესრულება) (TI.ge 2022e). საგადასახადო შემოსავლები, რაც საბიუჯეტო შემოსულობების მთავარი წყაროა, 1.8 მილიარდი ლარით გაიზარდა 2021 წლის პირველ ნახევართან შედარებით. შედეგად, საგადასახადო შემოსავლები 33.6%-ით გაიზარდა (წლიური) (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, 2022). მეორე მხრივ, 2022 წლის პირველ ნახევარში დაგეგმილზე ნაკლები იყო სახელმწიფო დანახარჯები – 96.6%. შედეგად, 2022 წლის იანვარ-ივნისში საბიუჯეტო დეფიციტი თითქმის სამჯერ შემცირდა (დაგეგმილი – 1002 მილიონი ლარი;

ფაქტობრივი – 373 მილიონი ლარი). საბიუჯეტო დეფიციტის ეს შემცირება არ მომხდარა სოციალურ უზრუნველყოფაზე სახელმწიფო დანახარჯების შემცირების ხარჯზე. სინამდვილეში, სახელმწიფო დანახარჯები საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამაზე 100%-ით, ხოლო საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პროგრამაზე 112.4%-ით შესრულდა 2022 წლის პირველ ნახევარში. თუმცა, COVID-19-ის მართვის პროგრამისთვის გამოყოფილ ბიუჯეტს, როგორც ჩანს, საჭირო თანხები აკლია. ამ პროგრამისთვის გამოყოფილი 500 მილიონი ლარიდან 464 მილიონი ლარი 2022 წლის აგვისტოს ბოლოსთვის უკვე დახარჯული იყო. საერთაშორისო გამჭვირვალობის გაანგარიშების თანახმად, საჭირო იქნება დამატებითი 200 მილიონი ლარის მობილიზება წლის ბოლოსთვის (Ti.ge 2022w). სახელმწიფო ვალი შემცირდა 2021 წლის 49.5%-იდან 42.5%-მდე 2022 წელს. ძლიერ ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად, რომელიც 10%-ს აღემატება, სახელმწიფო ვალის შემცირებას ლარის გამყარებამაც შეუწყო ხელი, რადგან ლარში გამოხატული სახელმწიფო ვალი შემცირდა.

სოციალური პოლიტიკა

ფასების მკვეთრი ზრდა, განსაკუთრებით სურსათსა და პირველადი მოხმარების საგნებზე, საარსებო მინიმუმის მატებაში აისახა, რომელმაც 2022 წლის სექტემბერში 247.3 ლარი შეადგინა. 2021 წლის იმავე პერიოდთან შედარებით (216.3 ლარი) ეს 14.3%-იანი ზრდაა, რაც 33 ლარს უდრის. საარსებო მინიმუმის ზრდა განსაკუთრებით მძიმედ ყველაზე დაუცველ ჯგუფებს – ლარიბებსა და სილარიბის ზღვარს ქვემოთ მცხოვრებთ დააწვა. ინფლაციური ტენდენციების გათვალისწინებით, ივნისში, სოციალურად დაუცველი ბავშვების დახმარება 100 ლარიდან 150 ლარამდე გაიზარდა, მაგრამ ეს დახმარება მაინც ძალიან მცირეა (დაახლოებით 50 აშშ დოლარი) იმისთვის, რომ სურსათზე, პირველადი მოხმარების საგნებსა და მედიკამენტებზე მაღალი ფასების გამო, შესაძლებელი იყოს საბაზისო პროდუქტების უზრუნველყოფა.

ბოლო მონაცემების თანახმად, სილარიბის ზღვარს ქვემოთ მცხოვრები მოსახლეობის რაოდენობა 2020 წლის 21.3%-დან 17.5%-დე შემცირდა 2021 წელს. თუმცა, სილარიბის აღქმა განსხვავდება სტატისტიკური ანგარიშებისგან: საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვების თანახმად (NDI 2022), რესპონდენტთა 67% ფიქრობს, რომ ბოლო წლებში საქართველოში სილარიბე გაიზარდა. რესპონდენტთა თითქმის ნახევარი (45%) ამბობს, რომ ნაკლები რამის ყიდვა შეუძლიათ, ვიდრე ხუთი წლის წინ შეუძლოთ (NDI 2022). გარდა ამისა, რესპონდენტთა ერთი-მესამედი (30%) აღნიშნავს, რომ უჭირდათ სურსათის ყიდვა 2022 წლის ყველა თვეში. წინა წლების მსგავსად, უმუშევრობა (რესპონდენტთა 36%), ფასების ზრდა (რესპონდენტთა 35%) და სილარიბე (რესპონდენტთა 32%) ქართველებისთვის ყველაზე დიდ პრობლემებად რჩება.

2022 წელს ორი მასშტაბური სახელმწიფო პროგრამის განხორციელება დაიწყო. პირველი არის დასაქმების პროგრამა, რომელიც ხელისუფლებამ თებერვალში დაიწყო და მიზნად ისახავს სოციალური დახმარების დასაქმებით ჩანაცვლებას დაახლოებით 200,000 შრომისუნარიანი ადამიანისთვის სოციალურად დაუცველ ჯგუფიდან. საქართველოს შრომის მინისტრის თქმით, 2022 წლის სექტემბრის მდგომარეობით, პროგრამის ფარგლებში 23,000 ადამიანი დასაქმდა. მეორე პროგრამა, რომელიც საქართველოს მთავრობამ მსოფლიო

ბანკისა და საფრანგეთის განვითარების სააგენტოს (AFD) მხარდაჭერით ოქტომბერში დაიწყო, არის ადამიანური კაპიტალის პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს ჯანდაცვაში, განათლებასა და სოციალურ დაცვაში ინვესტირების ხელშეწყობას. ამ პროგრამისთვის მსოფლიო ბანკი გამოყოფს საქართველოში თავის უმსხვილეს ინვესტიციას 400 მილიონი აშშ დოლარის ოდენობით, ხოლო AFD-ის თანადაფინანსების გზით პროგრამა დამატებით 100 მილიონ ევროს მიღებს. პროგრამის მიზანია გაზარდოს ხარისხიან განათლებასთან წვდომა, უკეთ უზრუნველყოს მიზნობრივი სოციალური დახმარება და პრევენციული ჯან-დაცვა მკურნალობის და მედიკამენტების ნაკლები ხარჯებით.

სოციალური დახმარება და ჯანმრთელობის დაცვა

საქართველოში 2022 წლის მონაცემებით მოსახლეობის 17%-ზე მეტი სოციალური შემწეობის მიმღები გახლდათ, რაც კოვიდ-პანდემიის დაწყების შემდგომ საგრძნობლად (დაახლოებით 5%-ით) გაზრდილი მაჩვენებელი იყო (SSA 2022). პანდემიის გამო განსაკუთრებულად გამძაფრდა უმუშევრობის პრობლემა. იმ შემთხვევაში, თუ 2020-2021 წლებში, დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო სააგენტოს საქმიანობა ძირითადად კოვიდ პანდემიისგან გამოწვეულ უმუშევრობის გამო მთავრობის ანტიკრიზისული გეგმის ფარგლებში სოციალური პაკეტების უზრუნველყოფას მოიცავდა, 2022 წლიდან სააგენტო თავის ძირითად ფუნქციას აქტიურად შეუდგა. დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო სააგენტოს საქმიანობა 2022 წლისთვის პანდემიისგან გამოწვეულ უმუშევრობასთან ბრძოლის პრიორიტეტიდან ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ეტაპზე გადავიდა, რაც პირველ რიგში სამუშაოს მაძიებლისა და პოტენციური დამსაქმებლის ერთმანეთთან დაკავშირებას და დასაქმების ფორუმების, დამსაქმებლებისთვის მასობრივი გასაუბრებების მოწყობას გულისხმობდა. დასაქმების ფორუმების შედეგად სააგენტოს თქმით დასაქმების მაჩვენებელი საშუალოდ 18-20 პროცენტია ხოლმე. სააგენტოს მიერ შემოთავაზებული პროფესიული მომზადება-გადამზადების კურსებიდან 2022 წელს ყველაზე მოთხოვნადი კურსები იყო სასტუმრო ინდუსტრიის და რესტორატორთა ბიზნეს სექტორის მიმართულებით და ასევე ჰედაგოგების მიმართულება, რომლებიც შშმ ბავშვებთან მუშაობას გულისხმობს. სააგენტომ ასევე დანერგა 1-დან 4 თვემდე სტაჟირების პროგრამა, სადაც სტაჟიორების ანაზღაურება 200 ლარს შეადგენდა. სააგენტოში შემუშავდა შშმ პირებისთვის ხელფასის სუბსიდირების პროგრამები, რომელებიც ითვალისწინებდა შშმ პირების ხელფასის დაფინანსებას სამი თვის განმავლობაში 50%-ით (MoH 2022a). ჯანდაცვის მინისტრის პარლამენტთან ანგარიშების განცხადებაში ნათქვამია, რომ 2022 წლის 1 მარტიდან 20 სექტემბრამდე საზოგადოებრივ სამუშაოებზე დასაქმდა 23 000 სოციალურად დაუცველი შრომისუნარიანი პირი, რომელთაგან 100-ზე მეტს სხვადასხვა მიზეზის გამო შეუწყდა ხელშეკრულება. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ოპოზიციის აზრით შესაძლოა ამომრჩეველთა მოსყიდვის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი ყოფილიყო (აზარაშვილი 2022). აღნიშნული დასაქმების პროგრამების ეფექტიანობის დასადგენად, მნიშვნელოვანია პერმანენტულად შეფასდეს დასაქმებულების კმაყოფილება, მათი საქმიანობის შედეგები, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დასაქმების პროგრამების რაოდენობაზე და არა ხარისხზე ორიენტირება.

შრომის ინსპექციას რაც შეეხება, 2022 წელს დასრულდა ევროკავშირის დამმობილების 3 წლიანი პროექტი „საქართველოში შრომის პირობების, შრომითი ურთიერთობების,

სამუშაო ადგილზე ჯანმრთელობის დაცვისა და შრომის უსაფრთხოების სტანდარტების გაუმჯობესება.“ ანგარიშის თანახმად, პროექტის ფარგლებში, 14 ტექნიკური რეგლამენტი შემუშავდა, მათ შორისაა შრომის ადგილზე ბუნებრივი, ან ხელოვნური განათებების არსებობის აუცილებლობა და სამუშაო სივრცეში უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებული ნიშნების განთავსების მინიმალური მოთხოვნები (შრომის ინსპექცია 2022). საგულისხმოა, რომ 2022 წელს განხორციელდა 86 კლინიკის განმეორებითი ინსპექტირება, რომლის შედეგადაც, გამოვლინდა COVID 19-ის მართვის პროცესში ჩართული სამედიცინო პერსონალის მიმართ შრომის კოდექსის სხვადასხვა ნორმის დარღვევა (MOH 2022a). თუმცა გაურკვეველია, თუ კონკრეტულად რა ზომები იქნა მიღებული აღნიშნული დარღვევების აღმოსაფხვრელად, რაზე მსჯელობაც და საზოგადოების ინფორმირებაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია ანგარიშვალდებულებისა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

მთავრობის მიერ შემუშავდა დევნილთა განსახლების პროექტი, რომელიც 2022 წლის იანვრიდან დაიწყო, მინისტრის თქმით მიმდინარე წლის 6 თვეში, დაახლოებით 2000-მდე ბინა გადაეცათ დევნილებს. მომდევნო სამი წლის მანძილზე 13 000-მდე დევნილი ოჯახისთვის იგეგმება საცხოვრებლის გადაცემა (MOH 2022b). ამ შემთხვევაშიც საყურადღებოა, თუ რამდენად კეთილმოწყობილია დევნილებისთვის განკუთვნილი ბინები, როგორ ხდება პრიორიტეტიზაცია, რა გარანტიები ეძლევათ მათ და რა სახის კომუნიკაცია უძლვის წინ სახელმწიფოს შესაბამის უწყებებსა და დევნილთა შორის. ამ დეტალების გათვალისწინება ხშირად არ ხდება და შესაბამისად დევნილ მოსახლეობაში ჩნდება უკმაყოფილებისა და პროტესტის განცდა.

ჯანდაცვის მიმართულებით, 2022 წლის 12 იანვარს დამტკიცდა ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამა, რის მიხედვითაც გაიზარდა დაფინანსება დაავადებათა პრევენციის მიზნით მიმართულ პროგრამებზე (Matsne 2022). ჯანდაცვის მიმართულებით, 2022 წლისთვის ყველაზე მასშტაბური ცვლილება საყოველთაო ჯანდაცვის დაფინანსების მოდელის შეცვლას შეეხებოდა. კერძოდ, სამედიცინო დაწესებულებებში იწყება ე.წ. DRG მეთოდის დანერგვა, (MOH 2022c). DRG-ის შემთხვევაში ხდება ტარიფების გადახედვა სამედიცინო სერვისებზე, სახელმწიფოს მხრიდან თანხის გადარიცხვა, სერვისების კატეგორიზება და ერთიანი ტარიფების გენერირება (ვერულავა 2022). ამაში იგულისხმება ის, რომ სხვადასხვა საავადმყოფოების მიხედვით სერვისების საფასური არ უნდა იყოს განსხვავებული და მკაცრად იყოს გაკონტროლებული პაციენტების მხრიდან თანაგადახდა. კერძოდ, თანაგადახდა შეიძლება იყოს 0-დამ 30%-მდე, სოციალური სტატუსის მიხედვით. ამ წესების დარღვევის შემთხვევაში, კლინიკა პირველ ჯერზე მიიღებს გაფრთხილებას, რაც ზოგიერთ შემთხვევაში 1000 ლარიან ჯარიმას გულისხმობს, ხოლო მეორე გაფრთხილებისთანავე ჩაიხსნება საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამიდან (აზარაშვილი 2022). თუმცა საგულისხმოა, რომ კლინიკამ საყოველთაო ჯანდაცვის სისტემიდან ჩახსნის შემდეგ შეიძლება დამოუკიდებლად იმუშაოს, რაც გარკვეულ რისკებს და სკეპტიციზმს ბადებს ჯანდაცვის სპეციალისტებში. კერძოდ არსებობს მოსაზრება, რომ შესაძლოა ასეთ პირობებში კლინიკები ჩაიძირონ და ფუნქციონირება ვეღარ შეძლონ. თუმცა მინისტრის მოსაზრებით, ქვეყანაში საწოლფონდი და კლინიკები ზედმეტობითაა, შესაბამისად ეს პრობლემას არ შექმნის. მისი თქმით, ასევე დაგეგმილია პირველადი ჯანდაცვის რგოლის განვითარება, იმისთვის რომ ნაკლები ზეწოლა იყოს ჰოსპიტალურ სექტორზე. DRG სისტემის ფარგლებში დაგეგმილია

მედპერსონალთა მინიმალური ანაზღაურების ზღვრის დაწესება (Bm.ge 2022b). აღსანიშნავია, რომ 1 აგვისტოდან სახელმწიფო კლინიკებში მინიმალური ანაზღაურების სისტემა ამოქმედდა და მედპერსონალის მინიმალური ანაზღაურება 30%-ით გაიზარდა (Interpress-news 2022b). თუმცა ამასთან ერთად მნიშვნელოვანია, რომ მოხდეს კლინიკების სელექტიური კონტრაქტირება, რათა საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამაში მხოლოდ იმ კლინიკებმა მიიღონ მონაწილეობა რომლებიც დადენილ სტანდარტს დააკმაყოფილებენ.

კვლავ გამოწვევად რჩება კოვიდ პანდემია, თუმცა საგრძნობლად შემცირდა გართულებებისა და ფატალობის შემთხვევები. დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის (NCDC 2022) მეცხრე ანგარიშის მიხედვით, 2022 წლის 9 აგვისტოს მდგომარეობით, ქვეყანაში (ოკუპირებული ტერიტორიების გარდა) კორონავირუსის სულ 1 710 049 შემთხვევაა იყო დადასტურებული, მათგან 1 679 621 გამოჯანმრთელდა, 16 877 გარდაიცვალა. ანგარიშის თანახმად, 2022 წლის 1 ივლისის მონაცემებით, საქართველოში ჯამურად ჩატარდა 2 903 548 აცრა. კოვიდსაწინააღმდეგო ვაქცინით სრულად აიცრა 1 271 642 პირი, მათ შორის მესამე ბუსტერ დოზა მიიღო 255 928 პირმა. აქვე საგულისხმოა, რომ IRI-ის 2022 წლის მონაცემების მიხედვით, მოსახლეობის 43% ამბობდა რომ ვაქცინირებული იყო, ხოლო 47% თქმით ისინი არ აპირებდნენ აცრას (IRI 2022). ამავე მონაცემების მიხედვით, მოსახლეობის 64% კმაყოფილებას გამოთქვამდა კოვიდ-პანდემიასთან საბრძოლველად მთავრობის მიერ მიღებული ზომების მიმართ, ხოლო 33% უკმაყოფილებას. ყურადსალებია, რომ კოვიდით გარდაცვლილთა რაოდენობის შემცირების ფონზე შემცირდა ტესტირების და ვაქცინაციის რაოდენობაც, რის გამოც შესაძლოა კოვიდ დადასტურებული პაციენტების ოფიციალურად დაფიქსირებული რაოდენობა არ ასახავდეს რეალობას და კოვიდით დაავადებულთა რაოდენობა გაცილებით მეტი შეიძლება იყოს. 2022 წლის მეორე ნახევარში კოვიდის შედარებით მარტივად გადატანის სტატისტიკის მიუხედავად, ზუსტი რაოდენობის დადგენა და სწორი დიაგნოსტიკა იმის გამოც არის მნიშვნელოვანი, რომ თანმხლები დაავადებების ფონზე კოვიდის შემდგომი შესაძლო გართულებების იდენტიფიცირება და პრევენცია მოხერხდეს.

ფარმაცევტული პოლიტიკის კუთხით 2022 წლისთვის სიახლე ის იყო, რომ ამავე წლის იანვრის შუა რიცხვებიდან ფარმაცევტულ ბაზარზე თურქეთი დაამატეს აღიარებითი ქვეყნების სიაში. ამის შედეგად მთავრობის გათვლით მომავალში 180-დან 200 მილიონ ლარამდე დაზოგავს მოსახლეობა, რაც საკმაოდ დიდი თანხაა (აზარაშვილი 2022). ჯანდაცვის მინისტრის თქმით, დღესდღეობით „უკვე ათობით მილიონ ლარს ზოგავს მოსახლეობა ზუსტად იგივე მედიკამენტებში, რომლებსაც რამდენიმე თვით ადრე ყიდულობდნენ“ (MOH 2022). ამას ასევე დაემატა ელექტრონული რეცეპტირების სისტება, ასევე გენერიკების გამოწერა. გარდა ამისა, დაიწყო აფთიაქების და კლინიკების შემოწმება, რეცეპტების გაცემის და რეცეპტით წამლის გაყიდვის აღსრულების ეფექტიანობაზე.

შემდეგი ეტაპი არის მედიკამენტებზე რეფერენტული ფასების დადგენა, რაც არაკეთილსინდისიერ კონკურენციას შეუშლის ხელს ბაზარზე (თოფურია 2022). კერძოდ, უკეთესი მარკეტინგის მქონე კომპანიას აღარ შეეძლება იგივე პროდუქტის უფრო ძვირად გაყიდვა. სამინისტროს გეგმაა რომ მედიკამენტის ფასების წამოსაღებად შეირჩეს რეფერენტული ქვეყნები და დაწესდეს სამართლიანი მარჟა კომპანიებზე, რათა დადგინდეს მაქსიმალური ზღვარი კონკურეტულ მედიკამენტებზე. ამის მიუხედავად, ხაზი უნდა გაესვას

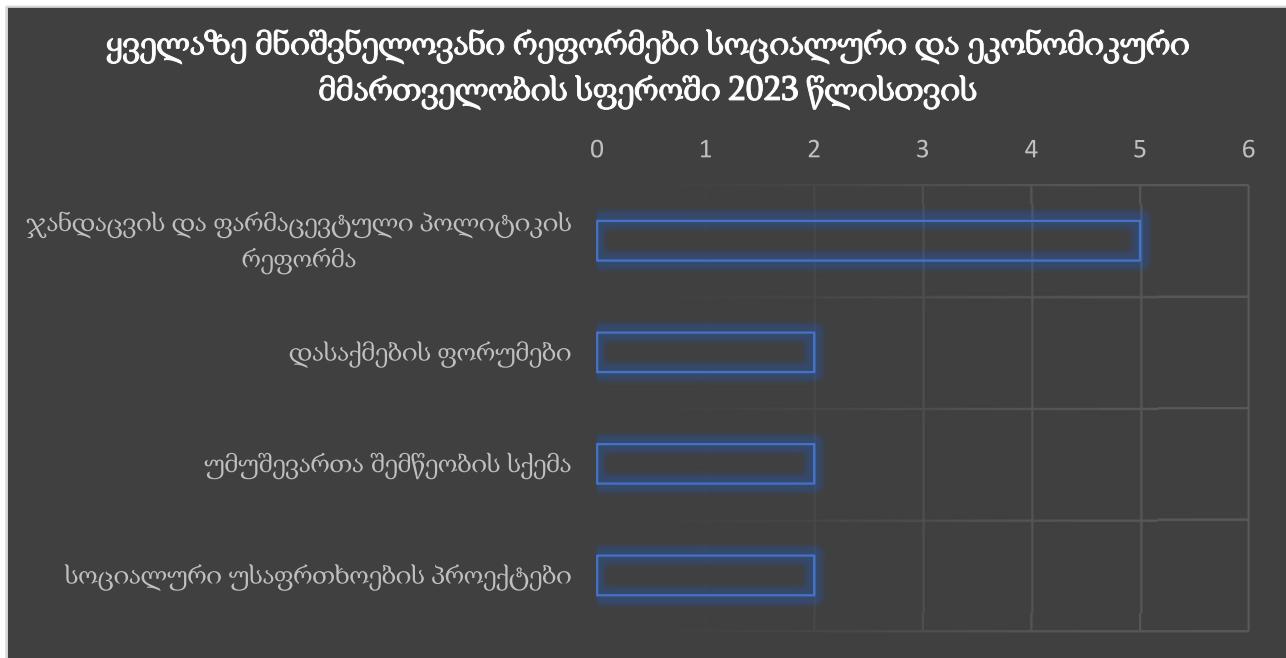
იმ ფაქტს, რომ „თურქული წარმოშობის მედიკამენტები საქართველოში ამა თუ იმ კონკრეტულ წამალზე არსებული მოთხოვნის მხოლოდ მცირე ნაწილს აკმაყოფილებს“ (მარგველაშვილი 2022). გარდა ამისა, თურქეთში არსებობს ფალსიფიცირებული მედიკამენტების მიმოქცევის რისკი, რაც ყურადსალებია რათა მედიკამენტების ხარისხის უზრუნველყოფა მეორეხარისხოვანი არ გახდეს და მხოლოდ ხელმისაწვდომობაზე არ გაკეთდეს აქცენტი.

შეჯამება

სოციალური და ეკონომიკური მმართველობის სფერომ 2022 წლის ექსპერტთა გამოკითხვაში სხვა სფეროებთან შედარებით უფრო მეტი პოზიტიური პასუხი მიიღო და ინდექსის რეიტინგში პირველ ადგილზე გადაინაცვლა, გაასწრო რა მმართველობის დანარჩენ სამ სფეროს. თუმცა გამოკითხული ექსპერტების აზრით, რჩება ბევრი მნიშვნელოვანი გამოწვევა. მთავარ გამოწვევებად რჩება ხარვეზები სოციალური დაცვის პოლიტიკის სფეროში, ასევე რუსეთისგან მომდინარე საფრთხეების მართვა და მათი სოციალური ეფექტები. გამოწვევების ჩამონათვალში მოხვდა ასევე „უთანასწორობის გაზრდა“ რუსი მიგრანტების შემოდინების გამო, „პირველადი ჯანდაცვის სუსტი განვითარება“, „მედიკამენტების მზარდი ხარჯები“, ასევე „საზოგადოებრივი საკუთრების სამედიცინო ორგანიზაციების განუვითარებლობა“.

მეორეს მხრივ, მთავარ პოზიტიურ მოვლენად 2022 წლის განმავლობაში, ექსპერტებმა შეაფასეს DRG სისტემის შემოღება (ყველაზე მეტი დადებითი პასუხი). წლის პოზიტიურ მოვლენებად ექსპერტებმა ასევე შეაფასეს „თურქული ფარმაცევტული ბაზრის გახსნა“, „მედიკამენტების განფასების რეფერენტული მეთოდის შემოღება“, „დასაქმების ფორმების“ შემოღება, „მოზომილი ფისკალური პოლიტიკა (ვალის მოცულობის და დეფიციტის კონტროლი)“, „ასევე ადამიანის უფლებათა დაცვის 2022-2030 წლების სტრატეგიის სამუშაო ვერსიის მიღება.“ ექსპერტების მთავარ რეკომენდაციების ჩამონათვალში 2023 წლისთვის, მოხვდა „პროფესიული განათლების სისტემის გაძლიერება“, „ელექტრონული სერვისების გაორმაგება“, „DRG-ის მეთოდის საყოველთაოდ სავალდებულოდ გახდომა ყველა სამედიცინო კლინიკისთვის“, „პირველადი ჯანდაცვის განვითარება“, „სამედიცინო ორგანიზაციების სელექტიური კონტრაქტირება“, „საზოგადოებრივი საკუთრების სამედიცინო ორგანიზაციების განვითარების ხელშეწყობა“, „თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების მიმართულებით ახალ პარტნიორებთან მოლაპარაკებები“, „სამართლიანი და ეფექტური „სოციალური დაცვის სტრატეგიის შემუშავება“, ასევე „მინიმალური ხელფასისა და პროგრესული გადასახადების შემოღება“ (გრაფიკი 11).

გრაფიკი 11: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში სო-ციალური და ეკონომიკური მმართველობის განმტიცებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2023 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

საგარეო მმართველობა

GGI მსაპარტია გამოკითხვის ქაღალდა 35 (100-დან)

ძირითადი მიზანები და გამოცვები

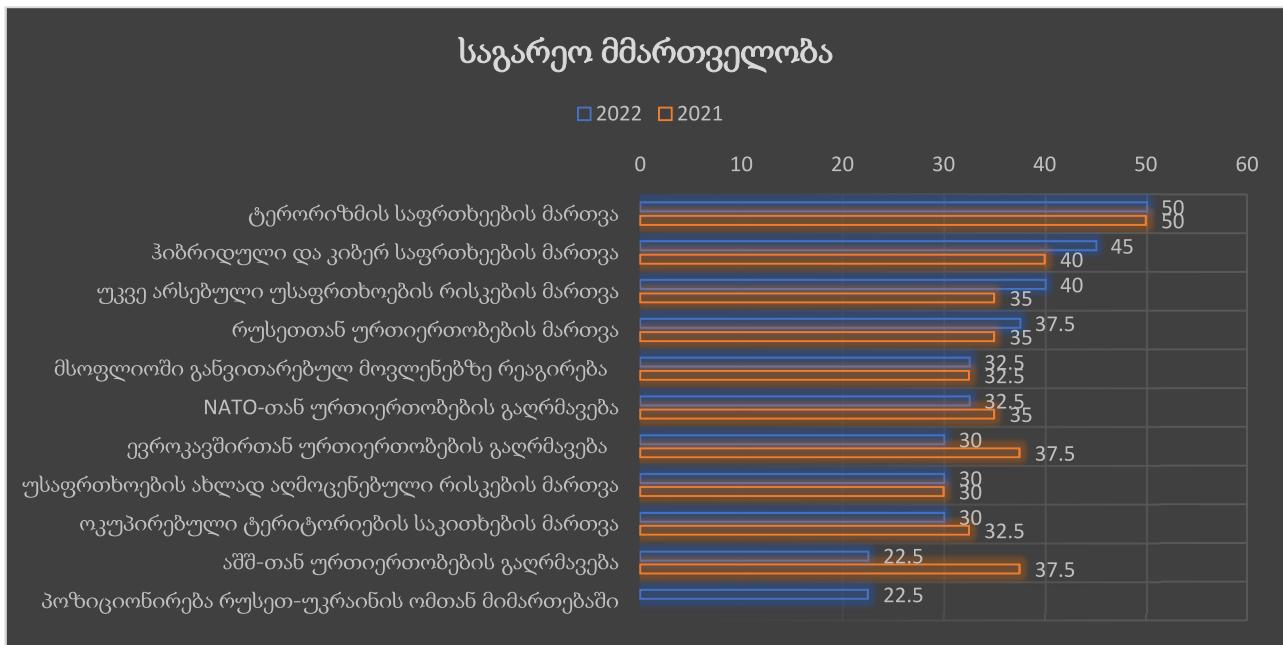
- 2022 წელი საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი საგარეოპოლიტიკური მოვლენებით დატვირთული გამოდგა. თუმცა, უკრაინის ომის ფონზე, ქვეყანას გაუჭირდა დო-ნამიკურ გარემოსთან ადაპტირება და რისკების და შესაძლებლობის გონივრული მართვა, რაც აისახა GGI გამოკითხვაშიც. 2021 წელთან შედარებით, 2022 წელს საგარეო მმართველობის მაჩვენებელი გაუარესდა და პირველი პოზიციიდან მეორე-მესამე პოზიციაზე გადაინაცვლა.
- 2022 წელს მთავარ გამოწვევებად რჩება ნაწილობრივ კონფრონტაციული ურთიერთობები სტრატეგიულ პარტნიორ უკრაინასთან და დასავლელ პარტნიორებთან, ევროკავშირისგან კანდიდატის სტატუსის ვერმილება, ასოცირებული ტრიოს ფორმატის ქვეყნებთან ჩამოშორება და რუსეთიდან მომდინარე რისკებზე ნაწილობრივ არაოპტიმალური რეაგირება.
- მეორე მხრივ, შედარებით დადებით მოვლენებად შეიძლება შეფასდეს ბრიუსელის-გან ევროპული პერსპექტივის მიღება, საქართველოს ენერგო- და სატრანსპორტო როლის გაზრდა, ასევე, შედეგიანი როლის თამაში სომხეთ-აზერბაიჯანს შორის მედიაციის სფეროში.
- უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ და მის ირგვლივ განვითარებულმა მოვლენებმა საქართველოში საგარეო და საშინაოპოლიტიკური სფეროების შერწყმა გამოიწვია. მაშინ, როდესაც საქართველოს ფრთხილი პოზიცია რუსეთთან მიმართებით ნაწილობრივ გამართლებულია, ქვეყნისთვის ყველაზე მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ევროკავშირის რეკომენდაციების შეუსრულებლობა, რაც დალს ასვამს ქვეყნის ეფექტიან საგარეო პოლიტიკას და ქვეყანას ისტორიული შესაძლებლობის ხელიდან გაშვების საფრთხის წინაშე აყენებს.

საგარეოპოლიტიკური და უსაფრთხოების თვალსაზრისით, საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკის შეფასება შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით არის წარმოდგენილი: (1) ევროპული ინტეგრაცია, (2) ურთიერთობები აშშ-თან, (3) ნატოსთან დაახლოება, (4) რეაგირება საგარეო ცვლილებებზე და (5) ეფექტიანობა უსაფრთხოების, კონფლიქტების და მედეგობის მიმართულებით. ანგარიშის წინამდებარე ნაწილი ზომავს აღნიშნული ხუთი მიმართულებით საქართველოს სახელმწიფოს მიღწევებს ბოლო ერთი წლის განმავლობაში ნარატიული ანალიზის და ექსპერტთა აზრის გამოკითხვის გზით. სპეციალური დამატების სახით როგორც ნარატიულ, ისე რაოდენობრივ შეფასებაში წარმოდგენილია ანგარიში საქართველოს პოზიციონირების შესახებ რუსეთის უკრაინაში შეჭრასთან მიმართებით.

2021 წელთან შედარებით, 2022 წელს GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში საგარეო მმართველობის სფერომ მნიშვნელოვანი რეგრესი განიცადა, და პირველი ადგილიდან ეფექტიან მმართველობასთან გაზიარებულ მეორე ადგილზე გადაინაცვლა 35 ქულით შესაძლო 100 ქულიდან. გამოკითხულმა ექსპერტებმა განსაკუთრებით უარყოფითად შეაფასეს აშშ-თან ურთიერთობების მართვა (15-ქულიანი ვარდნა), ასევე საქართველოს პოზიციონირება რუსეთ-უკრაინის

ომთან მიმართებით (ყველაზე დაბალი შეფასება). მეორე მხრივ, ყველაზე მაღალი შეფასება დაიმსახურა ტერორიზმისა და კიბერ საფრთხეების მართვამ (გრაფიკი 12).

გრაფიკი 12: როგორ შეაფასებდით საქართველოს მიერ განეულ ძალისხმევას საგარეო მმართველობასთან დაკავშირებულ შემდეგ სფეროებში 2022 წლის განმავლობაში? (შედეგები სტანდარტიზებულია ასქულიან სკალაზე, სადაც 100 ნიშნავს „ძალიან ეფექტურიანს“, ხოლო 0 „ძალიან არაეფექტურიანს“)

2022 წელს საგარეო მმართველობის კუთხით საქართველოს მთავრობის შედეგებზე ძირითად გავლენას ახდენდა ისეთი გლობალური ძვრები, როგორიცაა რუსეთის შეჭრა უკრაინაში, ევროინტეგრაციის ახალი შესაძლებლობები, თავდაცვის და გლობალური უსაფრთხოების მიმართულებით კოლექტიური დასავლეთის მობილიზება და ა.შ. ამ ფონზე, საგარეოპოლიტიკური შეფასების რადიკალური ვარდნა ძირითადად განპირობებულია სტრატეგიულ პარტნიორებთან – უკრაინასთან, ბრიუსელთან და აშშ-სთან ურთიერთობების დაძაბულობით, ასევე ტრადიციულ გამოწვევად რჩება შიდაპოლიტიკური არასტაბილურობის და სუსტი რეფორმების ნეგატიური გავლენა საგარეო ურთიერთობებზე.

რუსეთის შეზრა უკრაინაში: 2022 წლის ანგარიშის სპეციალური დამატება

2022 წელი გეოპოლიტიკური ცვლილებებისა და ძალთა გადანაწილებისთვის გარდამტები პერიოდია, რადგან ცხადი ხდება, რომ 24 თებერვალს რუსეთის უკრაინაში შეჭრა და ჯერ კიდევ მიმდინარე ომი წესებზე დამყარებული საერთაშორისო წესრიგის გადაწყობას გამოიწვევს. მას შემდეგ, რაც უკრაინამ რუსეთის შეჭრის პირველივე დღეებიდან ძლიერი თავდაცვისუნარიანობა გამოავლინა და რუსეთს კიევის აღების საშუალება არ მისცა, მის გარშემო დასავლური სახელმწიფოები და ორგანიზაციები უპრეცედენტოდ ერთსულოვნად მობილიზდნენ. დასავლეთში, რომელიც საქართველოსთვის მთავარი საგარეოპოლიტიკუ-

რო ორიენტირია, მიმდინარეობს უსაფრთხოების არქიტექტურის რადიკალური გადაფასება, და რუსეთის წინააღმდეგ ყველაზე აქტიური პოლიტიკური მხარდაჭერის მობილიზება საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ.

ამ პროცესში იზრდება უკრაინის პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური ლირებულება საკუთრივ დასავლეთისთვის. ამიტომ, საქართველოს ურთიერთობები კიევთან, როგორც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სტრატეგიულ პარტნიორთან, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და 2022 წლის საგარეო მმართველობის ინდექსის სპეციალურ დამატებად იქნება წარმოდგენილი. ექსპერტების მიერ ამ მიმართულებით საქართველოს მმართველობას 22.5 ქულა აქვს მინიჭებული და შეფასებულია როგორც „არაეფექტიანი“.

საქართველოს ხუთი სტრატეგიული პარტნიორიდან – აშშ, აზერბაიჯანი, თურქეთი, რუმინეთი და უკრაინა – ეს უკანასკნელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეგობარი სახელმწიფოა. საერთაშორისო დონეზე თბილისი მხარს უჭერს კიევს თითქმის ყველა პლატფორმაზე; მხარდაჭერილია გაეროს რეზოლუცია, რომელიც გმობს რუსეთის შეჭრას უკრაინის ტერიტორიაზე, საერთაშორისო კრიმინალური სასამართლოსთვის მოწოდება, ომის დანაშაულების გამოძიების შესახებ, რუსეთის გარიცხვის გადაწყვეტილება გაეროს ადამიანის უფლებათა კომისიიდან (UN 2022a; ICC 2022; UN 2022b). თუმცა, საქართველომ ხმა არ მისცა ევროსაბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის რეზოლუციას, რომელიც შეეხება რუსეთის ტერორისტულ სახელმწიფოდ გამოცხადებას, თუმცა ქართული ოცნების პარლამენტარები ამას იმით ხსნიან, რომ რეზოლუცია, ამავდროულად, მოიცავდა ე.წ. პოლიტიკური პატიმრების, მათ შორის, მიხეილ სააკაშვილის გათავისუფლების მოთხოვნას საქართველოს სახელმწიფოსადმი (Civil.ge 2022p).

ამ მხარდაჭერის მიღმა, საქართველოს გაურკვეველმა პოზიციამ შიდაპოლიტიკურ წრეებში და ორაზროვანმა გადაწყვეტილებებმა გამოიწვია ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების შესამჩნევად გაციება. 24 თებერვლის შემდეგ პრემიერ დარიბაშვილის პირველმა განცხადებამ იმის შესახებ რომ საქართველო არ აპირებს, რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულ სანქციებს შეუერთდეს, უკამაყოფილება გამოიწვია კიევშიც (დარიბაშვილი 2022). უკრაინის მიმართ მათთვის მოულოდნელად არასაკმარისი მხარდაჭერის გამო პრეზიდენტმა ვოლოდიმირ ზელენსკიმ ელჩიც კი გაიწვია კონსულტაციებისთვის, რაც ორი ქვეყნის დიპლომატიურ ურთიერთობებში რადიკალური დაღმასვლაა. საქართველოს მთავრობა უკრაინის ქმედებებს აგრძესიული რიტორიკით პასუხობდა, რომლის ძირითადი მოტივი ის იყო, რომ ზელენსკის მთავრობაში არიან საქართველოს მთავრობის ყოფილი წევრები, რაც ორ ქვეყანას შორის პრობლემების მთავარი გამომწვევი ფაქტორია. საბოლოოდ მმართველმა პარტიამ კიევი ორმაგ სტანდარტსა და საქართველოს წინააღმდეგ ჰიბრიდული ომის წარმოებაში დაადანაშაულა (Samkharadze 2022b).

ამას დაემატა, ერთი მხრივ, პირდაპირი კომუნიკაციის არარსებობა და კიევში უმაღლესი დონის ვიზიტების ნაკლებობა მაშინ, როცა დასავლეთის ლიდერები აქტიურად გამოხატავდნენ უკრაინის მხარდაჭერას ამ უესტით. ასევე, ვოლოდიმირ ზელენსკის საქართველოს პარლამენტში მიმართვის უარყოფა, რაც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მიღებული პრაქტიკა იყო დასავლურ სახელმწიფოებში. თავდაპირველად ქართულმა მხარემ კიევის მოწვევაც უარყო უკრაინაში. საქართველოს საპარლამენტო დელეგაციის ვიზიტი ბუჩასა

და კიევში მხოლოდ მაშინ განხორციელდა, რაც საზოგადოებრივი წნები მთავრობაზე გაძლიერდა (Samkharadze 2022a; Civil.ge 2022d).

ამგვარად, უკრაინასთან, თავის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სტრატეგიულ პარტნიორთან ურთიერთობების თვალსაზრისით, თბილისმა შესამჩნევი უკუსვლა განიცადა მაშინ (Kakhishvili 2022), როდესაც წესით ამ ურთიერთობების კიდევ უფრო გამყარება ქვეყნის პრიორიტეტი უნდა იყოს.

ევროკავშირთან დაახლოება

2022 წელი ევროინტეგრაციის მიმართულებით, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოს კონსტიტუციურად გაცხადებული საგარეოპოლიტიკური პრიორიტეტია, ისტორიული შესაძლებლობის წელი აღმოჩნდა. რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შემდეგ ბრიუსელმა აღმოსავლეთით გაფართოების თვალსაზრისით ფუნდამენტურად ახალი ნაბიჯები გადადგა: მას შემდეგ, რაც ჯერ უკრაინამ, შემდეგ მოლდოვამ და, ბოლოს, საქართველომ კანდიდატობის განაცხადი წარადგინეს, კიევმა და კიშინოვმა კანდიდატის სტატუსი, ხოლო თბილისმა ევროპული პერსპექტივა მიიღეს. ნომინალურად ევროპული პერსპექტივის მინიჭება წინსვლაა საქართველოსთვის, რომელიც აქამდე ასოცირებული ქვეყანა იყო. დღეს თბილისი პოტენციური კანდიდატის სტატუსით აგრძელებს ევროკავშირთან დაახლოების პროცესს (European Commission n.d.). თუმცა, ბოლო პერიოდის განმავლობაში, დემოკრატიზაციის ხარისხის დალმასვლა და ღრმა პოლარიზაცია იმის წინაპირობა გახდა, რომ საქართველოს ვერ მიეღო უფრო დიდი შესაძლებლობა – კანდიდატის სტატუსი, რითაც ქვეყანამ ამ ეტაპისთვის ევროინტეგრაციის ისტორიული შესაძლებლობა გაუშვა ხელიდან (De Waal 2022).

ნიშანდობლივია ის, რომ მთავრობა თავდაპირველად უარს აცხადებდა ასოცირების ტრიოს ქვეყნებთან, უკრაინასთან და მოლდოვასთან ერთად განაცხადის შეტანაზე (ზალკალიანი 2022), თუმცა, საზოგადოებრივი წნების შედეგად, 2022 წლის 3 მარტს ქართული ოცნების ხელისუფლებამ კანდიდატობაზე განაცხადი გააკეთა, მაგრამ ევროპული საბჭოს საბოლოო გადაწყვეტილების შედეგად, საქართველომ კანდიდატის სტატუსი ვერ მიიღო (European Commission 2022a). ამის გამო მთავრობამ მწვავე კრიტიკა დაიმსახურა ოპოზიციისგან, სამოქალაქო საზოგადოებისგან, ექსპერტებისგან და კიდევ ერთი დასავლელი სტრატეგიული პარტნიორისგან – აშშ-ისგან (Civil.ge 2022i; OSGF 2022a; Kakachia 2022). რაც მთავარია, ხელისუფლების ამ შედეგმა გამოიწვია ფართო საზოგადოების რამდენიმედღიანი დემონსტრაცია (RFE/RL 2022).

ამას გარდა, კანდიდატის სტატუსის ვერმიღებით საქართველო ასოცირებული ტრიოს დანარჩენ ორ ქვეყანას მნიშვნელოვნად ჩამორჩა ევროინტეგრაციის გზაზე (Kakachia & Lebedanidze 2022) და ამ ჩამორჩენის უახლოეს ხანში აღმოფხვრის გარეშე გარკვეულ რისკებს წარმოშობს ტრიოს ფორმატში საქართველოს მონაწილეობასთან დაკავშირებით. გასული წლის ინდექსის საგარეო მმართველობის მიმართულების შეფასებისას დადებითად შეფასდა ასოცირებული ტრიოს ინიციირება ევროკავშირში გაწევრების პროცესის უკრაინასთან და მოლდოვასთან ერთად გასაღრმავებლად. თუმცა ამ მხრივ, არათუ წინსვლა არ შეინიშ-

ნება, არამედ ეს ჩამორჩენა უკუსვლად ფასდება.

2022 წლის განმავლობაში ევროკავშირის მიერ საქართველოს შესახებ მინიმუმ სამი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი გამოქვეყნდა: (1) ევროკავშირ-საქართველოს ასოცირების დღის წესრიგი 2021-2027 წლებისთვის (EUR-Lex 2022), (2) ევროპული კომისიის მოსაზრება საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭებისა და 12 რეკომენდაციის მიცემის შესახებ, რომელსაც შემდგომში ევროპული საბჭოს გადაწყვეტილება დაეფუძნა (European Commission 2022a) და (3) ასოცირების განხორციელების ყოველწლიური ანგარიში (European Commission 2022c). სამივე დოკუმენტში აქცენტები შეეხება საქართველოს წინსვლას ბოლო წლებში ევროინტეგრაციის მიმართულებით, თუმცა სამივეში ხაზგასმულია, რომ ქვეყანას აქვს სერიოზული უკუსვლა დემოკრატიული მაჩვენებლების თვალსაზრისით, განსაკუთრებით, პოლიტიკური გარემოს, ადამიანის უფლებების, სასამართლო და საარჩევნო სისტემის რეფორმის კუთხით.

ამ ფონზე, ქართული ოცნების პარტიის, ასევე, მთავრობის წევრების მხრიდან გააქტიურდა კონფიდენციალური რიტორიკა ბრიუსელთან ურთიერთობებში. ერთი მხრივ, მმართველი პარტიის წევრები ევროპარლამენტის წევრებსა და ყოფილ ელჩს თავს ესხმიან კონსპირაციული თეორიებით, ადანაშაულებენ რა მათ „კრიმინალების“ (იგულისხმება ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის ყოფილი და ამჟამინდელი ლიდერები) მფარველობაში (ქართული ოცნება 2022a), ასევე, კანდიდატის სტატუსის მოსაპოვებლად საქართველოს ომში მონაწილეობის აუცილებლობაში (ქართული ოცნება 2022b).

ამის საპირისპიროდ, ოფიციალურ დონეზე საქართველოს მთავრობამ რამდენიმე მნიშვნელოვანი ვიზიტი განახორციელა ბრიუსელში, მონაწილეობა მიიღო მინისტერიალში და მაღალი დონის შეხვედრებიც გამართა (Civil.ge 2022f). გრძელდება ევროკავშირ-საქართველოს ასოცირების საბჭოსა და საპარლამენტო კომიტეტების მუშაობა ბრიუსელსა და თბილისში, რომელთა შემდეგ ევროპარლამენტართა სამუშაო ჯგუფი აქცენტებს აკეთებს იმ ხარვეზებზე, რაც ქვეყანას ევროინტეგრაციის გზაზე აქვს (Kaljurand 2022).

საბოლოო ჯამში, გასულ წელთან შედარებით ევროკავშირთან დაახლოების ექსპერტების შეფასება 7.5 ქულით შემცირდა და 2022 წლისთვის 30 ქულაა, ხოლო მმართველობა „უფრო არაეფექტურად შეფასდა, ვიდრე ეფექტურად“. ნომინალური წინსვლის ფონზე, პოლიტიკური და დემოკრატიული რეფორმების თვალსაზრისით, უკუსვლა გაგრძელდა, სიხისტე შეიძინა ბრიუსელსა და თბილისს შორის ურთიერთობების პოლიტიკურმა განზომილებამ, შესაბამისად, ამ მიმართულებით მთავრობის მმართველობა შეიძლება უფრო უარყოფითად შეფასდეს, ვიდრე დადებითად.

ურთიერთობები აშშ-სთან

2022 წელს საქართველოსა და მის უმთავრეს სტრატეგიულ პარტნიორს, აშშ-ს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების 30 წლისთავი შესრულდა. 25 მარტს ამ დღისადმი მიძღვნილ განცხადებაში პრემიერმა ირაკლი ლარიბაშვილმა თქვა, რომ ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობები ისე მტკიცეა, როგორც არასდროს „საქართველოს მთავ-

რობა 2022). გაიმართა მნიშვნელოვანი ორმხრივი ოფიციალური ვიზიტები, როგორიცაა საქართველოს დელეგაციის შეხვედრები ვაშინგტონში, ასევე, აშშ-ის სახელმწიფო მდივნის თანაშემწის კარენ დონფრიდისა და შეიარაღების კონტროლისა და საერთაშორისო უსაფრთხოების საკითხებში მდივნის მოადგილის ბონი ჯენებინისის ვიზიტები თბილისში (US Embassy Tbilisi 2022b; US Department of State 2022). მიმდინარე წლის განმავლობაში, ფორმალური ურთიერთობების მხრივ, საქართველოს მხრიდან საკვანძო ცვლილება იყო საქართველოს ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრის, დავით ზალკალიანის ელჩად დანიშვნა ვაშინგტონში (MFA of Georgia 2022).

საქართველოსთვის საყურადღებოა ვაშინგტონში 2022 წელს მიღებული ორი დოკუმენტი: მნიშვნელოვანია წარმომადგენელთა პალატაში საქართველოს მხარდაჭერის აქტის მიღება ორპარტიული თანხმობით (Congress 2022). თუმცა, მიუხედავად დოკუმენტის გამოკვეთილად მხარდაჭერი პათოსისა, გადაწყვეტილია, რომ 2023 წლისთვის შემცირდება FMF და IMET პროგრამების დაფინანსება საქართველოსთვის, ხოლო ორმხრივი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების მიმართულებით სერიოზული გარღვევა საქართველოს მთავრობას არ აქვს. 2022 წლის ოქტომბრის დასაწყისში გამოქვეყნდა, ასევე, საპრეზიდენტო ადმინისტრაციის ახალი უსაფრთხოების სტრატეგია, რომელშიც ნახსენებია, რომ აშშ მხარს დაუჭერს საქართველოს ევროინტეგრაციას (The White House 2022).

ტრადიციულად, დადებითად შეიძლება შეფასდეს ორი ქვეყნის ურთიერთობები თავდაცვის სფეროში. წლის დასაწყისში საქართველომ აშშ-ისგან ჯაველინების ახალი პარტია მიიღო. მაისში განახლდა თავდაცვისა და შეკავების გაძლიერების ინიციატივის ორმხრივი კონცეფცია ორ ქვეყანას შორის, რითაც შემუშავდა თავდაცვის სფეროში ორი ქვეყნის თანამშრომლობის კონკრეტული გეგმა. საქართველომ 2022 წლის სექტემბერში, ასევე, მიიღო 11.5 მლნ. დოლარის სამხედრო დახმარება (US Embassy Tbilisi 2022c).

ამის საპირისპიროდ, მკვეთრად ზიანდება საქართველოს, როგორც დემოკრატიზაციის წარმატებული მაგალითის, იმიჯი ვაშინგტონის თვალში. ეს ჩანს ელჩ კელი დეგნანის მრავალგზის კრიტიკაში მთავრობის მიერ განხორციელებული რეფორმების და დემოკრატიული პროცესების მიმართ (US Embassy Tbilisi 2022a; House of Foreign Affairs Committee 2022), ასევე, სხვადასხვა ანგარიშებსა და ოფიციალურ განცხადებებში ვაშინგტონში. ამის საპასუხოდ, მმართველი ქართული ოცნება, ევროკავშირის მსგავსად, პერიოდულად უპირისპირდება აშშ-ის ელჩისაც და სახელმწიფოსთვის შეურაცხმყოფელ და კონსპირაციულ მოქმედებებში ადანაშაულებს (Civil.ge 2022j). აღსანიშნავია, რომ ეს რიტორიკა სამთავრობო წრეებში ნაკლებად უღერდება, და პრემიერმა ისიც კი თქვა, რომ „საქართველოს ინტერესებში ამერიკის კრიტიკა არ არის“ (Civil.ge 2022o), თუმცა, ის აშკარაა პარტიულ რიტორიკაში, რასაც შესაბამისი რეაგირება მოჰყვა ვაშინგტონშიც: სახელმწიფო დეპარტამენტის პრესსპიკერის თქმით, ვაშინგტონი სრულად ენდობა და მხარს უჭერს ელჩი დეგნანის მუშაობას, რაც თბილისში ვიზიტით მყოფმა სახელმწიფო მდივნის თანაშემწემაც დაადასტურა (US Department of State 2022).

საბოლოო ჯამში, ექსპერტების შეფასებით აშშ-სთან ურთიერთობებმა ერთ-ერთი ყველაზე რადიკალური დაღმასვლა განიცადა: 2021 წელთან შედარებით ის 15 ქულით შემცირდა და 2022 წლისთვის 22.5 ქულითაა შეფასებული. ფორმალურად ორ ქვეყანას შორის პარტნიო-

რობა გრძელდება, განსაკუთრებით თავდაცვის სფეროში. თუმცა დემოკრატიზაციასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ხარვეზების გათვალისწინებით, საქართველო ხშირად იმ-სახურებს კრიტიკას ვაშინგტონიდან, რაც, დროთა განმავლობაში, ხელისუფლების ხისტი რეაგირებიდან გამომდინარე ურთიერთობების გაციების მიზეზი ხდება.

დაახლოება ნატოსთან

2022 წელს ნატოში გაწევრების მსურველი ქვეყნებისთვის ღია კარის პოლიტიკა მკაფიოდ დაადასტურეს ბრიუსელში მას შემდეგად, რაც ვლადიმერ პუტინმა მოითხოვა უსაფრთხოების ლეგალური გარანტიები. ნატომ, აშშ-სთან ერთად ცალსახად გამოხატა პოზიცია პუტინისთვის გაგზავნილ წერილში, რომ რუსეთის ე.წ. არაფორმალური ვეტო ჩრდილოატ-ლანტიკური ინტეგრაციაში ხელს ვერ შეუშლიდა ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა უკრაინა და საქართველო (NYT 2022). ეს ისტორიული დაპირისპირება იყო რუსეთსა და ნატოს შორის საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, რამაც ძალთა ახალი გადანაცვლებისთვის საფუძველი მოამზადა.

ამ ფონზე, ფორმალური თანამშრომლობის თვალსაზრისით საქართველო 2022 წლის გან-მავლობაში აგრძელებდა დაახლოებას ნატოსთან. ეს წელი გამოირჩა სხვადასხვა რანგის ორმხრივი ინტენსიური ვიზიტებით როგორც ბრიუსელში, ისე თბილისში. უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ განსაკუთრებით საყურადღებო იყო დაზვერვისა და უსაფრთხოების საკითხებში ნატოს გენერალური მდივნის თანაშემწის (Parliament.ge 2022c), ნატოს საპარ-ლამენტო ასამბლეის დელეგაციის (NATO Parliamentary Assembly 2022) და კავკასიაში ნა-ტოს სპეციალური წარმომადგენლის ვიზიტები თბილისში (GPB 2022a). გარდა ამისა, საქა-რთველომ მონაწილეობა მიიღო თავდაცვის მინისტერიალებში თებერვალში, ივნისსა და ოქტომბერში, და საგარეო საქმეთა მინისტრების მინისტერიალში.

თავის მხრივ, მნიშვნელოვანი იყო საქართველოს მიწვევა ნატოს მადრიდის სამიტზე, რომე-ლიც გადამწყვეტი პოლიტიკური შეკრება იყო რუსეთის უკრაინაში შემდეგ, როცა ალიანსს ახალი სტრატეგია უნდა ჩამოეყალიბებინა, ამიტომ თბილისის სამიტზე მიწვევა უმნიშვნელოვანესი გზავნილი იყო იმისთვის, რომ გაღრმავებული ინტეგრაციის პერსპექ-ტივა და ნატოს მტკიცე მხარდაჭერა საქართველოს მიმართ არ იცვლება. საქართველოზე მორგებული დახმარების ლონისძიებათა დოკუმენტის მიღება (NATO 2022a) ნატოს მხრი-დან დადებით მიღწევად შეიძლება შეფასდეს ნატოსთან დაახლოების მიმართულებით.

თანამშრომლობა გრძელდება სამხედრო თავსებადობის კუთხითაც. ამ მხრივ აღსანიშნავია ნატოს სამხედრო კომიტეტის სხდომა, ასევე, ნატო-საქართველოს სწავლება 2022 (NATO 2022c). პრაქტიკული თანამშრომლობის თვალსაზრისით დადებითად უნდა შეფასდეს, ისიც, რომ თავდაცვის ინსტიტუციურმა აღმშენებლობის სკოლამ, რომელიც არსებითი პაკეტის ფარგლებში 2016 წლიდან ფუნქციონირებს საქართველოში, წელს ნატოს ინსტიტუციური აკრედიტაცია მიიღო (NATO 2022b), რაც საწვრთნელ-საგანმანათლებლო მიმართულებით თავსებადობის წინსვლაზე მიუთითებს.

ნატოსთან დაახლოების მიმართულებით, ინტეგრაციის პოლიტიკურ განზომილებაში ქვეყ-

ანა უკუსვლას უფრო განიცდის, ვიდრე წინსვლას. კავკასიაში სპეციალური წარმომადგენლის, ხავიერ კოლომინას ვიზიტის შემდეგ აღინიშნა კიდევ, რომ რეფორმების განხორციელების ის მაჩვენებლები, რაც დღეს საქართველოს აქვს, „არ არის ის, რაც ნატოში უნდათ, რომ ნახონ“ (Civil.ge 2022e). გარდა ამისა, გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით ნატოს პრიორიტეტები და სტრატეგიული ამოცანები ცვლილებებს განიცდის, მეტია ფოკუსი ალიანსის აღმოსავლეთ საზღვრებზე და შავი ზღვის უსაფრთხოებაზე, გაზრდილია ინტერესი ალიანსის ჩრდილოეთით გაფართოების მიმართაც. ნატოს სტრატეგიული ინტერესების ასეთი ცვლილება, რომელიც რუსეთის უკრაინაში შეჭრამ გამოიწვია, ალიანსთან მეტად დაახლოების და თავსებადობის გაზრდის თვალსაზრისით, შეიძლება ხელსაყრელი შესაძლებლობა იყოს. რაოდენობრივ შეფასებაში ნატოსთან დაახლოების კომპონენტმა მცირე ცვლილება განიცადა და შესაძლო 100 ქულიდან 32.5 ქულა დაიმსახურა.

საგარეო გამოცვევების რეაგირება

საგარეო გამოწვევების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო ორი ძირითადი მოვლენა, რაც საქართველოზე პირდაპირ გავლენას ახდენდა და ახდენს: რუსეთის მხრიდან მომდინარე მზარდი საფრთხეები უკრაინაში წარმოებული ომის ფონზე და აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის სამხედრო დაპირისპირების რამდენჯერმე გამწვავება.

მას შემდეგ, რაც 2022 წლის თებერვალში რუსეთი უკრაინის ტერიტორიაზე შეიჭრა, ცივილიზებულმა სამყარომ საბოლოოდ აღიარა, რომ პუტინის რუსეთი დამპყრობლური ამბიციებით მოქმედებს. ევროსაბჭომ რუსეთი ტერორისტულ სახელმწიფოდ აღიარა. ამ ფონზე, ცხადია, საქართველოსთვის, რომლისთვისაც რუსეთი საფრთხის უპირველესი წყაროა, კრემლიდან მომავალი რისკები იზრდება. სხვადასხვა სცენარების მიხედვით მაშინაც კი, თუკი რუსეთი უკრაინის საომარ კამპანიაში საბოლოოდ დამარცხდება, საქართველო კვლავ რისკის ზონაა, რადგან ის მოსკოვში რუსეთის ტრადიციულ უკანა ეზოდ მიიჩნევა (Kakachia & Kakabadze 2022). საქართველო დიდადა დამოკიდებული რუსულ ეკონომიკაზე (TI.ge 2022e). ამავე დროს, ქვეყნის ტერიტორიებზე რუსული საოკუპაციო ჯარებია განთავსებული. შესაბამისად, პუტინისთვის რთული არ არის, საჭიროების შემთხვევაში საქართველოს წინაშე ყველა ის ბერკეტი გააქტიუროს, რაც მას აქამდე ხელთ აქვს. ამ საგარეო საფრთხის წინაშე საქართველოს მთავრობის მიდგომა რუსეთთან „ნორმალიზების“ პოლიტიკის ჩარჩოებში მიმდინარეობს და კრემლის მკვეთრად გაღიზიანებას მთავრობა ერიდება, რის გამოც მოსკოვისგან შექებასაც იმსახურებს (Civil.ge 2022b).

საქართველოს მხრიდან რამდენიმე მნიშვნელოვანი ორმხრივი და მრავალმხრივი მოლაპარაკება და ვიზიტი განხორციელდა დასავლურ ქვეყნებთან: საყურადღებო სტრატეგიული ნაბიჯებია პარლამენტის სპიკერის შალვა პაპუაშვილის ჩასვლა დიდ ბრიტანეთში, პოლონეთის პრემიერისა და შვედეთის თავდაცვის მინისტრის ვიზიტები თბილისში, შავი ზღვის ქვეყნებთან – ბულგარეთთან და რუმინეთთან გააქტიურება, ამ უკანასკნელთან სტრატეგიული შეთანხმების ხელმოწერა საქართველოს პრეზიდენტის მიერ (President of Georgia 2022). მნიშვნელოვანია ამ მხრივ რამშტაინის შეხვედრებში მონაბილეობა სექტემბერსა და ოქტომბერში (GPB 2022b), განსაკუთრებით იმ ფონზე, რომ პირველი შეხვედრა საქართველოს გარეშე გაიმართა და ამან ვნებათაღელვა და მთავრობის კრიტიკა გამოიწვია

ქვეყნის შიგნით (ჩიჩეუა 2022). მეორე მხრივ, უსაფრთხოების ზრდადი რისკების ფონზე, საქართველოს მთავრობას არ აქვს მნიშვნელოვანი მიღწევები სტრატეგიული ალიანსების თუ თავდაცვითი თანამშრომლობების გაძლიერების კუთხით, რაც საქართველოს მყარად მოაქცევს დასავლური ქოლგის საზღვრებში.

დადებითად ფასდება საქართველოს მთავრობის რეაგირება სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის კვლავ გამწვავებულ კონფლიქტზე. საქართველო ტრადიციულ ნეიტრალურ პოზიციას ინარჩუნებს, მხარს უჭერს აზერბაიჯანის ტერიტორიულ მთლიანობას, და მედიატორის როლის თამაშს ცდილობს. 2022 წლის განმავლობაში ორივე ქვეყანასთან სხვადასხვა რანგის ორმხრივი ვიზიტები შესამჩნევადაა გახშირებული. ამავდროულად, თბილისის მნიშვნელოვანი მიღწევაა ის, რომ სწორედ თბილისში ორი ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრი შეხვდა ერთმანეთს, რაც ისტორიული წინსვლაა (Civil.ge 2022k) და შეიძლება ითქვას, ქართულ მხარეს აქ გადამწყვეტი როლი ეკისრება. ინფრასტრუქტურული პროექტების თვალსაზრისით წინგადადგმულ ნაბიჯად უნდა მივიჩნიოთ სადახლოზე საქართველოსა და სომხეთს შორის ხიდის გახსნა. საქართველოს მხრიდან ინფრასტრუქტურულ პროექტების გააქტიურება ის სტრატეგიაა, რამაც შესაძლოა სამხრეთ კავკასიური ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური პოტენციალი გაზარდოს. თუმცა, ექსპერტები ხშირად აღნიშნავენ, რომ საქართველოს კიდევ უფრო მეტად სჭირდება გააქტიურება როცა საქმე აზერბაიჯან-სა და სომხეთის ურთიერთობების დარეგულირებას ეხება, რადგან მას ამის პოტენციალი აქვს (სამხარაძე 2022; ბრაგვაძე 2022).

ექსპერტების მიერ 2022 წლის განმავლობაში ამ მიმართულებით მმართველობის ეფექტუალურობის შეფასება საგარეო გამოწვევებზე რეაგირების თვალსაზრისით არ შეცვლილა და კვლავ 32.5 ქულას შეადგენს. მიუხედავად იმ გადადგმული ნაბიჯებისა, რომლებსაც საგარეო პოლიტიკაზე პასუხისმგებელი უწყებები ახორციელებენ, საკმაოდ რთულ და სწრაფადცვალებად გარემოში ეს საკმარისი არ არის და საქართველოს მეტად გამოკვეთილი და მკაფიო ნაბიჯების გადადგმა სჭირდება ამ გამომწვევებთან გასამკლავებლად.

მმართველობა უსაფრთხოების მიმართულებით

საგარეო უსაფრთხოების მიმართულებით მმართველობის ეფექტიანობა რამდენიმე ძირითადი განზომილებითა მნიშვნელოვანი: ოკუპირებული ტერიტორიები და თავდაცვისუნარიანობის ამაღლება, და შიდა უსაფრთხოების გაძლიერება.

ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართულებით რისკები გაიზარდა რუსეთის მიერ უკრაინის სუვერენული ტერიტორიების ჯერ დამოუკიდებლობის აღიარების, ხოლო მოგვიანებით ქვეყნის 4 რეგიონის ანქსიის შემდეგ. უკრაინული ტერიტორიების ანქსიამდე განიხილებოდა რეფერენდუმის ჩატარება ე.წ. სამხრეთ ოსეთში რუსეთთან მიერთების შესახებ. ცხადია, რეფერენდუმის შესაძლებლობა დაგმო როგორც თბილისმა, ისე საერთაშორისო საზოგადოებამ. საბოლოოდ აპრილს ჩანიშნული რეფერენდუმი გაუქმდა კრემლთან კონსულტაციების შედეგად თვითგამოცხადებული სამხრეთ ოსეთის ახალარჩეული ლიდერის აღან გაგლოევის მიერ. ამის პარალელურად გრძელდება ე.წ. ბორდერიზაციის პროცესი და საქართველოს მოქალაქეების საოკუპაციო ხაზიდან გატაცების პროცესი, რასთან

დაკავშირებითაც მთავრობა საერთაშორისო პარტნიორების დახმარებით ახერხებს მათ გამოხსნას, თუმცა რაიმე ფუნდამენტური გაუმჯობესება ამ მიმართულებით კვლავ ვერ ხერხდება.

თბილისისთვის საყურადღებო იყო უპრეცედენტო მოვლენა, სირიის საგარეო საქმეთა მინისტრის აგვისტოს ვიზიტის შემდეგ, ბელარუსის პრეზიდენტის ალექსანდრ ლუკაშენკოს ჩასვლა აფხაზეთში, რასაც მოჰყვა სპეცულაციები იმის შესახებ, რომ შესაძლოა, ლუკაშენკომ პუტინთან შეთანხმების შედეგად, საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების დამოუკიდებლობა აღიაროს. ამასთან დაკავშირებით ოფიციალური თბილისის რეაქცია იყო ბელარუსის ელჩის ახსნა-განმარტებისთვის დაბარება, თუმცა ამის მიღმა მთავრობას ბელარუსთან ურთიერთობების ფარგლებში სხვა ზომა არ მიუღია, მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებაში გაჩნდა ელჩის გამოწვევის და უფრო მკვეთრი რეაქციის მოთხოვნილება (ზაქარეიშვილი 2022).

შიდა უსაფრთხოების თვალსაზრისით, 2022 წლის განმავლობაში საქართველოსთვის რისკის სახით გამოჩენდა რუსეთის მოქალაქეების მასიური შემოდინება ჯერ რუსეთის შეჭრის, შემდეგ პუტინის მიერ მობილიზაციის გამოცხადების შედეგად. ამ თვალსაზრისით, ექსპერტები ხედავენ რისკებს როგორც ჰიბრიდული ომის, ისე შიდასამოქალაქო დივერსიებისა და არეულობის თვალსაზრისით (Kakachia & Kandelaki 2022). ოპოზიციური პარტიების ნაწილი სავიზო რეჟიმსაც კი ითხოვს რუსეთან (Jam-news 2022b; OSGF 2022b). შესაბამისად, ამ მიმართულებით ხელისუფლების მმართველობა უმეტესად უარყოფითად ფასდება.

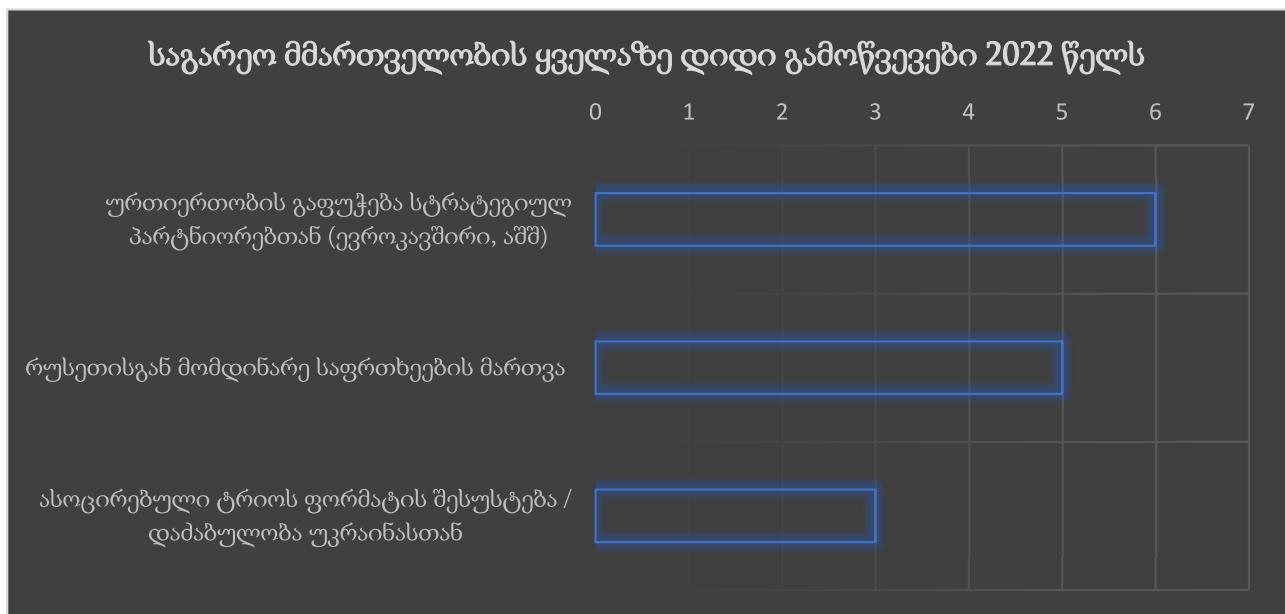
თავდაცვისუნარიანობის მიმართულებით მმართველობის თვალსაზრისით საქართველო კვლავ აგრძელებს იმ საერთაშორისო წვრთნების მასპინძლობას, ან მათში მონაწილეობას ევროპაში, რომლებიც დასავლურ სტანდარტებთან მიახლოებაში უნდა დაეხმაროს ქვეყანას. მნიშვნელოვანია, რომ საქართველო აქტიურად აგრძელებს აშშ-სთან ერთად რეგულარულ წვრთნებს როგორც საქართველოში, ასევე ევროპაში. წელსაც ჩატარდა მრავალეროვანი რეგულარული წვრთნა „ლირსეული პარტნიორი“, ასევე ევროპაში აშშ-ის ხელმძღვანელობით 30 ევროპულ სახელმწიფოს შორის გამართული „ტროას ნაკვალევი 2022“, რომელშიც საქართველო მეორე წელია, მონაწილეობას იღებს. გაიმართა ასევე მორიგი სპეციალური ძალების წვრთნები აშშ-სთან პარტნიორობით. საქართველომ 2022 წლის სექტემბერში, ასევე მიიღო 11.5 მლნ. დოლარის სამხედრო დახმარება აშშ-ისგან, თუმცა საგარეო სამხედრო დაფინანსება წელს 10 მილიონით შემცირდა (US Embassy Georgia 2022).

უკრაინის ომმა აჩვენა, რომ საქართველო ჯერ კიდევ შორსაა თავდაცვისუნარიანობის იმ სტანდარტებისგან და შესაძლებლობებისგან, როგორი საფრთხეების წინაშეც რუსული გეოპოლიტიკური და სამხედრო ამბიციები აყენებს ქვეყანას. დადებით წინსვლად უნდა მივიჩნიოთ თავდაცვის ბიუჯეტის ზრდა 2023 წლისთვის, რაც შესაძლოა უკავშირდებოდეს ტოტალური თავდაცვის სტრატეგიის ფარგლებში თავდაცვის პოლიტიკის გაფართოებას და შესაბამის რეფორმებს. იმ ფონზე რომ რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შედეგად, კრემლის ფოკუსი ნაკლებადაა კონცენტრირებული ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, თუმცა ექსპერტების შეფასებით, ეს ვერ უზრუნველყოფს ეფექტიანობის შესაბამის ხარისხს. და ამ მიმართულებით ეფექტიანობა უფრო უარყოფითად ფასდება, ვიდრე დადებითად.

შეჯამება

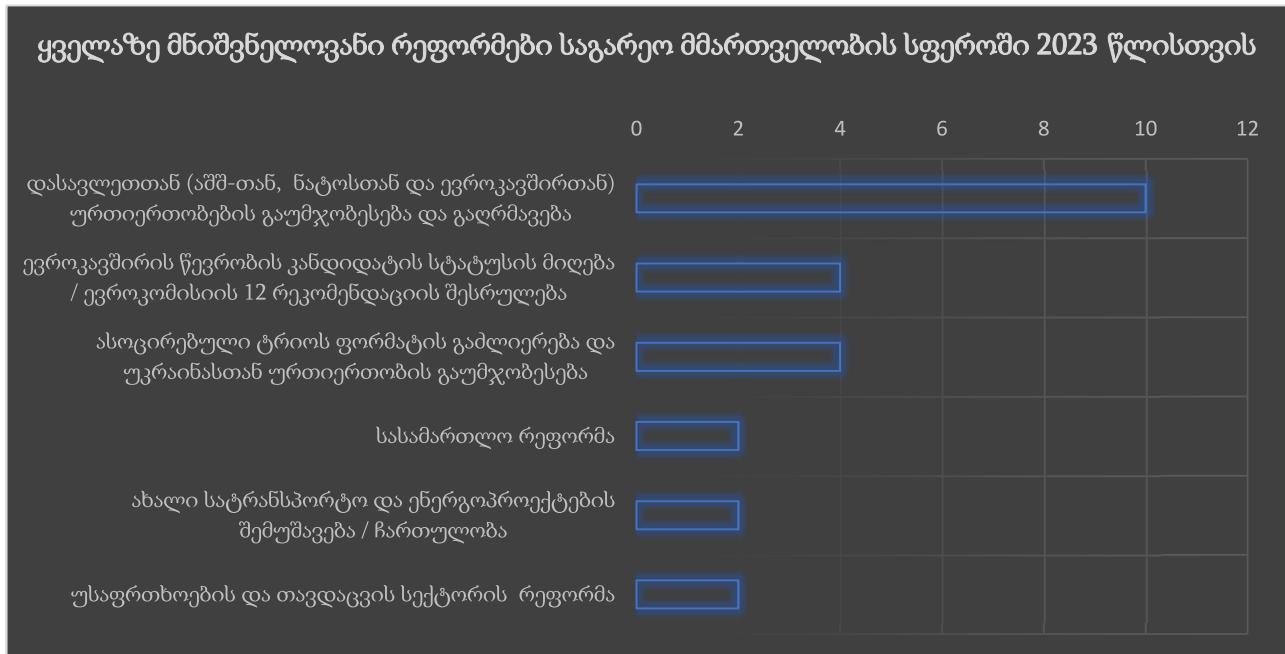
შეჯამების სახით, უნდა აღინიშნოს, რომ, გასული წლის მსგავსად, საქართველოს მთავრობის ეფექტიანობას საგარეო მმართველობის კუთხით მნიშვნელოვნად აფერხებს შიდაპოლიტიკური, შიდადემოკრატიული ფაქტორები, როგორიცაა პოლარიზაცია, სუსტი რეფორმები და პრობლემები ადამიანის უფლებათა კუთხით, რაც აისახა ევროკავშირის რეკომენდაციებში. ექსპერტთა შეფასების მიხედვით, მთავარ გამოწვევად რჩება ურთიერთობების გაფუჭება აშშ-თან, რუსეთისგან მომდინარე საფრთხეების არაოპტიმალური მართვა და ასოცირებული ტრიოს ფორმატის შესუსტება/დაძაბულობა უკრაინასთან (გრაფიკი 13). მეორე მხრივ, შედარებით პოზიტიურად მოვლენებად შეფასდა ევროპული პერსპექტივის გაჩენა და წევრობაზე განაცხადის შეტანა, სომხეთ-აზერბაიჯანს შორის მედიაციის პროცესში ჩართულობა, ასევე ქვეყნის სატრანსპორტო და რეგიონული როლის განმტკიცება.

გრაფიკი 13: გთხოვთ დაასახელოთ 2022 წლის განმავლობაში სამი ყველაზე დიდი გამოწვევა საქართველოში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის კუთხით (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის გამოწვევები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

2023 წელს გადასადგმელი აუცილებელი ნაბიჯები საგარეო მიმართულების გასაძლიერებლად, ექსპერტების მოსაზრებით, არის, პირველ რიგში, დასავლეთთან (აშშ-თან, ნატოსთან და ევროკავშირთან) ურთიერთობების გაუმჯობესება და გაღრმავება, ასევე ასოცირებული ტრიოს ფორმატის გაძლიერება და უკრაინასთან ურთიერთობის გაუმჯობესება, და უსაფრთხოების და თავდაცვის სექტორის რეფორმა (გრაფიკი 14).

გრაფიკი 14: გთხოვთ, დაასახელოთ სამი რეფორმა/იდეა, რომელიც საქართველოში საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის გაუმჯობესებისთვის პრიორიტეტი უნდა იყოს 2023 წლისთვის (გრაფიკში მოყვანილია მხოლოდ ის რეფორმები/იდეები, რომლებიც სულ მცირე ორჯერ იყო ნახსენები)

საბოლოო ჯამში, უნდა ითქვას, რომ 2022 წელს საგარეო მმართველობის კუთხით საქართველოს მთავრობის მთავარი ხარვეზი იყო აშშ-სთან ურთიერთობების დაძაბვა და პოზიციონირება რუსეთ-უკრაინის ომთან მიმართებით, რაც აისახა კიდეც ექსპერტთა რაოდენობრივ შეფასებებში. ამავდროულად, მნიშვნელოვანია ევროკავშირთან დაახლოების მიმართულებით ნომინალური წინსვლა ევროპული პერსპექტივის მინიჭების სახით, თუმცა ისეთი დიდი შანსის ხელიდან გამვება, როგორიცაა კანდიდატის სტატუსის მოპოვება, მნიშვნელოვანი დანაკარგია მმართველობის ამ ეტაპზე. საქართველო აგრძელებს ნატოსთან თავსებადობის გაზრდის პროცესს, განსაკუთრებით მადრიდის სამიტის შემდეგ, თუმცა პოლიტიკური გარემო ამ მიმართულებითაც საგრძნობ უარყოფით გავლენას ახდენს. უსაფრთხოების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი წინსვლა ოკუპირებულ ტერიტორიებთან მიმართებით არ შეიმჩნევა. ამ ფონზე, თავდაცვის ბიუჯეტის გაზრდის მიუხედავად, სუვერენიტეტის და უსაფრთხოების მიმართ ზრდადი საფრთხეები კვლავ მთავარი გამოწვევაა.

დასპგნა

საქართველოს მმართველობის ინდექსი (GGI) უკვე მეორე წელია ახორციელებს საქართველოს საქმიანობის შეფასებას მმართველობის ოთხ ფართო კატეგორიაში (დემოკრატია, ეფექტურობა, სოციალურ-ეკონომიკური, საგარეო). მმართველობის თითოეული კატეგორიის შეფასება GGI ექსპერტთა გამოკითხვის მეშვეობით მოხდა, ხოლო ამ ანგარიშის ნარატიულ ნაწილში შემოთავაზებულია ექსპერტთა პასუხების დეტალური კონტექსტური ანალიზი. ეს ანგარიში, ასევე, პირველია, რომელიც მოიცავს შედარებით კომპონენტს – 2021 და 2022 წლების ექსპერტთა შეფასებების შედარებას.

ანგარიშში აღნიშნულია საქართველოს რთული გზა ქვეყნის მრავალმხრივი ტრანსფორმაციისკენ. 2022 წლის ანგარიში როგორც წინა წლის ანგარიშის განვითარებადობას, ასევე ცვლილებას აჩვენებს. განვითარებადობა ჩანს შიდა პრობლემებთან მიმართებით: GGI ექსპერტთა გამოკითხვაში საქართველოს საქმიანობა დემოკრატიული მმართველობის მიმართულებით კვლავ ყველაზე არადამაკმაყოფილებლად და ყველაზე დაბალი ქულებით შეფასდა, ძირითადად ისეთი ქვეკატეგორიების უმდაბლესი ქულების გამო, როგორებიცაა „მართლმსაჯულების უზრუნველყოფა“ და „სასამართლო რეფორმა.“ შესაბამისად, როგორც 2021 წელს, 2022-შიც სასამართლო რეფორმა უმთავრეს პრიორიტეტად განისაზღვრა.

მთავარი ცვლილებები საქართველოს საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკაში ჩანს, რომ ლებიც გამომდინარეობს უკრაინაში რუსეთის შეჭრისგან და მის შედეგებზე საქართველოს ნახევრად ოპტიმალური რეაგირებისგან. შედეგად, საქართველოს საგარეო მმართველობის ქულა მნიშვნელოვნად შემცირდა და საგარეო პოლიტიკის საკითხები ქვეყნის გამოწვევების სიასა და 2023 წელს გადასადგმელ ნაბიჯებში დაწინაურდა. ისინი მოიცავს საჭიროებას, აღდგეს და გაღრმავდეს ურთიერთობები უკრაინასა და დასავლელ პარტნიორებთან, მოხდეს უფრო ეფექტური რეაგირება რუსეთთან დაკავშირებულ რისკებზე და შესრულდეს ევროკომისიის 12 რეკომენდაცია, რათა კიდევ არ გადაიდოს ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღება.

სიტყვარი

იცდებსის ინდიკატორები და პვენდიკატორები

დემოკრატიული გარემონტინა

- **სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები.** სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები მოიცავს უფლებებს, დაცული იყო დისკრიმინაციისგან სქესის, რასის, სექსუალური ორიენტაციის, ეროვნების, კანის ფერის, ასაკის, პოლიტიკური შეხედულებების, ეთნიკური კუთვნილების, სოციალური კუთვნილების, რელიგიის, და შეზღუდული შესაძლებლობის ნიშნით და უფლებებს, გქონდეს გამოხატვის, სიტყვის, პრესის, შეკრების და გადადგილების თავისუფლება.
- **საარჩევნო სისტემა.** საარჩევნო კანონმდებლობის და საარჩევნო რეფორმების მდგომარეობა, ცენტრალური საარჩევნო ადმინისტრაციის ავტონომიურობის ხარისხი და მიუკერძოებლობა, ჩატარებული არჩევნების ხარისხი, მთავრობასა და ოპოზიციურ პარტიებს შორის თანაბარი სათამაშო მოედნის არსებობა, ძალადობის და დაშინების შემთხვევები.
- **პორიზონტალური ანგარიშვალდებულება.** ძალაუფლების პორიზონტალური დანაწილება, რომელიც გარანტირებულია კონსტიტუციით/კანონმდებლობით და მისი პრაქტიკული განხორციელება. საქართველოს შემთხვევაში, როგორია აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე საპარლამენტო ზედამხედველობის ეფექტიანობა. სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის, გამჭვირვალობის და ეფექტური შეფასება.
- **სამოქალაქო საზოგადოება და არასამთავრობო აქტორები.** სახელმწიფოსგან ავტონომიური სფერო, რომელიც მოიცავს თვით-ორგანიზებულ ჯგუფებს და მოძრაობებს, არასამთავრობო ორგანიზაციებს, სამოქალაქო აქტივისტებს, სხვადასხვა ინტერესთა და პროფესიულ გაერთიანებებს. ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოება აძლიერებს დემოკრატიას, საზოგადოებრივ კონტროლს უწევს სახელმწიფო უწყებებს, ხელს უწყობს სოციალურ ჩართულობას, პოლიტიკური და სოციალური პასუხისმგებლობის ამაღლებას, ცალკეული მოქალაქეებისა და ჯგუფების სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების დაცვას.

მთავრობის ეფექტიანობა

- **ძალაუფლებაზე მონოპოლია** – სახელმწიფოს ლეგიტიმური მონოპოლია ძალის გამოყენებაზე და მისი უნარი, მიიღოს და აღასრულოს პოლიტიკური გადაწყვეტილებები სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე, მის საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში. ძალაუფლებაზე სახელმწიფოს მონოპოლია და მისი აღსრულება შეიძლება შეიზღუდოს დროის მონაკვეთში, სახელმწიფოს გარკვეულ ტერიტორიაზე, პოლიტიკის

კონკრეტული მიმართულებით, გარკვეული სოციალური ჯგუფის ან მოსახლეობის კონკრეტულ ნაწილთან მიმართებით.

- **არაფორმალური მმართველობა და ლეგიტიმაციის ალტერნატიული ფორმა** – არასახელ-მწიფო აქტორების გავლენა ხელისუფლებაზე და მის პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე, მაშინაც კი, როდესაც პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღები პირები ფორმალურად დემოკრატიული ინსტიტუტების კონტექსტში მოქმედებენ.
- **კორუფციის კონტროლი** – მთავრობის უნარი, გაატაროს ქმედითი პრევენციული და პროაქტიური ღონისძიებები ბიუროკრატიული (საჯარო სექტორში დასაქმებული დაბალი ან საშუალო რგოლის თანამდებობის პირების მიერ მომსახურების სანაცვლოდ მატერიალური სარგებლის მიღებას, ასევე, პირადი კეთილდღეობისთვის სახელმწიფო ქონების და სხვა სახელმწიფო რესურსების უკანონოდ გამოყენებას ან მითვისება) და პოლიტიკური კორუფციის (ხელისუფლების სამივე შტოში პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღებთა ან მათი ახლო წრის მხრიდან თანამდებობის არალეგიტიმური პირადი ან პარტიული მიზნებისთვის გამოყენება) წინააღმდეგ.
- **საჯარო სერვისები და კონკურენცია** – საჯარო სერვისები არის მომსახურება, რომელსაც სახელმწიფო ინსტიტუტები უზრუნველყოფს როგორც ცენტრალურ, ასევე მუნიციპალურ დონეზე. რაც ეხება კონკურენციას, ეს გულისხმობს კონკურენციის ახალ სისტემას, რომელიც საქართველოში ამოქმედდა საჯარო ადმინისტრაციის რეფორმის განხორციელების შემდეგ და რომლის მიხედვითაც შეიცვალა საჯარო მოხელეების შერჩევის პროცედურები.

სოციალურ-ეკონომიკური მმართველობა

- **ეკონომიკური ჩარჩო და შრომის ბაზარი.** ეს თემა ეხება მთავრობის ზოგადი სტრატეგიის არსებობას მარეგულირებელი პოლიტიკის მეშვეობით მისი ეკონომიკის მომავალზე ორიენტირებული განვითარების მხარდასაჭერად. კითხვებია: რამდენად წარმატებული იყო ეკონომიკური პოლიტიკა სამიედო ეკონომიკური ჩარჩოს უზრუნველყოფაში და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაზრდაში. შრომის ბაზარი ითვალისწინებს მთავრობის სტრატეგიებს შემდეგი ამოცანების შეჯერების მიზნით: უმუშევრობის შემცირება და სამუშაოს უსაფრთხოება და შრომის ბაზარზე მიწოდებისა და მოთხოვნის დაბალანსება პოტენციური დამსაქმებლების საჭიროებების შესაბამისად სამუშაო ძალის საკმარისი მობილურობით.
- **საგადასახადო და საპიუჯეტო პოლიტიკა.** ქმედითი საგადასახადო პოლიტიკის შედეგად მიიღწევა შემოსავლების გამომუშავების, ზრდის ხელშეწყობის და საკმარისი ფინანსური რესურსების უზრუნველყოფის მიზნები, რათა ქვეყანამ შეასრულოს თავისი ამოცანები და ვალდებულებები გრძელვადიან პერსპექტივაშიც. მდგრადმა ბიუჯეტირებამ მთავრობას უნდა მისცეს შესაძლებლობა, გადაიხადოს თავისი ფინანსური ვალდებულებები (გადახდისუნარიანობა), შეინარჩუნოს ეკონომიკური ზრდა, შეასრულოს მომავალი ვალდებულებები არსებული საგადასახადო ტვირთით (სტაბილური

გადასახადები) და გადაიხადოს მიმდინარე ვალდებულებები ხარჯების მომავალი თაობებისთვის დაკისრების გარეშე (თაობათაშორისი სამართლიანობა).

- **სოციალური პოლიტიკა.** სოციალური პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს მდგრადობის გაძლიერებას, გულისხმობს ადამიანებისთვის საკუთარი ღირებულებების შესაბამისად მოქმედებისა და ცხოვრების შესაძლებლობების შენარჩუნებას ან გაზრდას, რაც უზრუნველყოფს საზოგადოებაში მონაწილეობის მაღალ ხარისხს. აქ მთავარია ქვეყანაში პოლიტიკის შემუშავების შესწავლა, ასევე იმის შესწავლა, თუ რამდენად აქტიურად უწყობენ ხელს მთავრობები სოციალური ინტეგრაციის, ჯანმრთელობის, ოჯახებისა და უთანასწორობის სფეროებში საზოგადოებრივი სიკეთეების უზრუნველყოფას.
- **სოციალური დახმარება და ჯანმრთელობის დაცვა.** სოციალური დახმარება გულისხმობს ადამიანებისთვის სამართლიანი, მიზანმიმართული და ქმედითი დახმარების განვითარების სპეციალური ფინანსური და არაფინანსური სოციალური პაკეტების მეშვეობით სოციალური დახმარების რეგულირებული სისტემის შემუშავების გზით. ჯანმრთელობის დაცვა გულისხმობს ღონისძიებების ერთობლიობას, რომელიც მიზნად ისახავს საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის გაუმჯობესებას, დაავადებათა პრევენციას და დაავადებათა კონტროლს. იგი ასევე გულისხმობს ჯანმრთელობის შენარჩუნებას დიაგნოსტიკის, მკურნალობის, ასევე ავადმყოფობის, ტრავმის, დაავადების განკურნების გზით. ეს ასევე მოიცავს ფსიქიკურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ მკურნალობას; პირველად ჯანდაცვას, რაც გულისხმობს ინდივიდის ან ოჯახის პირველ კონტაქტს ჯანდაცვის სისტემასთან; უწყვეტ, ყოვლისმომცველ და კოორდინირებულ სამედიცინო მომსახურებას, რომელიც ძირითადად საოჯახო მედიცინის სისტემას ემყარება. გარდა ამისა, ჯანმრთელობის დაცვა მოიცავს იმ სერვისებს, რომლებსაც სახელმწიფო უწყვეტ მოქალაქეებს საგანგებო სიტუაციებში, როგორიცაა პანდემია. მაგალითად, იმუნიზაციის პროცესი, დიაგნოსტიკა და მკურნალობა, ოპერაცია, რომლებიც უფასოა.

საგარეო მართველობა

- **ევროპული ინტეგრაცია – საკანონმდებლო და პოლიტიკური გარემოს ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოება; ინსტიტუციური და ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესის წარმართვა;**
- **ნატოსთან და აშშ-სთან დაახლოება – სტრატეგიული ურთიერთობების გაღრმავება სამხედრო, ეკონომიკური და პოლიტიკური მიმართულებით; ნატოს სტანდარტებთან სამხედრო თავსებადობის და პოლიტიკური სტანდარტების დაკმაყოფილება;**
- **რეაგირება საგარეო – რეგიონულ და გლობალურ – ცვლილებებზე – საქართველოს სახელმწიფოსთან დაკავშირებული სხვადასხვა მასშტაბით განვითარებული საგარეო მოვლენების შედეგად შეცვლილ უსაფრთხოების, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარემოზე მორგება; შესაბამისი სტრატეგიების განახლება და პრაქტიკული ადაპტაცია;**

- ეფექტიანობა უსაფრთხოების, კონფლიქტების და მედეგობის მიმართულებით – თავ-დაცვის შესაძლებლობების გაძლიერება; ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებული გამოწვევების მიმართ პოლიტიკური და ჰუმანიტარული მიმართულებებით შედეგიანობა.

ბიბლიოგრაფია

აზარაშვილი, ზურაბ. 2022. ჯანდაცვის მინისტრის მოსმენა პარლამენტში. ხელმისაწვდომია: <https://www.youtube.com/watch?v=8ULrqSH8oJ4>. ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

ბიძინაშვილი, ნინო. 2022. „ოცნებამ“ ძირი გამოუთხარა მთავრობის ანგარიშვალდებულებას – აშშ-ს საელჩო სახ. ინსპექტორის გაუქმებაზე. ნეთგაზეთი. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/585348/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

ბრაგვაძე, დავით. 2022. მოსკოვიდან პრაღამდე: სამხრეთ კავკასიის ორნლიანი გზა. ხელმისაწვდომია: https://accentnews.ge/ka/article/73877-moskovidan-pragamde-samxret-kavkasiis-orcliani-gz?fbclid=IwAR2aGBIER-buHxgy_H2rDW2QgtaTGem5qKPGzvOz5NB9GqK4mlp72idxwo ბოლოჯერ ნანახია: 30.11.2022;

დეგნანი, კელი. 2022. ამერიკის ელჩი ვიდეომიმართვას ავრცელებს და მედიაზე ძალადობას გმობს. ხელმისაწვდომია: <https://www.youtube.com/watch?v=mUBm50pk700> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

ვერულავა, თენგიზ. 2022. „პაციენტს თანაგადახდა ალარ მოუწევს ან ეს იქნება მინიმალური თანხა“ — როდის ამოქმედდება DRG- სისტემა? ჯანდაცვის პორტალი. ხელმისაწვდომია: <https://jandacva.ge/patients-tanagadakhda-aghar-mouwevs-an-es-iqneba-minimaluri-tankha-rodis-amoqmeddeba-drg-sistema/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.12.2022.

ზაქარეიშვილი, პაატა. 2022. “ჩემი აზრით ცენტრალური საკითხი არის ბიჭვინთა“. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32057307.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.12.2022.

ზურაბაშვილი, თეონა. 2022. დეოლიგარქიზაცია საქართველოში ოლიგარქისა და ძალაუფლების მქონე ელიტების ფონზე. პოლიტიკის მემორანდუმი №64, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი. ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/wp-content/uploads/2022/12/%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98-64.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

კობახიძე, ირაკლი. 2022. მდინარაძის შემდეგ NGO-ების დაფინანსებაზე კობახიძეც საუბრობს. Netgazeti. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/629663/> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

კობახიძე, ირაკლი. 2022. „ბიძინა ივანიშვილი არის ფაქტორი, რომელიც განაპირობებს სიმშვიდეს, მშვიდობას...“ | კობახიძე. ხელმისაწვდომია: <https://mtavari.tv/news/102618-bidzina-ivanishvili-aris-paktori-romelits> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

კუნჭულია, ლეა. 03.02.2022. საგამოძიებო კომისია – აქეს თუ არა ოპოზიციას 50 ხმა. რადიო თავისუფლება. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31685356.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

მარგველაშვილი, ირაკლი. 2022. რა პრობლემები გამოიკვეთა თურქეთის ფარმაცევტული ბაზრის გახსნის შემდეგ საქართველოში? Business Media. ხელმისაწვდომია: <https://bm.ge/ka/article/ra-problemebi-gamoi-kveta-turqetis-farmacevtuli-bazris-gaxsnis-shemdeg-saqartveloshi/106585> ბოლოჯერ ნანახია: 09.12.2022.

მენაღარიშვილი, ზურაბ. 2022ა. ინსპექტორის სამსახურის გაუქმება საშიში გზავნილია სხვებისთვის – გაერო. ნეთგაზეთი. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/586591/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

მენაღარიშვილი, ზურაბ. 2022ბ. პარლამენტმა „დეოლიგარქიზაციის“ კანონპროექტი მეორე მოსმენით მიიღო. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/641363/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

პაპუამშვილი, ანა. 2022. როგორ უნდა შესრულდეს „დეოლიგარქიზაციის“ რეკომენდაცია? – „ასოცირებული ტრიოს“ გამოცდილებები ოლიგარქიზე და შესაძლო გამოსავლის გზები. ხელმისაწვდომია: https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%95%E1%83%9A5%E1%83%98%98%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%98%90_1668068720.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

პერტაია, ლუკა 2022. ოპოზიცია სახალხო დამცველად არასამთავრობოების მხარდაჭერილ კანდიდატებს

- წარადგენს. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/life/636358/> ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- რადიო თავისუფლება. 2022a. საქართველომ ევროკავშირში გაწევრიანებაზე განაცხადი შეიტანა. რა ხდება შემდეგ? ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31734674.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- რადიო თავისუფლება. 2022b. „არჩევნების გაყალბებაზე“ გოგაშვილმა დოკუმენტები „გამჭვირვალობას“ და ISFED-ს მისცა. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31953648.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- რადიო თავისუფლება. 2022c. ცესკოს მოქმედი თავმჯდომარისთვის გაუგებარია, რომ პრეზიდენტმა მისი კანდიდატურა არ მოიწონა. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31976407.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- რადიო თავისუფლება. 2022d. პარლამენტმა „დეოკუპაციისა და კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების შესახებ“ რეზოლუცია მიიღო. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31391237.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- რადიო თავისუფლება. 2022e. პრეზიდენტის ვეტო დაძლეულია – პარლამენტმა ე.ნ. მოსმეების კანონი საბოლოოდ დაამტკიცა. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32021025.html> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- რადიო თავისუფლება. 2022f. „დეოლიგარქიზაციის კანონი“ – მოსმენა დაიწყო. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32109256.html> ბოლოჯერ ნანახია: 08.12.2022;
- საქართველოს მთავრობა a. 2022. ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/GeorgianGovernment/posts/pfbid02nCBZYNCkfVDenkTfgNGzxM94uMD86kt7GreEwCMaf9LZLb26bUAoKePmagKZhRPl> ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- საქართველოს მთავრობა b. 2022. საჯარო მმართველობის რეფორმის 2023-2026 წლების სტრატეგიისა და 2023-2024 წლების სამოქმედო გეგმის განხილვა. ხელმისაწვდომია: https://www.old.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=423&info_id=83465 ბოლოჯერ ნანახია: 11.11.2022;
- სამხარაძე, ნინო. 2022. პრალის შეთანხმება და საქართველო: ცვალებადი გეოპოლიტიკური რეალობა სამხრეთ კავკასიაში. ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/ka/pragis-shetankhmeba/> ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- ტაბულა. 11.01.2022. ინსპექტორი: სასამართლომ გააუქმა სააკაშვილის კადრების გამო იუსტიციის სამინისტროს ჯარიმა. ხელმისაწვდომია: <http://tbl.ge/5top> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- ქართული ოცნება 2022a. ქართული ოცნების ხელისუფლებას ევროკავშირის წევრობაზე განაცხადი შეაქვს! ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/GeorgianDreamOfficial/videos/483649043397925/> ბოლოჯერ ნანახია: 11/10/2022;
- ქართული ოცნება. 2022c. ირაკლი კობახიძე. ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/GeorgianDreamOfficial/videos/345492984194206/> ბოლოჯერ ნანახია: 11/10/2022;
- ღარიბაშვილი, ირაკლი. 13.05.2022. პრემიერი: ბიძინა ივანიშვილის დამსახურებაა ქვეყანაში მშვიდობა. ხელმისაწვდომია: <https://www.imedi.ge/ge/video/97414/premieri-bidzina-ivanishvilis-damsakhurebaa-qvekanashi-mshvidoba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.01.2023;
- შრომის ინსპექცია. 2022. ევროკავშირის დამმობილების პროექტი „საქართველოში შრომის პირობების, შრომითი ურთიერთობების, სამუშაო ადგილზე ჯანმრთელობის დაცვისა და შრომის უსაფრთხოების სტანდარტების გაუმჯობესება“ დასრულდა. ხელმისაწვდომია: [https://www.facebook.com/Labourinspection](https://www.facebook.com/Labourinspec-tion) ბოლოჯერ ნანახია: 26.10.2022.
- ჩიჩუა, ნინო. 2022. რაზე შეთანხმდნენ რამშტაინის ბაზაზე და რატომ არ იყო იქ საქართველო. ხელმისაწვდომია: ჰეტებს://ნეტგაზეტი.გე/ლიცე/607425/ ბოლოჯერ ნანახია: 26.10.2022.
- ცქიფურიშვილი, ნათია. 2022a. რატომ ცვლის „ოცნება“ ომბუდსმენის არჩევის წესს. ნეთგაზეთი. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/life/628079/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

ცქიფურიშვილი, ნათია. 2022ბ. პარლამენტმა დეოლიგარქიზაციის კანონპროექტი ვენეციის კომისიას გაუგზავნა. ხელმისაწვდომია: <https://netgazeti.ge/news/644110/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.01.2023;

წერეთელი, ვატო. 2022. ვატო წერეთლის თქმით, აშშ-ის საელჩოს ტერიტორიაზე „ქართული ოცნების“ დეპუტატები ფიზიკურად გაუსწორდნენ. რადიო თავისუფლება. ხელმისაწვდომია: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/31923443.html> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

Agenda.ge. 2022a. “PM announces launch of large-scale public employment programme from March”. ხელმისაწვდომია: <https://agenda.ge/en/news/2022/314>. ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Agenda.ge. 2022b. “23,000 employed since launch of public programme for socially vulnerable - labour minister”. ხელმისაწვდომია: <https://agenda.ge/en/news/2022/3680>. ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Akhvlediani, T. 2021. “2020 Deliverables: How Strong is Strong enough for Georgia”, GIP, 2021. ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/publication-post/2020-deliverables-how-strong-is-strong-enough-for-georgian-economy/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Asian Development Bank (ADB). 2022. “Georgian Economy to Grow 7% in 2022”. ხელმისაწვდომია: [https://www.adb.org/news/georgian-economy-grow-7-2022-adb#:~:text=TBILISI%2C%20GEORGIA%20\(21%20September%202022,said%20in%20a%20report%20today](https://www.adb.org/news/georgian-economy-grow-7-2022-adb#:~:text=TBILISI%2C%20GEORGIA%20(21%20September%202022,said%20in%20a%20report%20today) ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Bm.ge. 2022a. მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსში საქართველო 14 ადგილით ჩამოქვეითდა. ხელმისაწვდომია: <https://bm.ge/ka/article/msoflio-ekonomikuri-tavisuflebis-indeqssi-saqartvelo-14-adgil-it-chamoqveitda/101917> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Bm.ge. 2022b. 1 აგვისტოდან სახელმწიფო კლინიკებში მინიმალური ანაზღაურების სისტემა ამოქმედდება – მინისტრი. ხელმისაწვდომია: <https://bm.ge/ka/article/1-agvistodan-saxelmwifo-klinikebshi> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022

ჩივილ-გე. 2022a. სასამართლომ ხაზარაძე, ჯაფარიძე და წერეთელი გაამტყუნა, თუმცა მათ არ დაიჭერენ. ხელმისაწვდომია: <https://chivili.ge/ქართულ-გე/ქარცხელები/466249> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022b. “Attaboy!” – Moscow Praises Georgia’s Prime Minister. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/475279> ბოლოჯერ ნანახია: 20.01.2023;

Civil.ge. 2022c. საქართველოს მთავრობა პრეზიდენტის წინააღმდეგ საკონსტიტუციოს მიმართავს. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/479323> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022d. Parliament Speaker Makes U-Turn on Rejected Ukraine Trip. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/485585> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022e. NATO Concerned Over Georgia’s ‘Stalled’ Reforms. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/489415> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022f. Georgian PM Meets EU Leaders in Brussels. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/490600> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022g. თბილისში „ღირსების მარში“ არ ჩატარდება, თუმცა პრაიდის კვირეული გაიმართება. <https://civil.ge/ka/archives/493460> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022h. მთავრობა ელჩების დანიშვნაზე პრეზიდენტს სასამართლოში უჩივის. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/494714> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022i. U.S. Ambassador: “Get to work” for EU Candidacy. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/499962> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022j. GD Chair: U.S. Ambo Remarks Offensive to Parliament, State ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/499970> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil. Ge. 2022k. Tbilisi Hosts Meeting Between Azerbaijani, Armenian Foreign Ministers. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/500989> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022l. საარჩევნო სისტემის რეფორმის სამუშაო ჯგუფში ISFED-ის ჩართვაზე უარისთვის მმართველპარტიას აკრიტიკებული არის. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/505044> ბოლოჯერ ნანახია:

09.11.2022;

Civil.ge. 2022m. „ქართული ოცნება“ 2024 წლიდან ელექტრონული არჩევნების ჩატარების ინიციატივით გამოდის. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/507992> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022n. ელექტრონული არჩევნების შესახებ მმართველი პარტიის ინიციატივას ოპოზიცია გამოეხმაურა. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/ka/archives/508059> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022o. Criticism Towards U.S. Not in Georgia's Interests says PM. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/507253> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Civil.ge. 2022p. Explainer | What was Georgia's Stance on PACE's Russia Resolution? ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/512380> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

COE. 2022. ლია ადგილობრივი მმართველობისა და საჯარო სამსახურში ეთიკის წესები საჯარო სამსახურში. ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/handbook-open-government-georgia-geo/1680a5e828> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

Congress 2022. H.R.923 – To support the independence, sovereignty, and territorial integrity of the Republic of Georgia, and for other purposes. ხელმისაწვდომია: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/923/text?t=r&s=1> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

CRRC. 2021-2022a. კავკასიის ბარომეტრი CRRC-ის მიერ სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოკიდებულებების შესახებ ჩატარებული შინამეურნეობების ყოველწლიური კვლევა. სამოქალაქო სექტორის მიმართ საზოგადოების ნდობა. ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/ge/cb2021ge> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

CRRC. 2021-2022b. კავკასიის ბარომეტრი CRRC-ის მიერ სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოკიდებულებების შესახებ ჩატარებული შინამეურნეობების ყოველწლიური კვლევა – მედის მიმართ საზოგადოების ნდობა. ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/ge/cb2021ge/TRUMEDI/> ბოლოჯერ ნანახია: 28.10.2022.

NDI/CRRC. 2022. საზოგადოების განწყობა საქართველოში, 2022 წლის ივლის-აგვისტო. ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/ge/nj2022ge/PARTREP/> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

De Waal, Thomas. 2022. How Georgia Stumbled on the Road to Europe. ხელმისაწვდომია: https://foreignpolicy.com/2022/07/07/georgia-moldova-ukraine-european-union-membership/?tpcc=recirc_latest062921 ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

EUR-Lex 2022. Proposal for a Council Decision. ხელმისაწვდომია: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0103> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Commission n.d. Candidate Countries and Potential Candidates. ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Commission. 2022. Joint Staff Working Document - Association Implementation Report on Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11784-2022> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

European Commission 2022a. Opinion on the EU membership application by Georgia. ხელმისაწვდომია: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3800 ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Commission. 2022b. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL AND THE COUNCIL Commission Opinion on Georgia's application for membership of the European Union. ხელმისაწვდომია: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Georgia%20opinion%20and%20Annex.pdf> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Commission 2022c. Georgia: EU annual report notes some progress in Association Agreement implementation, while highlighting the need for further inclusive reforms. ხელმისაწვდომია: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/georgia-eu-annual-report-notes-some-progress-association-agreement-implementation-while-highlighting-2022-08-13_en ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Court of Human Rights (ECHR). 2021. CASE OF GEORGIA v. RUSSIA (II). (Application no. 38263/08). ხე-

ლომისანვდომია: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-207757%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-207757%22]). ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

European Parliament. 2022a. MOTION FOR A RESOLUTION on violations of media freedom and safety of journalists in Georgia- (2022/2702(RSP)) ხელმისანვდომია: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2022-0303_EN.html ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

European Parliament. 2022b. Amendment 1. Joint motion for a resolution PPE, S&D, Renew, Verts/ALE, ECR Violations of media freedom and the safety of journalists in Georgia. ხელმისანვდომია: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2022-0300-AM-001-001_EN.pdf?fbclid=IwAR2WYwOXrs0O6Cw68i2QUvcugm0PcsOgr501SPdjfXdDBOGqFoio45pIqRI ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

European Parliament. 2022c. AMENDMENTS 1 - 220 Draft report Sven Mikser (PE734.377v01-00) Annual implementing report on the EU association agreement with Georgia (2021/2236(INI)). ხელმისანვდომია: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/AFET-AM-736386_EN.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

European Parliament. 2022d. REPORT on the implementation of the EU Association Agreement with Georgia (2021/2236(INI)). ხელმისანვდომია: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0274_EN.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

European Union in Georgia. 28.11.2022. Remark on the “de-oligarchisation” draft law. ხელმისანვდომია: <https://www.facebook.com/europeanunioningeorgia/posts/447076770939833> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Formula News. 18.12.2021. აშშ-ის საელჩო: ცესკოს თავმჯდომარის არჩევის წესის შეცვლა ნაჩქარევი და არა-საჭირო ნაბიჯია. ხელმისანვდომია: <https://formulanews.ge/News/61875> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Georgian Institute of Politics (GIP). 14.12. 2021. The Georgia Governance Index (GGI). ხელმისანვდომია: https://gip.ge/wp-content/uploads/2021/12/Georgia-Goverance-Index-Report-2021_Eng_Web.pdf ბოლოჯერ ნანახია: 10.12.2022;

GeoStat. 2022a. Rapid Estimates of Economic Growth, August, 2022. ხელმისანვდომია: <https://www.geostat.ge/media/48538/Rapid-Estimates-of-Economic-Growth%2C-August-2022.pdf>. ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.

GeoStat. 2022b. Inbound Tourism Statistics, second quarter of 2022. ხელმისანვდომია: <https://www.geostat.ge/en/single-news/2598/inbound-tourism-statistics-ii-quarter-2022-year> ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.

GeoStat. 2022c. Inflation Rate in Georgia, September, 2022. ხელმისანვდომია: <https://www.geostat.ge/media/48606/Inflation-Rate-in-Georgia%2C-September-2022.pdf>. ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.

GeoStat. 2022d. Foreign Direct Investments, second quarter of 2022. ხელმისანვდომია: <https://www.geostat.ge/media/48151/Foreign-Direct-Investments---Q2-2022-%28Preliminary%29.pdf>. ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.

GPB 2022a. NATO's Colomina says his visit aims to give Georgia sense of opportunity for Euro-Atlantic aspirations. ხელმისანვდომია: <https://1tv.ge/lang/en/news/natos-colomina-says-his-visit-aims-to-give-georgia-sense-of-opportunity-for-euro-atlantic-aspirations/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

GPB 2022b. Georgia to participate in Rammstein format meeting. ხელმისანვდომია: <https://1tv.ge/lang/en/news/georgia-to-participate-in-rammstein-format-meeting/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

GRECO. 13.07. 2022. FOURTH EVALUATION ROUND Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors ADDENDUM TO THE SECOND COMPLIANCE REPORT GEORGIA. ხელმისანვდომია: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680a7398c> ბოლოჯერ ნანახია: 10.12.2022;

GYLA. 19.10.2022. საიამ პრეზიდენტის წინააღმდეგ მთავორბის კონსტიტუციურ სარჩელთან დაკავშირებით სასამართლოს მეგობრის წერილობითი მოსაზრება წარადგინა. ხელმისანვდომია: <https://www.gyla.ge/ge/post/saiam-presidentis-tsinaaghmdeg-mtavrobis-konstituciur-sarcheltan-dakavshirebit-sasamartlos-megobris-tserilobiti-mosazreba-tsaradgina#sthash.TkVXBNHc.S4EnzmwF.dpbs> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

House of Foreign Affairs Committee 2022. Markup of Various Measures, House Foreign Affairs Committee. ხელმისან-

- ვდომია: <https://www.youtube.com/watch?v=qL304Im6BNQ> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- ICC. 2022. Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://www.icc-cpi.int/ukraine> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- IDFI. 2020. პანდემია და კორუფციული რისკები. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/pandemics_and_corruption_risks ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.
- IDFI. 2022a. IDFI-სა და GYLA-ს ერთობლივი განცხადება საჯარო მმართველობის რეფორმისა და ანტიკორუფციული სტრატეგიული დოკუმენტების დაგვიანებასთან დაკავშირებით. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/joint_statement_by_idfi_and_gyla_on_delays_in_development_of_the_public_administration_reform_and_anti-corruption_strategic_documents ბოლოჯერ ნანახია: 22.10.2022.
- IDFI. 2022b. რუსული დეზინფორმაციის ტენდენციები საქართველოში უკრაინის ომის პარალელურად. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/tendencies_of_russian_disinformation_in_georgia_along_with_the_war_in_ukraine ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- IDFI. 2022d. საქართველო ერთადერთი ქვეყანა, რომელიც ჯერ არ შეუერთდა ანტიკორუფციული გარემოს შესახებ OECD-ის შეფასების პროცესს. ხელმისაწვდომია: https://idfi.ge/ge/georgia_is_the_only_country_that_has_yet_to_join_the_oecd_anti_corruption_assessment_process ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- International Criminal Court (ICC). 16.12. 2022. The Prosecutor of the International Criminal Court, Karim A.A. Khan KC, announces conclusion of the investigation phase in the Situation in Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://www.icc-cpi.int/news/prosecutor-international-criminal-court-karim-aa-khan-kc-announces-conclusion-investigation> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Interpressnews. 2022a. „ქართული ოცნება“ პარლამენტის რიგგარეშე სესიაში მონაწილეობას არ მიიღებს. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/719711-kartuli-ocneba-parlamentis-riggareshesi-siashi-monacileobas-ar-miigebas/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Interpressnews. 2022b. დიდ სახელმწიფო კლინიკებში, სადაც ახალი სახელფასო სისტემა ამოქმედდა, მედპერსონალის მინიმალური ანაზღაურება, 30%-ით გაიზარდა. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/721783-did-saxelmcipo> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- Interpresnews. 2022c. ირაკლი კობახიძე – ბიძინა ივანიშვილს თუკი რაიმე ჭარბი გავლენა აქვს, ეს არის საქველმოქმედო ინიციატივებითა და 2012 წლის დემოკრატიული გარდატეხით განპირობებული საზოგადოების განწყობა მის მიმართ. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/734292-irakli-kobaxize-bizina-ivanishvili-tuki-raime-charbi-gavlena-akvs-es-aris-sakvelmokmedo-initiativebita-da-2012-clis-demokratiuli-gardateexit-ganpirobebuli-sazogadoebis-gancqoba-mis-mimart/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Interpressnews. 2022d. ნიკა სიმონიშვილი – 5 ივლისის საქმეებზე გამოძიება არაეფექტურია, ამიტომ სტრასბურგის სასამართლოს მივმართეთ – ყველაზე საგანგაშო ის არის, რომ არც ერთი ორგანიზაციონური ამ დრომდეპასუხისებები მიცემული არ არის. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/733430-nika-simonishvili-5-ivlisis-sakmeebze-gamozieba-araepekturia-amitom-strasburgis-sasamartlos-miymartet-qvelaze-sagangasho-is-aris-rom-arc-erti-organizatori-am-dromde-pasuxisgebashi-micemuli-ar-aris/> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Interpressnews. 2022e. პარლამენტი გენერალური პროკურორის არჩევის წესთან დაკავშირებით საკონსტიტუციონული ცვლილებების პროექტის განხილვას იწყებს. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/730845-parlamenti-generaluri-prokuroris-archevis-cestan-dakavshirebit-sakonstitucio-cvlilebebis-proektis-ganxilvas-icqebis> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Interpressnews. 2022f. ვახუშტი მენაბდე – იდეალური მექანიზმი არ არსებობს და საკონსტიტუციონულებებითშემოთავაზებულ წესაც აქვს ხარვეზი, მაგრამ მოქმედ სისტემას სჯობს. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/731070-vaxushti-menabde-idealuri-mekanizmi-ar-arsebobs-da-sakonstitucio-cvlilebebit-shemotavazebul-cessac-akvs-xarvezi-magram-mokmed-sistemas-sjobs> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

- Interpressnews. 2022f. პარლამენტმა სახალხო დამცველი ვერ აირჩია. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpress-news.ge/ka/article/739276-parlamentma-saxalxo-damcveli-ver-airchia/> ბოლოჯერ ნანახია: 14.01.2022;
- IRI. 2022. Public Opinion Survey, Residents of Georgia - March 2022. ხელმისაწვდომია: <https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/04/IRI> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- Jam-news. 2022a. ყველა ამბობს, რომ საქართველოში არაფორმალური მმართველობაა. რაში გამოიხატება ის? მაგალითები. ხელმისაწვდომია: <https://jam-news.net/ge/araformaluri-mmartveloba-saqartveloshi/> ბოლოჯერ ნანახია: 10.12.2022;
- Jam-news. 2022b. Georgian opposition party demands new visa policy for citizens of Russia and Belarus. ხელმისაწვდომია: <https://jam-news.net/georgian-opposition-party-demands-new-visa-policy-for-citizens-of-russia-and-belarus/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Kakachia, Kornely. 2022. Georgian Foreign Policy Strategy in Uncertain Times. ხელმისაწვდომია: <https://www.cianalyst.org/publications/feature-articles/item/13732-georgian-foreign-policy-strategy-in-uncertain-times.html> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Kakachia, Kornely & Kakabadze, Shota 2022. The End of the War in Ukraine and Risk Assessment for Georgia: Four Scenarios. ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/the-end-of-the-war-in-ukraine-and-risk-assessment-for-georgia-four-scenarios/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Kakachia, Kornely & Kandekeli, Salome 2022. The Russian Migration to Georgia: Threats or Opportunities? ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/publication-post/the-russian-migration-to-georgia-threats-or-opportunities/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Kakhishvili, Levan. 2022. Protecting National Interests or Abandoning Strategic Partners? The Georgian Government's Position on Russia's Invasion of Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://gip.ge/publication-post/protecting-national-interests-or-abandoning-strategic-partners-the-georgian-governments-position-on-russias-invasion-of-ukraine/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Kaljurand, Marina MEP. 2022. "My main message..." ხელმისაწვდომია: https://twitter.com/MarinaKaljurand/status/1572857809074782209?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1572857809074782209%7Ctwgr%5Ea343f1ae7777f4e69d4f0d025afec73e93a272a3%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fcivil.ge%2Farchives%2F508966 ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Matsne. 2022. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №4, 2022 წლის 12 იანვარი, ქ. თბილისი. 2022 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების დამტკიცების შესახებ. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5352433?publication=0> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- Mrdi.gov.ge. 2022. ორაკლი ქარსელაძე. ხელმისაწვდომია: <https://mrdi.gov.ge/ka/about/%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9B%E1%83%AB%E1%83%A6%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90/%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%AB%E1%83%94.html> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- MFA. 2022a. Embassy of Georgia to the United States of America. ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/MainNav/EmbassiesRepresentations/GeorgianMissionsAbroad/USA.aspx> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- MFA. 2022b. საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციის – 2022 წლის ეროვნული სამოქმედო გეგმის შესრულების – 6 თვის ანგარიში. ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/getattachment/%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%99> ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- MOH. 06.2022a. ზურაბ აზარაშვილი: „შრომის ინსპექციის მიერ, შემონმებულ იქნა 110 კლინიკა. 2022 წელს

კი განხორციელდა 86 კლინიკის განმეორებითი ინსპექტირება. “ ხელმისაწვდომია: <https://www.moh.gov.ge/ka/news/6774/zurab-azaraSvili> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

MOH. 07.2022b. ზურაბ აზარაშვილი გადაცემაში „ქრონიკა“ მინისტრი ჯანდაცვის უწყებაში მიმდინარე რეფორმებსა და დაგეგმილ სიახლეებზე საუბრობს. ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/mohgovge/videos/455573916438860> ბოლოჯერ ნანახია: 23.10.2022.

MOH. 08.2022c. ჩვენ პერიოდულად ვაქვეყნებთ ინფორმაციას, თურქული ბაზრის გახსნის შემდეგ, თუ რა დანაზოგი ჰქონდა ჩვენ მოსახლეობას. <https://www.facebook.com/100064625351862/posts/433770828787092/> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.

National Bank of Georgia. 2022. Money Transfers 2022. ხელმისაწვდომია: <https://nbg.gov.ge/en/page/money-transfers>. ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

NATO Parliamentary Assembly 2022. ხელმისაწვდომია: <https://twitter.com/natopapress/status/1541804312149594112?s=20&t=9d8bROsaMSNmgnPwWaBolw> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

NATO 2022a. Relations with Georgia. ხელმისაწვდომია: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

NATO 2022b. Georgia takes another step towards NATO interoperability. ხელმისაწვდომია: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_196351.htm?selectedLocale=en#:~:text=On%208%20June%202022%2C%20the,by%20the%20Allied%20Command%20Transformation. ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

NATO 2022c. NATO-Georgia 2022 Exercise Concludes Today. ხელმისაწვდომია: <https://www.jftc.nato.int/articles/nato-georgia-2022-exercise-concludes-today> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

National Democratic Institute (NDI), 2022. “Taking Georgians’ pulse. Findings from August 2022 face to face survey”. ხელმისაწვდომია: https://www.ndi.org/sites/default/files/Poll%20Results%20%28English%29_0.pdf. ბოლოჯერ ნანახია: 30.11.2022.

Nsc.gov.ge. 2022. გრიგოლ ლილუაშვილი. ხელმისაწვდომია: <https://nsc.gov.ge/ka/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%AD%E1%83%9D/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%AD%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%AC%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%9D%E1%83%9A-%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%95%E1%83%98-%E1%83%9A%E1%83%98.html> ბოლოჯერ ნანახია: 10.12.2022;

NYT. 2022. U.S. and NATO Respond to Putin’s Demands as Ukraine Tensions Mount. ხელმისაწვდომია: <https://www.nytimes.com/2022/01/26/us/politics/russia-demands-us-ukraine.html> ბოლოჯერ ნანახია: 7.12.2022;

On.ge. 2021. ცესკოს თავმჯდომარის არჩევის წესის შესახებ ცვლილებები პარლამენტმა მესამე მოსმენით დაამტკიცა. ხელმისაწვდომია: <https://go.on.ge/2mph> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

On.ge. 2022a. თბილისი პრაიდის კვირეული ბრუნდება. ხელმისაწვდომია: <https://go.on.ge/2vgs> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

On.ge. 2022b. ზურაბიშვილმა მოსმენების კანონს ვეტო დაადო. ხელმისაწვდომია: <https://go.on.ge/2wjz> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ombudsman.ge. 2019. სასამართლოს მეგობრის მოსაზრება ნიკა გვარამიას ბრალდების საქმეზე. ხელმისაწვდომია: <https://ombudsman.ge/geo/sasamartlo-megobris-mosazreba/sasamartlos-megobris-mosazreba-nika-gvaramis-braldebis-sakmeze> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

OpenGeorgia.gov.ge 2022. სამოქმედო გეგმა. ხელმისაწვდომია: <https://ogpgeorgia.gov.ge/action-plan/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

OSGF. 2022a. 12 ნაბიჯი ევროკავშირის კანდიდატობისთვის. ხელმისაწვდომია: <https://osgf.ge/12-nabiji-evroka-vshiris-kandidatobistvis/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;

OSGF 2022b. Establish visa regime for Russian citizens. ხელმისაწვდომია: <https://osgf.ge/en/establish-visa-re>

- gime-for-russian-citizens/ ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Parliament.ge. 2022a. მინისტრის საათი. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/supervision/minister-hours> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Parliament.ge. 2022b. ინტერპელაცია. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/supervision/interpellation> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Parliament.ge. 2022c. THE MEETING OF IRAKLI BERAIA WITH THE ASSISTANT SECRETARY GENERAL OF NATO, DAVID CATTLER. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/en/media/news/irakli-beraia-nato-s-generaluri-mdivnis-tanashemtses-devid-ketlers-shekhdva> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Parliament.ge. 2022d. „საჯარო დაწესებულებაში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/legislation/voting-results/sessions/23753> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- Parliament.ge. 2022e. პარლამენტმა დეოლიგარქიზაციის შესახებ კანონპროექტი პირველი მოსმენით მიიღო. ხელმისაწვდომია: <https://parliament.ge/media/news/parlamentma-deoligarkizatsiis-shesakheb-kanonproekti-pirveli-mosmenit-miigho>. ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Police.ge. 2022. ვახტანგ გომელაური. ხელმისაწვდომია: <https://police.ge/ge/ministry/the-minister-and-his-deputies/vakhtang-gomelauri> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- President of Georgia 2022. President Zourabichvili's Statement at Joint Press Point with President Iohannis of Romania. ხელმისაწვდომია: https://president.ge/index.php?m=206&appeals_id=312&lng=eng ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- RFE/RL 2022. Georgians Take To Streets Of Tbilisi In Pro-EU, Anti-Government Rally. ხელმისაწვდომია: <https://www.rferl.org/a/georgians-tbilisi-pro-eu-rally/31927141.html> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- RSF. 2022. World Press Freedom Index. ხელმისაწვდომია: <https://rsf.org/en/index?year=2022> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- SAO – სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. 2022. საჯარო სექტორში დასაქმებულთა პროფესიული განვითარების გამოწვევები. ხელმისაწვდომია: <https://blog.sao.ge/%E1%83%A1%E1%83%90%E> ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- SAO – სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. 2022. პარლამენტში ეფექტიანობის სამი აუდიტის ანგარიში განიხილეს. ხელმისაწვდომია: <https://www.sao.ge/ka/%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%8E> ბოლოჯერ ნანახია: 20.10.2022.
- SDA. 2022. სახელმწიფო სერვისების განვითარების სტრატეგია 2022-2025 და სახელმძღვანელო მეთოდოლოგიები. ხელმისაწვდომია: https://sda.gov.ge/?page_id=18340&fbclid ბოლოჯერ ნანახია: 25.10.2022.
- SSA – სოციალური მომსახურების სააგენტო. 2022. ფულადი სოციალური დახმარება. ხელმისაწვდომია: http://ssa.gov.ge/index.php?sec_id=35&lang_id=GEO ბოლოჯერ ნანახია: 24.10.2022.
- Ssg.gov.ge 2022a. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/745/saxelmtsifo-usafitxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Ssg.gov.ge. 2022b. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ოთხი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/746/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-otxi-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Ssg.gov.ge 2022c. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/752/saxelmtsifo-usafitxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Ssg.gov.ge. 2022e. უკანონოდ დაკავებული ვლადიმერ კანიშვილი თავისუფალა. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/756/ukanonod-dakavebuli-vladimer-kaniashvili-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- Ssg.gov.ge. 2022f. ანტიკორუფციული სააგენტოს თანამშრომლებმა ერთი პირი დააკავეს. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/755/antikorufciuli-saagentos-tanamshromlebma-erti-piri-daakaves> ბოლოჯერ ნანახია:

09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022g. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/757/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022h. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/761/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge. 2022i. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/765/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022j. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/768/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022k. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ უკანონოდ დაკავებული აშშ-ის მოქალაქე თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/775/rusetis-saokupacio-dzalebis-mier-ukanonod-dakavebuli-ashsh-is-moqalaje-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge. 2022l. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/772/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022m. უკანონოდ დაკავებული ლევან მაჩაბელი თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/774/ukanonod-dakavebuli-levan-machabeli-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022n. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ მიმდინარე წლის ივნისში უკანონოდ დაკავებული ნუკრი კალაშნიკოვი თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/787/rusetis-saokupacio-dzalebis-mier-mimdinare-tslis-ivnisschi-ukanonod-dakavebuli-nukri-kalashnikovi-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022o. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ მიმდინარე წლის გაზაფხულზე უკანონოდ დაკავებული გიორგი ქუჯომვილი თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/777/rusetis-saokupacio-dzalebis-mier-mimdinare-tslis-gazafxulze-ukanonod-dakavebuli-giorgi-qujoshvili-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge. 2022p. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/782/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022q. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/797/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge. 2022r. სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის განცხადება. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/799/saxelmtsifo-usafrtxoebis-samsaxuris-gancxadeba> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022s. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ უკანონოდ დაკავებული თამაზ გლურჯიძე თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/800/rusetis--saokupacio-dzalebis-mier-ukanonod-dakavebuli-li-tamaz-glurjidze-tavisufalia-> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022t. რუსეთის საოკუპაციო ძალების მიერ უკანონოდ დაკავებული ვლადიმერ ჯობაძე და მალხაზ ტიელიძე თავისუფლები არიან. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/803/rusetis-saokupacio-dzalebis-mier-ukanonod-dakavebuli-vladimer-joxadze-da-malxaz-tilidze-tavisuflebi-arian-> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022u. უკანონოდ დაკავებული მანუჩარ გულიტაშვილი თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/817/ukanonod-dakavebuli-manuchar-gulitashvili-tavisufalia-> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

Ssg.gov.ge 2022v. რამდენიმე დღის წინ უკანონოდ დაკავებული გიორგი ჯარმელიშვილი თავისუფალია. ხელმისაწვდომია: <https://ssg.gov.ge/news/813/ramdenime-dghis-tsin-ukanonod-dakavebuli-giorgi-jarmelishvili-tavisufalia> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;

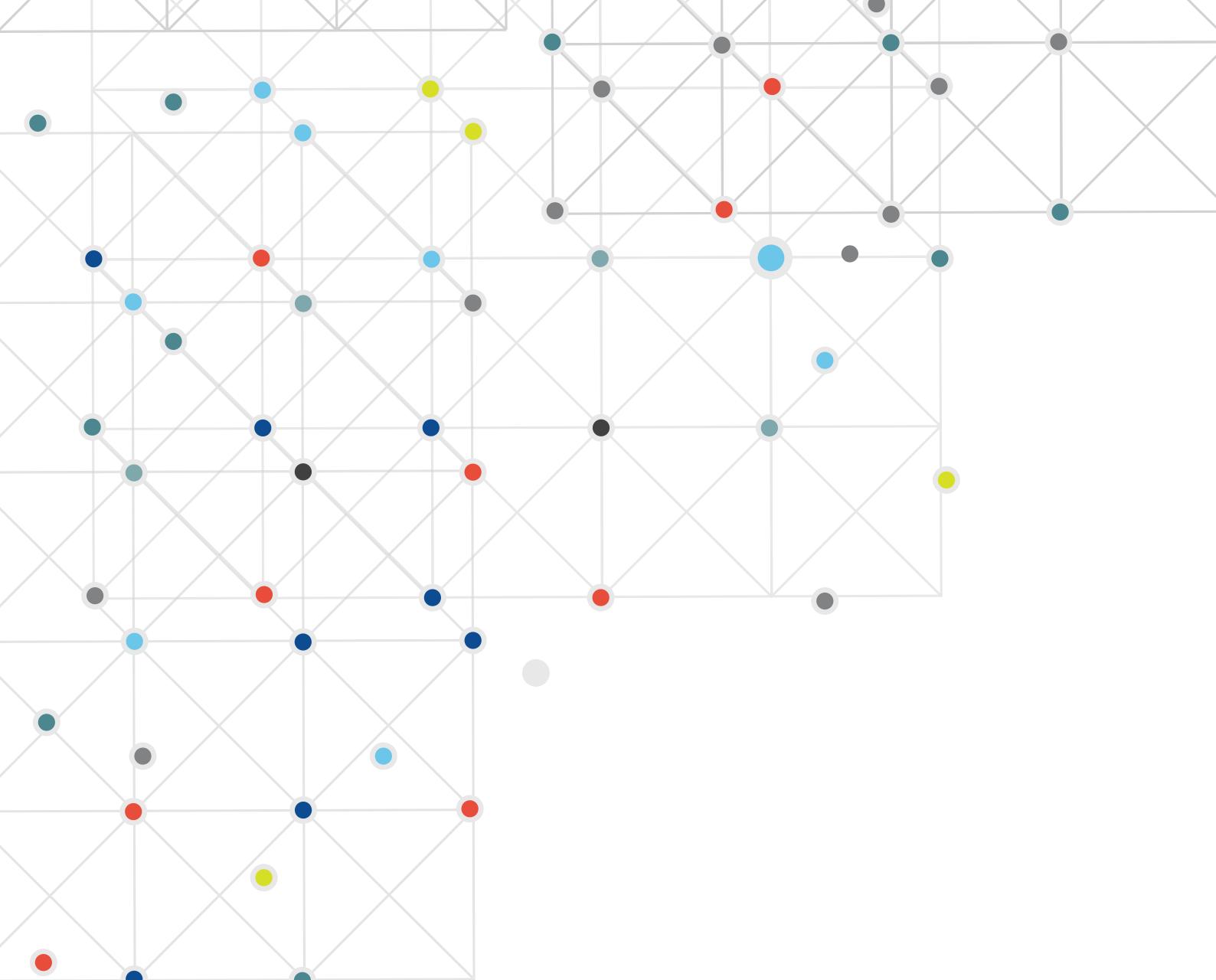
Ssps.gov.ge. 2022. ანზორ ჩუბინიძე. ხელმისაწვდომია: <https://ssps.gov.ge/geo/static/67> ბოლოჯერ ნანახია: 10.12.2022;

The White House. 2022. ხელმისაწვდომია: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/10/12/>

- [fact-sheet-the-biden-harris-administrations-national-security-strategy/](https://transparency.ge/ge/blog/arisa-tu-ara-sakartvelo-mitacebuli-saxelmcipo/?custom_searched_keyword=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%AD%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%9A%E1%83%9D) ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- TI.ge. 11.12. 2020. არის თუ არა საქართველო მიტაცებული სახელმწიფო? ხელმისაწვდომია: https://www.transparency.ge/ge/blog/arisa-tu-ara-sakartvelo-mitacebuli-saxelmcipo/?custom_searched_keyword=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%AD%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%9A%E1%83%9D ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2021a. საქართველოს მთავრობა ანტიკორუფციული გარემოს შესახებ OECD-ის ანგარიშის მიღებას აფერებს. ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-mtavroba-antikorupciuli-garemos-shesaxeb-oecd-angarishis-migebas-aperxebs/?custom_searched_keyword=%E1%83%90%E1%83%A4%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A1 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 24.12.2021b. საქართველოს მთავრობის შეჩერებული ანტიკორუფციული პოლიტიკა ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/sakartvelos-mtavrobis-shecherebuli-antikorupciuli-politika> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022a. საქართველოში თანამდებობის პირების ნახევარი დეკლარაციას არაკეთილსინდისიერად ავსებს ხელმისაწვდომია: ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/sakartveloshi-tanamdebobis-pirebis-naxevari-deklaracias-araketilsindisierad-avsebs/?custom_searched_keyword=%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022b. ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტის საეჭვო შესყიდვები ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/chxorocqus-municipalitetis-saechvo-shesqidvebi/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%A7%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022c. წყალტუბოს საკრებულოს წევრის კომპანიებმა 63 მილიონი ლარის სახელმწიფო შესყიდვები მიიღეს. ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/cqaltubos-sakrebulos-cevrис-kompaniebma-63-miliioni-laris-saxelmcipo-shesqidvebi-miiges/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022d. მმართველ პარტიასთან დაკავშირებული „აჭარგანათებისა“ და „განათების“ მონოპოლიური მდგომარეობა აჭარის მუნიციპალიტეტების შესყიდვებში ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/mmartvel-partiastan-dakavshirebuli-acharganatebisa-da-ganatebis-monopoliuri-mdgomareoba-acharis/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022e. Georgia's Economic Dependence on Russia: Trends and Threats. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/en/blog/georgias-economic-dependence-russia-trends-and-threats> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- TI.ge. 2022f. სენაკის მერის ბიძისა და ბიძაშვილის კომპანიები ადგილობრივ ტენდერებს იგებენ ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/senakis-meris-bizisa-da-bizashvilis-kompaniebi-adgilobrivi-tenderebs-igeben/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022g. „მბრუნავი კარის“ და შესაძლო კორუფციის შემთხვევა ბორჯომის მუნიციპალიტეტში ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/mbrunavi-karis-da-shesazlo-korupciis-shemtxveva-borjomis-municipalitetshi/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- Ti.ge. 2022h. იმერეთში ტენდერებს „ქართულ ოცნებასთან“ დაკავშირებული კომპანია იგებს ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/imeretshi-tenderebs-kartul-ocnebastan-dakavshirebuli-kompania-igebi>

- tom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%A7%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022i. ვინ მართავს საქართველოს – მართული მმართველი, პრემიერი ირაკლი ღარიბაშვილი. ხელმისაწვდომია: https://www.transparency.ge/ge/post/vin-martavts-sakartvelos-martuli-mmartveli-premieri-irakli-garibashvili?custom_searched_keyword=%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90+E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 16.09.2022. Georgia's 2022 State Budget, 6 month performance. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/en/post/short-analysis-6-month-performance-report-georgias-2022-state-budget> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022k. სამოქალაქო სექტორი სასამართლო სისტემაში არსებული ვითარების შესასწავლად საგამოძიებო კომისიის შექმნას ითხოვს ხელმისაწვდომია: https://www.transparency.ge/ge/post/samokalako-sektori-sa-samartlo-sistemashi-arsebuli-vitarebis-shesascavlad-sagamoziebo-komisiis?custom_searched_keyword=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%9D+E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022l. მეათე მოწვევის პარლამენტის საქმიანობის ანგარიში ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.ge/ge/post/meate-mocvevis-parlamentis-sakmianobis-angarishi> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022m. „მაუწყებლობის შესახებ“ კანონში ცვლილებები – საფრთხე კრიტიკული გამოხატვის თავისუფლებისთვის. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/maucqeblobis-shesaxeb-kanonshi-cvlilebebi-saprtxe-kritikuli-gamoxatvis-tavisuplebistvis> ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- TI.ge. 2022n. მმართველი გუნდის მიერ შემუშავებული სასამართლო რეფორმის სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა არ ეხმიანება მართლმსაჯულებაში არსებულ რეალურ პრობლემებს. ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/mmartveli-gundis-mier-shemushavebuli-sasamartlo-reformis-strategia-da-samokmedo-gegma-ar#_ftn1 ბოლოჯერ ნანახია: 09.11.2022;
- TI.ge. 2022o. კოალიცია მოსამართლეთა XXXI კონფერენციას ეხმაურება. ხელმისაწვდომია: https://www.transparency.ge/ge/post/koalicia-mosamartleta-xxxi-konperencias-exmaureba?custom_searched_keyword=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%9D+E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022p. ქობულეთის მერიის ყოფილ და მოქმედ მაღალჩინოსებთან დაკავშირებული კომპანიის საეჭვო შესყიდვები ქობულეთის მუნიციპალიტეტთან ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/blog/ko-buletis-meriis-qopil-da-mokmed-magalchinosebtan-dakavshirebuli-kompaniis-saechvo-shesqidvebi?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022q. მაღალი დონის სავარაუდო კორუფციის გამოუძიებელი შემთხვევები – განახლებადი სია ხელმისაწვდომია: https://www.transparency.ge/ge/blog/magali-donis-savaraudo-korupciis-gamouziebeli-shemtxvevebi-ganaxlebadi-sia?custom_searched_keyword=%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%9D+E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022r. განცხადება ანტიკორუფციული ბიუროს შექმნასთან დაკავშირებით. ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/post/gancxadeba-antikorupciuli-biuros-shekumnastan-dakavshirebit?fbclid=IwAR11TLZD-98OBVwi881AgFO8f-vK3HMf-eQxeEQZaKfdhicj8Z_J197ZZdo ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022s. მაღალი დონის სავარაუდო კორუფციის გამოუძიებელი შემთხვევები – განახლებადი სია. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/blog/magali-donis-savaraudo-korupciis-gamouziebeli-shemtxveve>

- bi-ganaxlebadi-sia ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022t. საპარლამენტო კონტროლის განხორციელების პრაქტიკა. ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.ge/ge/post/saparlamento-kontrolis-ganxorcielebis-praktika> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022u. განცხადება კორუფციასთან ბრძოლის საერთაშორისო დღესთან დაკავშირებით ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.ge/ge/post/gancxadeba-korupciastan-brzolis-saertashoriso-dgestan-dakavshire-bit-1> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022v. „კლეპტოკრატიის“ თავიდან ასაცილებლად საქართველოს კვლავ სჭირდება დამოუკიდებელი საგამოძიებო ანტიკორუფციული სააგენტო. ხელმისაწვდომია: <https://transparency.ge/ge/post/klep-tokratiis-tavidan-asacileblad-sakartvelos-kvlav-schirdeba-damoukidebeli-sagamoziebo> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.ge. 2022x. „ქართული ოცნების“ შემომწირველმა გამარტივებული შესყიდვით 1.7 მლნ ლარის კონტრაქტი მიიღო ხელმისაწვდომია: https://transparency.ge/ge/blog/kartuli-ocnebis-shemomcirvelma-gamartivebuli-shesqidvit-17-mln-laris-kontrakti-miigo/?custom_searched_keyword=%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%A7%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98 ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.org. 2022a. CPI 2021-Eastern Europe and Central Asia: Democratic hopes in the shadow of growing authoritarianism. ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-eastern-europe-central-asia-democratic-hopes-growing-authoritarianism> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- TI.org. 2022b. ხელმისაწვდომია: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-eastern-europe-central-asia-democratic-hopes-growing-authoritarianism> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- UN. 2022a. General Assembly resolution demands end to Russian offensive in Ukraine. ხელმისაწვდომია: <https://orgia.un.org/en/175673-general-assembly-resolution-demands-end-russian-offensive-ukraine> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- UN. 2022b. UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. ხელმისაწვდომია: <https://news.un.org/en/story/2022/04/1115782> ბოლოჯერ ნანახია: 07.12.2022;
- US Embassy Tbilisi. 2022a. Ambassador Remarks to Media at USAID Public Defender Partnership Signing. ხელმისაწვდომია: <https://ge.usembassy.gov/ambassador-remarks-to-media-at-usaid-public-defender-partnership-signing/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- US Embassy Tbilisi. 2022b. Deputy Assistant Secretary for Democracy, Human Rights, and Labor, Kara McDonald's Remarks to Media at Parliament. ხელმისაწვდომია: <https://ge.usembassy.gov/deputy-assistant-secretary-for-democracy-human-rights-and-labor-kara-mcdonalds-remarks-to-media-at-parliament/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- US Embassy Tbilisi. 2022c. ხელმისაწვდომია: <https://www.facebook.com/usingeo/posts/479682944201644> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- US Department of State. 2022. Under Secretary Jenkins' Statement to Media in Tbilisi, Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://www.state.gov/under-secretary-jenkins-statement-to-media-in-tbilisi-georgia/> ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022.
- World Bank. 2022a. Georgia: country overview, 2022. ხელმისაწვდომია: <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#3>. ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022;
- World Bank. 10. 2022b. “Transformative Human Capital Program Launched in Georgia, with World Bank and AFD Support”. ხელმისაწვდომია: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/10/25/transformative-human-capital-program-launched-in-georgia-with-world-bank-and-afd-support>. ბოლოჯერ ნანახია: 17.10.2022.

ISBN 978-9941-499-44-9

9 789941 499449